

VIGILIA

FELELŐS SZERKESZTŐ:

SÍK SÁNDOR

RADÓ POLIKÁRP
TÓTFALUSY ISTVÁN
SÍK SÁNDOR
LANTOS-KISS ANTAL
MEDVIGY MIHÁLY
JERONIM KORNER
SERAFIN NICIC
MAGYAR FERENC
RÓNAY GYÖRGY
GERLEI JÓZSEF
GÁT ISTVÁN
MIHELICS VID

írássai

1960 DECEMBER

Ára: 5 forint

TARTALOM

	Oldal
<i>Radó Polikárp</i> : A rubrikák új kódexe	705
<i>Tótfalussy István</i> : Karácsonyi leoninusok (Vers)	715
<i>Sík Sándor</i> két verse: Erdei mise; A köpenyeg	716
<i>Lantos-Kiss Antal</i> : Izzó színek a vakolat alatt (Páli Szent Vince halálának 300. évfordulójára)	717
<i>Medvigy Mihály</i> : A ciprusi búcsúlevél	726
<i>Jeronim Korner</i> két verse: Elválás; Szomorú idill (<i>Csanád Béla</i> fordítása)	732
<i>Serafin Nicic</i> verse: Májusi szívvel (<i>Csanád Béla</i> fordítása)	732
<i>Magyar Ferenc</i> : Téli park (Elbeszélés)	733
<i>Rónay György</i> : Három portré: 1. Bach; 2. Michelangelo; 3. Mozart (Versek)	736
<i>Gerlei József</i> : Lackó (Elbeszélés)	737
<i>Gát István</i> : Názáret (Vers)	739
<i>Mihelics Vid</i> : Eszmék és tények	749
A kis út (<i>Eglis István</i>)	745

NAPLÓ:

A dán kereszténység millenárius ünnepe (747); „Zürjénország. — Beszélgetés Lytkin Vazul zürjén nyelvtudóssal” (748); Az olvasó naplója (750); Színházi örjárat (754); Képzőművészet (756); Zenei jegyzetek (760); Az amerikai televízió lélekmérgezése (762); A fejlődési rendelkezések megelőzése (765); Az Antarktis-szerződés (767); Jegyzetlapok (768) 747

Felelős szerkesztő:

Sík Sándor

Főmunkatársak: *Doromby Károly*, *Mihelics Vid*, *Pfeifer János*, *Possonyi László*, *Radó Polikárp*

Felelős kiadó: *Saad Béla*

Kiadja a Vigilia munkaközösség.

Kéziratokat Budapest 4. Postafiók 152. címre kell küldeni. Kéziratokat nem őrzünk meg és nem adunk vissza. Kladóhivatal: Budapest, V., Kossuth Lajos utca 1. A Vigilia postatakarékpénztári csekszáma: 37.343. Külföldi előfizetések: Posta Központi Hírlapiroda, Budapest V., József nádor tér 1. Ügyfélszolgálat.

Megjelenik minden hónap elején.

Ára: 5.— forint.

A RUBRIKÁK ÚJ KÓDEXE

Ezt a nevet viseli latin nyelven (Novus Codex Rubricarum) az elég nagyterjedelmű liturgikus törvénykönyv, amelyet XXIII. János pápa 1960 július 25-én közzétett s amelyről röviden már a sajtó is hírt adott. Öt-százharminc szakaszban, folytatólagos számozásban olvashatók a liturgikus törvények, a jelentőségüket csak akkor mérhetjük föl, ha ennek a kiadásnak előzményeit szemügyre vesszük.

Vissza kell mennünk majd ötszáz esztendővel ezelőttre. A középkor végén vagyunk, hosszas fejlődésen esett át már a liturgia. Elvben — kisebb kivételekkel — mindenütt a római liturgiát használták, de ez egyházmegyénként, sőt akárhányszor kisebb területekként is a századok folyamán rengeteg változáson esett át. Mindenekelőtt egy tényt kell leginkább figyelembe venni: abban az időben a liturgia kisebb mérvű változásait, újabb ünnepek elrendelését, új miseszövegek és új zsolozsmaszövegek szerzését a püspökök gyakorolták. Teljesen ismeretlen volt az új kor elve, hogy a liturgia mindennemű szabályozása mindenestől a római Szentszék feladatköre. A legkirívóbb jelenség az volt, hogy a reformáció előestéjén a szentek ünnepei egészségtelen módon elszaporodtak. Azt lehet mondani, hogy minden napra esett egy szentnek az ünnepe, semmiféle szabály nem volt még, amely elrendelte volna, hogy az ún. *Temporale* előnyben részesüljön a szentek ünnepei fölött. Ennek eredménye az volt például, hogy az egész Szent Negyvennapban, azaz a nagyböjtben sohasem mondták már az egyházi év legősibb miseszövegeit, a minden nagyböjti napra külön komponált, mélyértelmű szövegeket. Sőt, a pünkösd utáni vasárnapok is feledésbe merültek, a középkori kézírásos liturgikus kódexek vizsgálata megmutatta, hogy a legtöbb misekönyvbe a 24 pünkösd utáni vasárnapot már bele sem írták, mert úgysem mondták el sohasem azokat. Emellett kétségtelen visszaélés volt, hogy bármely vasárnapon, sőt még a legnagyobb ünnepeken is, karácsonykor, husvétkor ünnepélyes gyázmiséket, vagy votiv-miséket mondtak a gazdag megrendelők kívánságára.

Igen nagyjelentőségű reformot hajtott végre a Tridenti Zsinat elrendelésére Szent V. Pius pápa, midőn kiadta a Római Breviáriumot és a Római Misekönyvet (1568 és 1570). Nagy gondolat valósult meg ekkor: igen csekély kivétellel a XVI. században négy világrészre terjeszkedő egyház ezt az egységes római liturgiát tette magáévá. V. Pius reformja először hozta be az ún. „általános rubrikákat” (*Rubricae generales*). Gondos szövegezései liturgikus törvénykönyv első összejtjét alkották, a szentek ünnepeit és az egyházi év nagy eseményeit ünneplő *Temporale* (karácsonyi idő, nagyböjt, husvétí idő) a megfelelő egyensúlyba került ezen rubrikák által. A szentek ünnepei is megfelelő mértékben csökkentek, 133 ünnep maradt csak meg. A Tridenti Zsinat után hamarosan, 1588-ban V. Sixtus pápa külön hivatalt szervezett meg, és ez a *Ritusok Szent Kongregációja*, mai nyelven úgy mondanók, minisztériuma. A püspököknek semmi liturgikus joga nem maradt, a legkisebb ritus-változtatás tilos lett, mindössze új ünnepeket rendelhetek el egyházmegyéjükben; VIII. Orbán pápa (1623–1644) ezt is megszüntette. A pápák azonban 350 esztendő alatt mindegyre újabb ünnepeket rendeltek el, úgyhogy századunk elejéig az ünnepek száma már ismét 235-re emelkedett. A nagy szervező, Szent X. Pius ekkor elhatározta a liturgia megújítását is, hiszen tudjuk, hogy az egyházjog zilált szétszórtságát is ő szüntette meg azzal, hogy az

Egyházi Törvénykönyv megalkotását elindította. Ezt az óriási jelentőségű munkáját nem tudta befejezni, de annál szerencsésebb kézzel indította el a liturgia megújítását. 1912-ben napvilágot látott az új *Római Breviárium*, majd halála után ugyan, de az óáltala kinevezett bizottság munkája gyümölcszeként 1921-ben megjelent az új *Római Misekönyv* is. Szent X. Pius maga ezt a művet a liturgia megújodásában csupán az „első lépésnek” mondotta, halála után a Rítuskongregáció kijelentette, hogy a reform folytatásának előkészítése még két-három évtizedet igényel. X. Pius reformja a Temporale visszaállítása terén csak fél sikert ért el. A nagybőjtben lehetővé tette, hogy a legtöbb napon nem kellett a szentek ünnepeit mondani, hanem fakultatív alapon a papok mondhatták az ősi nagybőjti miseszövegeket is, a hivatalos szentmisét ellenben, az ún. konvent-misét a káptalanok és a szerzetes testületek továbbra is a szentekről mondták, és így volt végig ebben az 1960-ik esztendőben is. Nincs módunk elbeszélni X. Pius liturgikus reformjának részleteit, elég sok mindenre terjeszkedett ki ez a reform, valamit azonban — utólag visszatekintve — sajnálatosnak kell tekintenünk. Ez mindössze gyakorlati és jogi jellegű hibának tartható. Megmaradt ugyanis az V. Pius-féle „Általános Rubrika”, külön a breviáriumhoz, külön a misekönyvhöz, X. Pius bizottsága pedig „*Adalékokat és változásokat*” (*Additiones et variationes*) adott ki. Ettől kezdve nem volt egységes a misére és zsolozsmára vonatkozó liturgikus jognak szövegezése: az Általános Rubrikákban hemzsegték a megszűnt szabályok, az Adalékok és változások viszont csak a változásokat hozták. Az eredeti szabályokat igazában csak nagyon kevesen tanulmányozták és kézikönyvekből, tehát másodkézből vették csupán a misére és breviáriumra vonatkozó tennivalókat.

A liturgia reformja ellenben nem haladt tovább. Viszont mintha csak X. Pius ebben is előre látott volna: éppen harminc év telt el, amikor a szent liturgia tanítómestere, XII. Pius intézkedései megmutatták, hogy a második lépés készülődik a liturgia reformja terén. 1945-ben ugyanis évszázadok óhaja teljesül, midőn megjelent a *Zsoltároskönyv* (Psalterium) új latinnyelvű fordítása. Ettől kezdve mind a közös, mind a magános zsolozsmázásban ezt az új szöveget lehetett használni, amely jóval érthetőbb az 1500 éven át használt régi latin szövegnél. Hat év csendes, a nyilvánosság által nem is sejtett előkészítő munkálatai után a liturgikus mozgalom régi kívánsága váratlanul teljesedett: 1951-ben a Szentszék megengedte, hogy mindenütt követni lehet a 700 év óta szünetelő ősi szokást, hogy *husvét vigiliáját* az éjszakai órákban, eredeti idejükben lehet megtartani. Három éven át ez a reform csupán megengedett volt. Bölcs mérséklettel először kipróbálták, mennyire sikerül. Óriási irodalom keletkezett a husvéti vigilia megünneplése körül, maga a szertartás is jelentősen változott, főleg rövidebbé lett. A siker mindent elszóró volt, amíg 700 éven át a nagyszombat reggeli óráiban végzett istentiszteleten alig néhányan vettek részt, az éjszakai órákban tartott vigilia-ünneplésről mindenfelől tömegek részvételét jelenthették. XII. Pius nem állt meg ennél a ténynél. 1953-ban az 1400 év óta fennálló *szentségi böjt* szigorúságát jelentősen enyhítette, ezt az alaptörvényt azután 1957-ben betetőzte az egészen egyszerű, azóta megtartott szentségi böjt törvényével.

Közben két másik, nagyon jelentős változást is hozott XII. Pius reformáló tevékenysége. A liturgikus törvények, azaz a *rubrikák egyszerűsítésére* 1955 március 23-án nagyfontosságú, rövid szövegezésű, de igen sok mindent változtató dekrétum látott napvilágot. (Lásd Vigilia 1955, 653—655 és 1957, 427—429); 1956 óta ez az egyszerűsítő rendelet eléggé

megváltoztatta és valóban egyszerűbbé tette a liturgia végzését. A **Temporale ismét előbbre nyomult**, mert az elmúlt öt év alatt a nagybőjtben nemcsak a miséket, hanem a zsolozsmát is lehetett a nagybőjt napjairól, feriairól végezni, a közös zsolozsmázásban azonban ez továbbra is tilos maradt. Minden más üdvös, hasznos és nagyszámú változásról nem szólnunk ezuttal. Egy tény azonban meg kell állapítanunk. Ez pedig az, hogy a liturgikus jog még zűrzavarosabb lett, mert X. Pius kétféle és egymást kiegészítő, de egymásnak ellent is mondó jogforrásához most egy harmadik is csatlakozott, amelyekhez csakhamar az elmúlt öt év folyamán a kételemekre adott válaszok és egyéb dekrétumok is hozzájárultak. A hozzáértők, különösen olyanok, akik tagjai voltak annak az állandó bizottságnak, amelynek létezését 1955-ben tudtuk meg s amely a liturgia leendő reformjával foglalkozik, elárulták, hogy ez az 1955 március 23-i dekrétum csak átmeneti jellegű. XII. Pius folytatta munkáját, hogy a liturgiát megújítsa. 1955-ben megjelent az egész nagyhetet ujjaalkotó „*Szent Hét Rendje*” (Ordo hebdomadae Sanctae), amely szintén teljesen ujjaalkotta, erősen megrövidítette és főképp az esti órákra helyezte a nagyhét fő liturgikus eseményeinek az időpontját. XII. Pius utolsó liturgikus tette az volt, hogy halála előtt egy hónappal megjelent a „*Szent Zenéről és Liturgiáról való Instrukció*”, 1958 szeptember 3-án, Szent X. Pius ünnepén. (Lásd Vigilia 1959, 242—244.)

Az igazat megvallva, voltaképpen senki sem várta, hogy a leendő egyetemes zsinatig nagyobb változtatás történik. Annál tarkább hírek keltek szárnyra, milyen reformok várhatók majd magán a zsinaton. Nyugodtan mondhatjuk, hogy nagy meglepetést keltett, mikor ennek az évnek júliusában, a hónap végén a rádió, majd napi sajtó közölte, hogy új liturgikus törvénykönyv született. XXIII. János pápa a *Rubrikák Új Kódexét* kísérő Motu Propriójában az egyetemes zsinat feladatának jelentette ki, hogy a liturgia általános megújhodását magasabb elvek szerint elvégezze, addig is azonban nem halasztható már tovább a breviárium és a misekönyv rubrikáinak kijavítása. Valójában ez azt jelenti, hogy az említett bizottság tagjai is észrevették, mennyire nehéz a sokféle szöveg rendelkezései között kiigazodni és ezért, nyilván több évi és rendkívül gondosnak mondható munka eredményeként kiadták a *Rubrikák Kódexét*. Ezzel a ténnyel egyúttal megszűnt az eddig említett és részletesen felfovert liturgikus törvények kötelező ereje, valamint a Rituskongregációnak minden olyan dekrétuma, amely a breviáriumra és a misekönyvre vonatkozik. Helyettük új, világos szerkesztésű, közérthető szöveget kaptunk, amely szinte minden kételynek egy csapással véget vet. Igaz, hogy akik a régi szerint végezték a szentmisét és a breviáriumot, azoknak ez bizonyos zökkenőt jelent, azoknak ellenben, akik már csak ezt veszik kézhez, rendkívül egyszerűvé és könnyűvé teszi az eligazodást. A *Szent Hét Rendje* és annak kiegészítései, a szentségi bőjtre vonatkozó rendelkezések és az 1958-i Instrukció azonban érintetlenül maradnak, mert a többi említett forrásból minden, ami érvényes volt, új szövegezésben beékeült a *Rubrikák Kódexébe*.

Nagyon sokat lehetne erről írni, el kell tekintenünk azonban az *Acta Apostolicae Sedis* formátumában 137 oldalra rúgó törvénysszöveg részletes ismertetésétől és e helyett, nem a törvénykönyv rendjében, hanem szisztematikus csoportosításban röviden rámutatunk az új liturgikus kodifikáció legszembeötlőbb sajátosságaira.

Az egyházi év változásai

A Rubrikák Új Kódexe meghozta a *Temporale végső győzelmét*. Ez a legjelentősebb esemény voltaképpen a törvénykönyv paragrafusai között el van bujtatva és úgy kell rájőnni annak jogi szempontból briliánsan egyszerű fogalmazásaiban, ezt azonban mindenben megerősíti a világegyház részére kiadott római Kalendárium. A *Szent Negyvennapban* 1961-től kezdve immár kivétel nélkül mindenki a mindennapra komponált ősi misék szövegeit mondja és a zsolozsmákat is a miséknek megfelelően a napról imádkozzák ezentúl. Kivétel mindössze négy ünnep: Szent Péter katedrája (febr. 22), azután Szent Mátyás apostol ünnepe (febr. 24), ha a nagyböjtbe esnek, azután Szent József ünnepe (márc. 19), valamint Gyümölcsoltó Boldogasszony ünnepe (márc. 25). Minden egyéb ünnep megmarad a kalendáriumban a nagyböjt idején is, de ebben a szent időben csupán csak megemlékezünk róluk. Hasonló az eset az *évszaki* (népiesen kántor) böjtek liturgiájával is. Csak II. osztályú ünnepnek engednek ezentúl. Ugyanilyen az eljárás a karácsony előtti kilenc adventi napban is. A liturgikus év oszlopai, a *vasárnapok* is jelentős módon nyertek rangemelést: az advent és a szent negyvennap vasárnapjai, valamint husvét vasárnap, fehérvasárnap és pünkösdvasárnap semmiféle rájuk eső ünnepnek nem engednek, kivétel csak Szeplőtelen Fogantatás ünnepe (dec. 8), amelyet az adventi vasárnapon meg kell ünnepelni. Minden egyéb vasárnap II. osztályú rangot kapott, ami azt jelenti, hogy csak I. osztályú ünnepeket ülnek meg a vasárnapon, kivéve az Úr Jézus II. osztályú ünnepeit. Tehát Szűz Mária II. osztályú ünnepei, pl. Sárlos Boldogasszony (júl. 2), Kisasszony napja (szeptember 8), Mária anyasága (október 11), az apostolok ünnepei, (kivéve Péter és Pált) vasárnapon többé nem ülhettek meg. Ezzel régi kívánság teljesült, hogy a vasárnapi liturgia, melynek szövegei a VI. századba nyúlnak vissza, szinte teljes egészében mindig érvényesülhet.

Ami az *ünnepeket* illeti, egyszerűsödött a rangsorolás. Megszűnt az eddigi elnevezés is (duplex, duplex majus, simplex) és van I., II. és III. osztályú ünnep ezentúl. A III. osztályú ünnepekbe kerülnek az eddig duplex majus, duplex és simplex jelzésű ünnepek valamennyien. Az ünnepek közül néhányat XXIII. János reformja megszüntetett, összesen nyolcat. Például: Szent Kereszt megtalálását (máj. 3), Szent János evangélista május 6-i ünnepét, Szent Mihály megjelenésének ünnepét (május 8), Szent Péter bilincseinek ünnepét (augusztus 1). Más ünnepeket, összesen tízet, pusztá megemlékezésre csökkentettek, lényegében ez is az ünnep megszűnését jelenti, ez a sors érte például a Kármelhegyi Boldogasszony ünnepét (júl. 16), bár ezt természetesen a karmelita templomokban továbbra is meg szabad mint rendi ünnepet tartani. Ugyanígy szűnt meg még pl. Szilveszter napja is, továbbá Fogolykiváltó Boldogasszony (szept. 24), amelyen tehát ezentúl mi, magyarok háborítatlanul ünnepelhetjük Szent Gellért ünnepét.

Hangsúlyt kaptak azok a *bűnbánati napok* is, amelyeknek értelme már szinte feledésbe merült: az április 25-i *Nagy Könyörgések* napja, amelyet nálunk Búzaszentelőnek neveznek, valamint a *Kisebb Könyörgések*, nálunk Keresztjárom napok is. Ezek a napok körmenet által megült ünnepek kezdettől fogva, azaz a VI. század óta. Most, ahol a körmenet megtartása már nem időszerű, helyettük bármilyen könyörgő ájtatosságot lehet tartani, a püspök rendezése mellett. Lényeg csak az, hogy a Mindenszentek litániája is helyet kapjon benne. Óriási jelentőségű, hogy a

Szentszék ezúttal első ízben hagyta el az európai szemléletet és világrésekben gondolkozva megengedte, hogy ahol ezek a napok nem esnek, mint Európában az aratás előtti időkre, mint például Braziliában, Indiában, Ausztráliában stb., ahol éppen fordítva vannak az évszakok, mint nálunk, ott ezentúl az illető ország püspöki karának bölcs belátása szerint az év bármely megfelelő időszakára lehet ezeket áttenni. Változás; illetve könnyítés itt is történt: a papok, akik nem vesznek részt ezeken a körmeneteken vagy helyettük rendezett ájtatosságokon, csak április 25-én kötelesek a Mindenszentek litániáját latinul elmondani, a keresztyárok napokon már nem. Ha ellenben a néppel együtt a nép nyelvén végezték a litániát, kötelességüknek már eleget tettek.

Az *egyházi év egyéb napjait*, amelyek nem számítanak ünnepnek, a Rubrikák Kódexe szintén átfogó módon újra rendezte. A liturgikus napok, *feriák*, négy osztályba vannak sorolva és ezek között I. osztályúak a hamvazószerda, valamint a Szent Hét (Nagyhét) minden egyes napja, ezeket semmiféle ünnep nem szoríthatja ki. Három ünnepnek van csak nyolcada (oktávája), husvétnak és pünkösdnek, valamint karácsonynak, amely II. osztályú nyolcad. Ebben a nyolcadban ugyanis ünnepeket is ülnék, Szent István első vértanú, Szent János evangélista és az aprószentek ünnepeit; a másik két nyolcad nem tűr meg semmilyen ünnepet. Ezek az ünnepek azonban, ha karácsony nyolcadában vasárnapra esnek, a vasárnapot kell megünnepelni és az ünnepekről csak megemlékezés történik, ami eddig szinte elképzelhetetlen volt és világosan megmutatja a vasárnap hatalmas liturgikus jellegét.

Az egyházi évben vannak naphoz *rögzített ünnepek*, mint például karácsony, Szűz Mária, a szentek és az Úr Jézus egyéb ünnepei és párhuzamosan mellettük vannak ún. „*mozgó ünnepek*” is, amelyek minden évben a naptár más-más napjára esnek, amilyen például a husvét, pünkösd és a velük összefüggő egyéb ünnepek, valamint az év minden vasárnapja, Advent, Szent Negyvennap, a Szenvedés két hete és az egész husvéti idő. Már körülbelül fél évszázada beszélnek arról, hogy ebből az ősi kettősségből származó *ütközéseket*, amelyek latin műszava „*occurentia*”, véglegesen megoldják. Ez a végleges megoldás volna az ún. *örök naptár*, amelyben minden egyes vasárnap, velük együtt husvét, pünkösd stb. minden évben ugyanarra a naptári napra esnék. És akkor soha többé nem kell gondolkozni azon, abban az évben milyen naptári napon lesz husvét és a többi tőle függő ünnep, továbbá, hogy milyen hétköznapra, vagy vasárnapra esik a karácsony és az összes többi naptári naphoz rögzített ünnep. Az egyház eddig ettől a megoldástól elzárkózott, senki sem tudhatja, hogy a kérdés a leendő egyetemes zsinaton tárgyalásra kerül-e? Úgy véljük, aligha, mert a Rubrikák Kódexe nyilvánvalóan feltételezi, hogy az ünnepeknek ez a kettőssége megmarad. Az ütközés feloldását rendkívül egyszerűen oldotta meg: közölt ugyanis egy ún. „*Rangelsőbb-ségi Táblázatot*” (Tabella Praecedentiae). Nem kell mást tenni, mint azt megnézni és rögtön tudjuk, melyik ünnepet kell előnyben részesíteni, ha abban az évben egy napra esnek.

Több mindent lehetne még az egyházi évről mondani, de a kimerítő ismertetésről úgyis le kell mondanunk és ezért ismertetjük a többit.

A szentmise változásai

A misének a következők a fajai: van *énekes* mise (in cantu) és van „*olvasott*”, nálunk „csendes”-nek mondott mise. Az énekes mise háromféle: az *ünnepélyes* mise, amelyben a pap diakonus és szubdiakonus és asszisztencia segédletével végzi a misét. A diakonus és szubdiakonus ezentúl mindig csak dalmatikában és tunicellában szolgál. Az *énekelt* (cantata) mise nevet kapja az a mise, amelyben a pap egyedül végzi a misét, de az előírt részeket éneкли. Ebben a misében ezentúl szabad az oltárfüstöléseket elvégezni, úgy, mint az ünnepélyes misében. A harmadik fajta mise a *főpapi* mise, amelyet püspök, vagy erre jogosított személy, ún. főpap mondhat a liturgikus szabályok megtartása mellett. A főpap, ha akarja, nem köteles a miseruha alatt a dalmatikát és tunicellát is felöltöni.

Liturgikus szempontból a legfontosabb a *konventmise*, azaz az a mise, amelyet a kórus tartására kötelezett testületek előtt kell mondani (káptalanok, egyes szerzetek). Eddig sokszor előfordult, hogy egy napon két konventmise volt, ezentúl mindig csak egy van, kivéve karácsony napját, amikor két konventmisét kell végezni, egyet éjfélikor, a másik az ünnepi nagymise. Alapvető elv, hogy a konventmise mindig a szolozsmával egyezik. Kivétel csupán a Nagyobb és Kisebb Litániák napjai, ezeken a könyörgés miséjét kell elvégezni; továbbá a pápa koronázásának és megválasztásának, valamint a megyéspüspök évfordulójának napjain ezekről a főpapokról kell mondani a konventmisét is; halottak napjának nyolcadában kell elvégezni, mint konventmisét az összes elhunyt püspökökért és kanonokokért, a legutóbb elhunyt püspökért pedig konventmisét mondanak halálának évfordulóján. Az elhunyt papokért, jötevőkért minden hónapban kell egy konventmisét bemutatni. A konventmisének legalább énekelt misének kell lenni, ha engedély alapján olvasott mise volna, azon is a kórus-tagoknak részt kell venni és a mise egyes részeit hangosan imádkozniuk kell. A konventmise ideje eddig változott, a rubrikák szerint hol a Tertia, hol a Sexta, hol a Nona után kellett mondani, mostantól kezdve mindig a Tertia után van, hacsak a kórus vezetője át nem teszi.

A *mise egyes részeihez* szólva meg kell említeni, hogy a *lépcsőimádás* bizonyos esetekben elhagyandó, de csak liturgikus főmisében: a Gyertyaszentelő Boldogasszony ünnepén, Hamvazószerdán, Virágvasárnapon, a husvéti vigilián és a könyörgések (búzaszentelő, keresztyáró napok) miséjében, valamint bizonyos misékben, amelyek konszekráció (például templom-, temetőszentelés) után vannak.

Az angyalok éneke, a *Glória* nemcsak az eddig előírt alkalmakkor végzendő, hanem a tágabb értelemben vett ünnepi misékben is, vagyis azokban, amelyeket olyan szentről lehet mondani, akiről megemlékezés történt a misében, vagy akinek a neve azon a napon a római martyrológiumban (szentek jegyzékében) előfordul. A votiv misékben is van Glória, kivéve ha a mise viola színű, de IV. osztályú votiv misében már nincsen Glória, kivéve ha a mise az angyalokról szól és Szűz Mária szombati miséjében.

A szentmise *könyörgéseinek* (oratio) szabályai is egyszerűsödtek. Az alapelv eléggé érvényesül az egész egyházi évben, hogy a legtöbb misében csak egy könyörgés van. Az I. osztályú liturgikus napokon, az I. osztályú votiv misékben és az énekes misékben (kivéve a konventmiséket) általában csak egy könyörgés lehet, a II. osztályú vasárnapokon egy megemlékezés, vagy más könyörgés lehet csupán. Háromnál több könyörgés:

semmiféle misében nem lehet. A könyörgésekről szólva meg kell emlékeznünk a „*parancsolt könyörgésekről*” (oratio imperata). Bizonyos könyörgések *általános egyházi törvény* parancsa folytán mondandók, így például az Oltáriszentségről, amikor ünnepélyesen, trónusra kitéve szentségimádás van, de csak a szentségkitétel oltáránál. Ugyanígy általánosan parancsolt könyörgés a pápa választásának és koronázásának évfordulóján végzendő oratio, ugyanígy a megyéspüspök által megjelölt napon: *vagy* kinevezésének *vagy* felszentelésének az évfordulóján. Más ilyen parancsolt könyörgések az ún. „*rituális könyörgések*”, amelyek pl. papszentelések, templomszentelés vagy megáldás alkalmával előírt oratiók. A *helyi főpásztor* (püspök, apostoli adminisztrátor stb.) által parancsolt könyörgések jelentős változást szenvedtek. A rubrikák kódexe azt ajánlja, hogy ne legyen állandóan előírt parancsolt könyörgés. Mindig csak *egyetlen* könyörgést lehet elrendelni. A parancsolt könyörgések elhagyandók a I. és II. osztályú liturgikus napokon és votív misékben és minden énekes misében. Amennyiben a püspök rendkívüli esetben *hosszabb időre* írta elő parancsolt könyörgést, azokat csak hétfőn, szerdán és pénteken szabad mondani, az imént említett tilalom természetesen ezekre is áll. Új dolog, hogy a *plébános* is rendelhet el parancsolt könyörgést, különleges okból, ha nincs ideje főpásztorához fordulni, ezt a plébánia területén minden templomban minden papnak el kell végezni, de csak három egymás után következő napon élhet a plébános ezzel a jogával.

A szentmise *tanító részében* a következő változásokat kell feljegyeznünk. Az évszaki (kántor) böjtök miséjét többízben kell végezni, mint eddig, amint már szoltunk róla. Meg kell említenünk, hogy a szerdán, pénteken és szombaton mondandó misék közül a szerdai és a szombati misében nem egy olvasmány (lectio) van, hanem szerdán mindig kettő, szombaton pedig hat. Ezeken a napokon a könyörgés előtt a pap térdelésre hívja fel a híveket: „*Flectamus genua*” (térdeljünk le). Eddig erre csak a pap maga hajtott térdet, de rögtön utána fölhangzott az „*Levate*” (keljetek föl), most ellenben minden egyes esetben az öskeresztény ritust állították vissza: a pap letérdel és a segédlet és a hívek is, csendben imádkoznak egy ideig, a „*Levate*” szóra pedig fölkelnek. Öt év óta ezt már a nagyhéten így végeztük. A szombati évszaki böjt miséjében viszont minden misében, kivéve a konvent misét és a papszentelés miséjét, a hat olvasmányból csak az elsőt és az utolsót kell elvégezni, a többi négyet ki szabad hagyni.

Az *evangéliummal* kapcsolatban javasolja a Rubrikák Kódexe, hogy legyen utána vasárnapon és parancsolt ünnepeken „*rövid homília*”. Ez óhaj és nem kötelező parancs, mindenképpen kötelező azonban, ha van az, hogy *rövid* legyen, a szentbeszéd hosszabb volta manap legtöbbször már egyáltalán nem alkalmas és a misén kívüli szentbeszédnél lehet csak indokolt. Tilos azonban ez alatt a rövid homília alatt a misét tovább mondani. Azt meg kell szakítani és a rövid beszéd után a Credoal folytatni.

A *Credo* minden vasárnapon mondandó, I. osztályú ünnepeken és votív misékben, az Úr Jézus és Szűz Mária II. osztályú ünnepein is és a három ünnepi oktárában minden misében, ezenkívül az apostolok és evangélisták fő ünnepein. A Credo tehát kevesebbszer fordul elő, mint eddig, II. osztályú ünnepeken és votív misékben, valamint az egyháztanítók ünnepein is elmarad.

A szentmise *középponti része* a Praefatiótól az áldozásig terjed. A *Praefatiók* száma nem szaporodott egyelőre, csak most végleg tisztázta

az új törvény, mikor milyent kell mondani. Így pl. ha nincs külön praefatio előírva, vasárnapon mindig a Szentháromság praefatiója veendő. Az *átváltozás után* „szent csendet” javasol az egyház, az *átváltozás alatt* az éneknek el kell hallgatni és ahol szokás, az orgonának is. Az Úrfelmutatás után éneklendő a *Benedictus*, ha többszólamú az ének; gregorián énekben még Úrfelmutatás előtt végzendő el. Az olvasott misében a *Pater Nostert*, mivel kifejezetten a szent áldozásra előkészítő imádság, a nép a pappal együtt imádkozhatja, természetesen *latin* nyelven, *tilos* a nép nyelvét használni. Eddig is így volt már öt év óta nagypénteken. Mindenütt sikeresen mondták latinul az Úr imádságát. Nagy gondolat ez: az egyház azt akarja, hogy ezt az egyetlen imádságot az egész földkerekségén az egyház anyanyelvén végezzék. A hívek áldozása, mint természetes helyén, a szentmise közben a pap áldozása után történjék. Ezentúl azonban nem szabad már elimádkozni a közgyónást (*confiteor*) és a pap sem fordul ki és nem adja az általános föloldozást két imádsággal (*Misereatur* és *Indulgentiam*). A pap rögtön kehellyel a kezében kifordul és úgy mondja latinul: „Ime az Isten Báránya...” és „Uram, nem vagyok méltó...”.

A szentmise záró részénél is elég feltűnő változásokat kell elkönyvelni. Gyakorlatilag 1961-től kezdve minden mise, kivéve persze a gyászmiséket, „*Ite missa est*” felszólítással végződik. Akár olvasott, akár énekes mise, akár husvéti időben, akár böjti időben: ez lesz ezentúl az elbocsátás szózata. Sok századon át az *Ite missa est* csak akkor hangzott el, ha a misében Glória volt, egyébként „*Benedicamus Domino*” (áldjuk az Urat) volt a befejező szó. Most ezt csupán azokban a misékben mondják, amikor utána még valamilyen körmenet következik, így például Úrnapján az ünnepélyes misében, amikor utána megindul a szentségi körmenet. A mise végén a *papi áldás* alatt az orgonának el kell hallgatnia, a pap pedig olyan hangosan ejti ki az áldás latin szavait, hogy minden hívő megérthesse azokat. Az áldás elmarad, mint eddig is, a gyászmisékben, és azokban a misékben, melyekben a „*Benedicamus Domino*” van előírva. *Utolsó evangélium* gyanánt mindig a Szent János evangélium prologusa szolgál, kivéve virágvasárnapon, amikor a barkaszenteléssel kapcsolatos mise kivételével minden misében az utolsó evangélium helyén a Jézus ünnepélyes bevonulásáról szóló evangéliumot kell végezni. Az utolsó evangélium elmarad: a karácsony harmadik miséjében minden pap elhagyja, mert az utolsó evangélium szövege ekkor az ünnepi misének az evangéliuma. Ezenkívül elmarad minden misében, amelyben „*Benedicamus Domino*” van: a barkaszentelést követő virágvasárnapi misében, a husvéti vigília miséjében, azokban a gyászmisékben, amelyekben a koporsó fölött az absolutiot mondják és azokban a misékben, amelyek bizonyos konsekrációk után következnek, például templomszentelés alkalmával.

Sok mindent kellene még a szentmisével kapcsolatban említeni, ezt azonban megszabott keretünk nem engedi. Elég lesz csak néhány kiemelkedő mozzanatra rámutatni. Sok szentnek a miséjében a szövegeket az ún. „*közös misékből*” (*Commune*) kell venni, ebből az alkalmából elő szokták írni, hogy pl. a vértanúk vagy hitvallók közös miséjéből hányadik számút vegyék. Ezentúl a papra van bízva, hogy a több lehetséges miséből melyiket választja és mivel némelyik közös misének több szentleckéje vagy evangéliuma van, ezek között is szabadon választhat a miséző pap. Ugyancsak megengedett az is, ha egy szentnek „*némely helyen mondandó miséje*” (*pro aliquibus locis*) van, egyébként pedig mindenütt másutt a „*közös misékből*” kellene azt venni, ezentúl a „*némely helyek*”

miséjéből is választhatja a pap a mise szövegeit. Jelentős engedmény az is, hogy a *szemináriumok másodrangú kápolnájában* miséző papok követhetik saját egyházmegyei vagy szerzetesi kalendáriumukat, így pl. elmondhatják egyházmegyei, vagy rendi szentjeiknek a miséjét, bár az illető templomban, vagy egyházmegyében más mise van előírva. Ugyanúgy ez a szabály irányadó hajón, akár tengeren, akár tapon vagy folyamon, vonaton, vagy repülőgépen mondott miséknél is, valamint minden misében, amelyet szent helyen kívül végeznek, pl. tábori misénél, végül minden magán-oratóriumban.

Külön meg kell említenünk a Rubrikák Kódexének rendkívül alapos szabályozását, amelyet a *votiv misék* körül rendel el. Bizonyos ugyanis, hogy az egyházi év szabályozása következtében sokkal többször lesz lehetőség gyászmiséket és votiv miséket mondani. Az egyház új liturgikus törvénykönyve világos és áttekinthető rendszerben sorolja el ezeket az „*istentisztelet rendjén kívül álló*” miséket. A gyászmiséeknek is, valamint a votiv miséeknek négy osztálya van, és elég sokszor lesz alkalom ezeket végezni. Az egyház egyenesen felkínálja a papoknak, hogy akár a hívek kérésére, akár a pap egyéni áhitatának növelésére mondjon votiv miséket. Új votiv misék egyelőre nincsenek, csak itt is megvan a lehetőség, hogy a meglévőkbl szabad venni a „*némely helyeken mondandó misék*” közül is bárkinek, amelyik neki tetszik. Az egyház békés szellemét tükrözi a rendelkezés, hogy a „*pogányok elleni mise*” ezentúl „*az egyház oltalmára*” mondott mise címet viseli, a „*szizma megszüntetésére*” végzett mise pedig ezentúl „*az egyház egységéért mondott mise*” nevet kapta.

Ami a *gyászmiséket* illeti, itt is egységes és részben új szabályokat találhatunk. Elég legyen egyet megemlíteni. Ezentúl minden „*temetéssel kapcsolatos mise*” (exsequialis mise) után akár énekes, akár csöndes, el kell végezni a „*tumulusnál*”, azaz az odaállított üres koporsónál az abszolutot, énekes mise után énekkel, olvasott mise után fennszóval. Megfelelő ok esetén ilyen abszolutot szabad végezni olyan mise után is, amelyet a halottért mondtak, de színben az illető napról. Halottak napjának nyolcadában, tehát november 2—9 között minden mise, amely halottért van, gyászmise lehet.

A Rubrikák Törvénykönyve részletesen szabályozza a *liturgikus színeket* is. Némely változást itt is észlelhetünk. Figyelemre méltó a pontos és részletes előírás arról, hogy az olvasott misében mit kell *fennhangon* kiejteni és mit *csendesen*. Az ünnepélyes misében a papnak ezentúl nem szabad végeznie azokat a részeket, amelyeket a diakonus vagy szubdiakonus énekel, ez alatt ő is hallgatja a szentleckét és az evangéliumot. Nem lesz tehát már többé az az anomália, amely sokszor kínos zavart okozott, amikor ünnepélyes misében a miséző pap csendesen olvasta az evangéliumot és a hívek már akkor habozva felálltak, pedig a diakonus később az ő részükre énekel az evangéliumot.

A szent zsolozsma változásai

A zsolozsmát, vagyis a szentmisén kívüli hivatalos istentiszteletet az egyház a szent szolgálatra rendelt személyekkel végezteti: a papokkal és szerzetesekkel. A könyv, amelyből ezt végzik, a második liturgikus könyv a misekönyv után, a *breviárium*. Sokágú változás és könnyítés történt itt is, semmiképpen sem mondhatjuk azonban, hogy új breviárium születnék ebből. Amint új misekönyv kiadása, úgy valóban új breviárium kiadása is a leendő zsinat feladata lesz, ha ezt a zsinat atyái szükségesnek lát-

nák. A breviáriumra vonatkozó újításokból csak néhányat közlünk, amelyek a laikus hívőket érdekelhetik.

Mindenekelőtt feltűnő, az egyház mennyire sürgeti és javallja a zsolozsma közös végzését. A zsolozsmát ugyanis háromféleképpen lehet elvégezni. Az első a zsolozsma elvégzésének ünnepélyes módja, a *kórusban* elvégzett breviáriumozás (in choro). Ennek megvannak a maga szabályai, „kórusnak” csak azt a testületet nevezzük, amelynek tagjai az egyházi törvény szerint kötelesek mindig közösen elvégezni a breviáriumot, a káptalanok tagjai és a régi szerzetek tagjai, például bencések, ferencesek, az újabb szerzetek tagjai nem kötelesek a kórusra, pl. piaristák. A breviáriumozás másik módja a „közösben” (In communi) végzett zsolozsmázás, ha olyanok végzik közösen, akik nincsenek erre kötelezve, még akkor is, ha csak három vagy akár két személy mondaná közösen. A zsolozsmázás harmadik módja, ha valaki „egyedül” (a solo) mondja a breviáriumot. A breviáriumról szóló törvények folyamán gyakran emlegeti az egyház a „közösben” végzett zsolozsmázást és kedvezményeket is fűz ehhez. Akár kórusban, akár közösben, tehát pl. másodmagával mondja valaki a breviáriumot, joga van ahhoz, hogy a kórus vagy társának a breviáriumát használja. Ez úgy értendő pl., hogy mindenki eleget tesz kötelezettségének, ha pl. a bencések, vagy ferencesek kórusán azoknak a sajátos breviáriumát mondja. A szerzetes is viszont eleget tesz kötelezettségének, ha pl. egy világi pappal együtt a római breviáriumot közösben végzi.

Az *imaórák ideje* is új szabályozást nyert. Nem parancs, hanem óhaj, azaz ún. „direktív” törvény, hogy a breviárium részeit, az imaórákat a természetes nap megfelelő idejében mondják. Ez a hasznos, mivel az imaórákat éppen arra rendelte az egyház, hogy a napnak bizonyos óráit általuk megszentelje és lelki hasznot is az ilyen, egyes órákra széttagolt végzéssel lehet nyerni. Tartsák meg tehát a papok lehetőleg azt az időt, amely minden egyes imaórának a valódi ideje. Mindazonáltal eleget tesz kötelezettségének az a pap, aki a napnak huszonegy óráján belül elmondja az összes imaórákat. Egy kivétel van csupán. A zsolozsma főrészt, a *Matutinumot* el lehet már mondani az előző nap délutánján is, de csak 14 órától (azaz du. 2 órától) kezdve. Ez a szűkszavú törvény több dolgot rejt magában: ez végezhető így, *előre vételezve* (anticipálás), akár kórusban, akár közösben, akár magában végzi valaki a breviáriumot. Nem tartozik azonban az anticipáláshoz a *Laudes*, a hajnali istendicséret imaórája, mert erről azt mondja, hogy kórusban és közösben, kora reggel kell elvégezni és így illik magában végzett zsolozsmázáskor is. Továbbá: bizonyos papi egyesületeknek megvolt az a privilegiuma, hogy már déli 12 órától kezdve szabad volt anticipálni, ez a kiváltság megszűnt, amint a Rubrikák Kódexét közlétevé Motu proprio előszava világosan mutatja. Lehetséges, hogy a Szentszék adományoz újabb kiváltságokat ezen a téren, amíg azonban ez meg nem történik, a délután 2 óra előtt végzett Matutinum elmondása érvénytelen. Az esti imaórát, a *Vesperát* kórusban és közösben a délutáni órákban kell mondani, még a nagybőjti időben is, amikor eddig mindig délelőtt vagy reggel szokták elvégezni egy furcsa késő középkori szokás következtében és így illik a breviáriumot magában mondó paphoz is. Van azután az egyháznak a hivatalos és szép esti imádsága, a Befejező óra (Completorium); szerte a világon, így hazánkban is nem egy templomban végzik el ezt a hívek saját nyelvükön. Az egyház most azt akarja, hogy a breviáriumot végzők életében is ez az imaóra legyen az esti imádság és ezért azt a privilegiumot adta, hogy a Comple-

toriumot mindig a nap végén lehet elmondani, mint a nap utolsó imádságát, még akkor is, ha a Matutinumot, amely voltaképpen a következő napnak az első zsolozsmás imádsága, elővételeztük volna. Hogy egészen esti imádsággá tegye a Completoriumot, az új törvény elrendeli, hogy ha a nap végén mondják, akkor a Confiteor előtt mondandó Pater noster helyett lelkiismeretvizsgálatot tartsanak, akár kórusban, akár közösen, akár magányosan, és utána mondják el a bűnbánat imádságát, a Confiteort.

A Matutinum körül történtek változások, nevezetesen minden vasárnapnak ezentúl csak egy nocturnusa lesz (9 zsoltár és 3 olvasmány). Teljes ünnepi Matutinum csak az I. osztályú ünnepeken van (9 zsoltár, 9 lectio), a II. osztályú ünnepeken is így van, de ez már „fél-ünnepi” (semifestivum) Matutinum, bár a szerkezete ugyanaz, mint az ünnepié, a Matutinumon kívüli óráknál azonban a zsoltárok a rendes helyről veendőek. Minden egyéb ünnep III. osztályú és ezeknek „rendes” Matutinumuk van, azaz egy nocturnus három olvasmánnyal, amelynek az összeállítása részletesen szabályozva van. Ez a rendes (ordinarium) Matutinum teljes egészében zsolotárait a „rendes helyről” (Psalterium) veszi. Új, hogy az Antifónákat kivétel nélkül mindig az egész zsolozsmában teljes egészében el kell mondani nemcsak a zsoltár után, hanem a zsoltár előtt is.

Voltaképpen nagyon keveset mondtunk el a Rubrikák Kódexének ismertetésében. Keveset azok részére, akik hivatásszerűen forgatják a Missale és a Breviarium évszázados, ősi imáktól megszentelt lapjait. Eleget azonban mindenesetre és reméljük, nem túlságosan sokat azok részére, akik a földön vándorló anyaszentegyháznak nagy tömegét képezik, a hívők seregének. Ezeket is érdeklik ezek a liturgikus reformok, hiszen papjaik vezetésével ők is részét képezik a küzdő egyháznak, amelynek krisztusi áldozata és zsolozsmázó imádsága Krisztus kórusává avatja az egész világot.

KARÁCSONYI LEONINUSOK

*Barmok romlatag ágyán. Jessze ígéretes ágán
 Új élet született; boldog a Szűz: anya lett.
 Barmok romlatag almán, kisle fia fekszik a szalmán,
 Barlang, ágy csupa fény: Isten a Szűznek ölen.
 Künn viharok furulyáznak, tépik a pusztai fákat,
 S lám, elnyugszik a szél benn, az akol küszöbén.
 Játsszik a gyermek, a karja kicsúszott, nincs betakarva,
 Mária nézi: nevet — „Fűj az ökör melegét!”
 Fűj az ökör... s ugye, jó lesz? — fürge tüzet vete József:
 Lobban a rőzserakás, mind csupa láng, ragyogás.
 Csillan a jó bari szőre, vidáman a szürke tetőre
 Fény fut. Koppan a kő: „Pásztorok, gyertek elő!”
 Vének s ifjú legények, jönnek, az ajkukon ének.
 Billeget ám a dudás, fújja a kis furulyás!
 Néz az ökör: „Soha illyet!”, a csacsi nagy füle billeg.
 Mind forróbb, tüzesebb, Mária könnye perreg.
 Anyja ölében a gyermek, tapsol a mennyei herceg:
 Kedv, öröm, isteni tett — Krisztus megszületett!
 Barmok romlatag ágyán fekszik a második Ádám,
 Új ág, égi virág, újul a régi világ.*

Tótfalussy István

SÍK SÁNDOR KÉT VERSE

ERDEI MISE

Csepp asztalon épen csak annyi hely,
Hogy elfér rajta Tányér és Kehely.
A kis szobában annyi levegő,
Hogy elfér benne négy öt térdelő:
A házinép imádkozik velem:
Fölöttünk szénapadlás, azon felül a menny.

Két-patak-parton, erdő közepén,
Zöld hegyek alján mondom a misém.
Belecsengenek, belezsonganak
Kántoros kedvű kicsi madarak.
Az erdőből is ide-ide zeng
A tölgyek orgonája. Így még nagyobb a csend.

Jertek, jertek, világ kicsinyei,
Csendben az Istent dicsőíteni.
Jertek, ti szépek, hívek, boldogok,
Csengőm szavára elnémuljatok,
És meghajoljon valamennyi térd
Az Isten árnyékában didergő nagyokért.

A KÖPÖNYEG

Elmegyek, elmegyek, hosszú útra megyek,
Hosszú út porából köpönyeget veszek.
(Székely népdal)

Elmegyek, elmegyek, hosszú útra megyek.
Úti köpönyeget hamar hol is vegyek ?

Volna köpönyegem hosszú út porából,
Hosszú poros élet bűnei sokából:

Rongyos egy köpönyeg, százszor ki van foldva,
Csak újra kifeslik folt hátán a foltja.

Eldobnám szívesen, hisz világ csúfjára,
Hogy álljak ki benne az ország útjára !

De hát még hogy álljak szeme elé Annak,
Aki nem így akart engemet magamnak.

Ha még el is szánnám el is hajítani:
Marad-e alatta belőlem valami,

Amire rámondjam: ez az én személyem,
Az ember, az Isten, a magam szemében.

Már a hosszú útnak végét rovom én is,
Túl a másik fele harmadik felén is,

Rövid útra kell már köpönyeg énnékem.
Te tudod, Jézusom, egyedül mértékem,

Csak Tetőled várom, hogy vállamra veted
Azt a Te rámszabott, varratlan köpenyed.

IZZÓ SZÍNEK A VAKOLAT ALATT

(PÁLI SZENT VINCE HALÁLÁNAK 300. ÉVFORDULÓJÁRA)

Érdekes tanulmány a századokkal ezelőtt betemetett és napjainkban feltárt freskók története. Valamikor talán kopottságuk vagy a változott ízlés indokolta, esetleg súlyos okok követelték, hogy eltüntessék a szemek elől. Most valamelyik jószemű szakértő feltevései és próbavései alapján feltárták a régi képet, lemosták a ráfestett réteget, s a kibontott vakolat alól elfelejtett színek és vonalak bontakoznak elő. Az épségben vagy töredékesen előtűnő freskó sokszor azt bizonyítja, hogy nem a ráfestett kép volt az igazán értékes és számunkra sokatmondó, hanem a most előbontakozott eredeti, amelyet annak idején — ki tudja, miért — oly nagy buzgósággal rejtettek el az utókor elől.

Páli Szent Vince alakja immár három évszázad óta leszűrődött értékelésben áll a világ előtt. Pályafutásának állomásai, mint egy freskó-sorozat képei, következetesen az életszentség teljességében és a felebaráti szeretet hőségének szerepében láttatják őt, kezdve attól, hogy a gyermek Vince élelmet oszt a szegényeknek, a háború és éhínség idején népe atyjává magasztosult apostolon át a szobájához kötött aggastyánig, aki bölcsen, áttekintéssel vezeti két szerzetescsaládját és jólszervezett szeretetművét.

Akárcsak a lappangó freskót sejtő műtörténész, e regényes jelenetek láttára Szent Vince életének tanulmányozói is hangsúlyozták, hogy pályafutásának egyes részletei meglehetősen homályosak. Az utóbbi évtizedek kritikus elméi, nem ijedve meg a kegyeletstértés vádjától, már fel is tételezték, hogy Vince életének egyes jelenetei nem történhettek úgy, ahogy életrajzában olvashatók. Az életrajzírók bizonyára kihagytak egyes fontos mozzanatokot, az így támadt rést költött fordulatokkal töltötték ki, a kevésbé vonzó részeket pedig önkényesen retusálták. Néhány „próbavézés” azután igazolta is ezeket a feltevéseket. A mai kutatás feladata tehát az, hogy a rárakódott rétegek alól eredeti színeiben bontsa elő az igazi *Vincent de Paul* hiteles képét.

Szent Vince első életrajzírója, *Abelly*, aki élete utolsó huszonöt évében személyesen ismerte és figyelte hősünket, az idős Vincéről hű képet ad, de előbbi éveiről, különösen fiatalkoráról csak hallomásból merített, ellenőrizetlen adatokat szolgáltat. Ezekből kerekítette a kora ízléséhez szabott, egysíkúan magasztaló életrajzát. A későbbi ífók az ő művéből merítettek.

Tény például, hogy *Vincent de Paul*, aki talán éppen ezért később, mint kora papságának nevelője, a trentói zsinat határozatai végrehajtásának szigorú szorgalmazója lett, a Franciaországban akkor elterjedt szokás szerint az előírt életkor elérése nélkül, 19 éves korában vette fel az áldozópapság rendjét. Mivel szentelésének időpontja általánosan ismert volt, a missziópapok új főnöke el akarta tüntetni a szemetszűrő hibát a ezért Vince sirkövére 1581 helyett az 1576-os évszámot vésette születési évnek. Így öt évvel öregítette meg Vincét, hogy a be nem avatottak és főképp az utókor előtt úgy tüntesse fel, mintha szabályosan, huszonnégy éves korában szentelték volna. Csak az újabb kutatás derítette ki, hogy Vincét előírásellenesen szentelték pappá és nem nyolcvanötödik, hanem nyolcvanadik évében halt meg. *Abelly* terjesztette azt a tévedést is, hogy *D'Ossat* bíboros 1608-ban titkos megbízatással Párizsba küldte Vincét,

ami már csak azért is lehetetlen, mert a bíboros a megjelölt időpontban már évek óta sírjában pihent. Érthető, hogy az ilyen adatközlések bizalmatlanságra hangolták a mai kutatókat Abelly iránt.

Kétségtelen, hogy a legendás elemek képződését közvetve maga Vince is elősegítette. Így valahányszor kérdést intéztek hozzá a tuniszi fogsága ügyében, azonnal másra terelte a társalgást, vagy semmit sem szólt, csupán sejtelmesen mosolygott. Társai a hallgatást és a mosolyt igenlő feleletnek vették és Vince történetébe beleszótták a fogság regényes, de az újabb kutatás által erősen megkérdőjelezett fejezetét.

Általában a mai megállapítások szerint az ötvenes éveiben egyensúlyra talált Vince sok tekintetben más jellemképet mutat, mint a huszas és harmincas éveket tipró. Az idős Vince szent, — a fiatal még korántsem az. Igaz viszont, hogy éppen ezek a később levetett gyarlóságok hozzák őt emberközelségbe. Hasznos tehát, ha az eddig takargatott mozzanatokat is elővesszük, mert sokszor éppen ezek világítanak meg egyes, eddig nem eléggé értett kérdéseket. Itt egy példa erre *Szent Marillac Lujzára* vonatkozóan. Életrajzírói homályba burkolták, hogy Lujza házasságon kívül született. Atyja, az előkelő *Louis de Marillac* elismerte gyermekének és gondoskodott róla. Anyja valószínűleg szolgáló volt, akit atyja nem vehetett feleségül s akit Lujza sohasem ismerhetett. Ez a körülmény lélektanilag is magyarázza, miért karolta fel Lujza oly szeretettel az utcára kített gyermekeket, miért alapított női szerzetet, amelynek tagjai anyai gondoskodással nevelik a társadalom kivetettjeit. Ennek a mindössze 149 centiméternyi asszonykának fagyás rútította el az arcát. Feltehető, hogy kisebbségi érzését is kiegyenlíteni, kompenzálni igyekezett azaz, hogy lelki nagyságra és erkölcsi kimagasodásra törekedett.

Figyelemre méltó, hogy *Coste* és *Cognet* kritikai művei elé írt bevezetésekben *Verdier* majd *Slattery* lazarista általános főnökök is helyeslik Szent Vince élettörténetének erélyes tisztázását. A háromkötetes életrajz írója, *Pierre Coste* jelenti ki: „*Szent Vince életrajzát megtisztítjuk a belécsúszott legendáktól; teljes kritikai életrajzra törekszünk. Az igazi történetész feladata nehéz, mert a valóságot kell kibogoznia az események halmazából és el kell választania a képzelet szüleményeitől. Az utóbbiakat könyörtelenül el kell vetnünk, még akkor is, ha ezzel sértjük a gyengéd lelkek kegyeletérzését...*”

A fiatal Monsieur Vincent

Szent Vincét olyan szentnek nevezhetjük, aki ötvenéves korában vált kiforrott egyéniséggé. Húszéves korában a prolongált kamaszkor, harmincéves korában a szertelenség, negyvenéves korában még mindig az iránykeresés jellemzi. Legalább 15, egyesek szerint 25, szerintünk körülbelül 30 év telik el, míg sok vívódás, visszaesés és újakezdés árán kialakul az a nagy szent, akinek Vincét ismerjük. Mivel ez a magára talált és öregkorában is dinamikus egyéniség talány lenne számunkra előbbi élete ismerete nélkül, és az idős Vince megértéséhez épp a fiatalokra szolgáltatja a kulcsot, próbáljuk meg végigkísérni jellembeli alakulását.

Élete első feléhez a francia katolicizmus bomlásának tünetei festenek nyomasztó hátteret. A XV. század romlott erkölcsi, majd a XVI. század vallási villongásai elseperték a középkorban alapított papnevelő iskolákat. A trentói zsinat határozatai még hosszú időn át holt betűnek számítottak az országban. A püspökök csak úgy biztosíthatták a papi utánpótlást, hogy a jelentkező ifjakat rövid tanulás, főleg latin nyelvoktatás után

kéthetes tanfolyammal készítették elő az áldozópapságra, s a 19—20 éves korban felszentelt fiatalok hamarosan plébániák vezetői lettek. Hivatottságot, erkölcsi kellékeket, tudást így nem is igen kívánhattak tőlük; tömegesen kerültek a falusi plébániákra sokszor még a szentmisét is egyéni ritus szerint végző, a feloldozás szavait sem ismerő papok. A jómód és a tétlenség könnyen konkubinátusba és iszákosságba sodorta őket. Nem csoda, hogy kiüresedtek a templomok. A kor figyelői, akik a helyzetet orvoslására semmi megoldást nem láttak, attól tartottak, hogy pár évtized múltán francia földön nyoma sem lesz a katolikus hitéletnek.

Ilyen kornak a gyermeke Vince. Bár mint gyermek a papi életre vonzó jó példákat nem igen láthatott, őszintén vágyódott az egyházi szolgálatra. Szemben a falusi papok életmegoldásával ő nagy tudású pap kívánt lenni. Édesatyja két ökrét is eladta, hogy azok árából fedezze fia tanulmányi költségeit. Azzal az apa is tisztában volt, hogy szegény fiút csak a tudása emelheti a nagyobb javadalmú városi papok közé.

Hiába forgatjuk Pfliegler papi tipustanát, a „*Priesterliche Existenz*” lapjain nem találunk olyan típuscsoportot, amelybe beilleszthetnénk Vincet ifjúkori karakterét. A legújabb kutatások nyomán elmondhatjuk, hogy a jó és buzgó pap típusát nagyjából megközelíti, de mai szemmel nézve akadnak bőven hibái is. Feljegyzik róla, hogy paraszti ruhába öltözött, sánta édesanyját, egyszerű származását szegyelei diáktársai előtt, adósát börtönbe vetetti. Szervezőképessége nagy, de a legéltrevalóbb ötleteket és indításokat mindig másoktól kapja. Erősen vonzza az embereket, ez azonban beképzeltté is teszi. Összetett jellem, akiben e tulajdonságok egymásra zsufolódnak, sőt kiegészülnek néhány ellenszenves vonással.

Vince a toulousei egyetemen tanul, de a doktorátusig már nem jut el, mert időközben megnyílik előtte az érvényesülés könnyebb módja is. Fölöttesei felfigyelnek ritka képességeire s aki tizenöt éves korában még apja sértéseit terelgette, tizenkilencévesen már felszentelt pap, pár év múlva kanonoki javadalmat és apáti infulát kap. A siker el is ragadja. Grófok, hercegek, bíborosok ismeretségét keresi, királyoknak és királynőknek lesz tanácsadója. Közben a pénz szerepe is bántó hangsúlyt kap életében. Folyton adósságokkal küzd. Egyéniségében volt valami vele született kedvesség és férfias hatóerő, amelyet annak idején a „*charme*” szóval jelöltek. Amerre csak megfordult, felkeltette a nők érdeklődését. Alexis Carrel állapította meg „*Az ismeretlen ember*” című munkájában, hogy a nagy művészek, hódítók és szentek biológiai értelemben is teljes értékű férfiak. A „*Medaille Miraculeuse*” folyóirat ünnepi számában olvassuk, hogy azután is, amikor az életszentség útjára lépett, valóságos női udvar (cour féminine) csoportosult Vince köré, elsősorban városi előkelő hölgyekből, később áldozatos lelkű falusi leányokból. Az előbbieket óriási pénzösszegek előteremtésével, ékszezeik odaadásával támogatták munkáját, az utóbbiak életük kockáztatásával dolgoztak szeretetműveiben: ápolták a járványos betegeket, temették a halottakat. Mindenesetre legalább is eleinte, nem lehetett kedvező számára ez az adottság, ez a hatóerő egy olyan korban, amelyben a bűnös papok nagy száma amúgyis rossz példát adott a papjelölteknek.

A fiatal Vincét nevelőnek hívták Gondi gróf családjához. A grófnét mindenki erényekben tündöklő asszonynak ismerte, erénykoszorújából azonban az okosság kétségtelenül hiányzott, mert nem vette észre, hogy aggályos természetével, képzelődéseivel, túlzott ragaszkodásával mennyire terhet jelent Vince számára. Vincét ekkor már megérintette a „szánom a sereget” érzése; tudta, hogy az elhagyott nép mellett a helye. Ugyanekkor egy idegen asszony nyafogásait kellett hallgatnia, akiben a hisztéria ár-

nyalati beütései is megtalálhatók... Csakis úgy segíthetett magán, hogy minden bejelentés nélkül megszökött a gróféktól. Gondiné minden befolyását latba vetette, hogy lelkiatyja, aki nélkül ő „üdvözülni sem tud”, visszatérjen. A kitűnő Bérulle tanácsára Vince vissza is tért a Gondiházhoz, de csak azzal a feltétellel, hogy a birtokon élő 8.000 embernek is lelkipásztora lesz. A grófnénak használt a leckéztetés. A magas műveltségű asszony figyelmét a népre, a szegények gondozása felé irányította a fiatal pap; a szegények gondozása viszont értékes ötletekkel és meglátásokkal lobbantotta ki Vince szervezőtehetségét, különösen a falusi nép misszionálisa tekintetében. Gondiné férjével együtt nagy összegű alapítványt tett és mint társalapító közreműködött később a misszióspapok társaságának létrehozatalában is. Am fenkölt gondolkodása ellenére akaratanul is a „végzetes asszony” szerepét tölthette volna be Vince életében, ha ez váratlan távozásával tudatára nem adja, hogy állandó közelsége zavaró és kínos számára. Mikor Gondiné szent halállal befejezte életét, Vince fellelégzett, mintha súlyos feszélyezettségtől szabadult volna.

Ekkor toppant Vince életébe az özvegyé lett *Le Gras* asszony, *Marillac Lujza*. Vince vonakodva vállalta újabb női lélek vezetését. Lujza személyében azonban csakhamar olyan nagyrahatott lelket ismert meg, akinek vezetése őt magát is megkomolyította és gazdagította, s aki munkatársa lett a *Szeretet Leányai* szerzetestársaság megalapításában. A nehezen vállalt „lelkigyermek” lett Vince mesterműve. Az idén, Szent Vince és Szent Lujza halálának 300. évfordulóján a párizsi Notre-Dame székesegyházban nemcsak Szent Vince holttestét ravatalozták fel, hanem lelkiatyja mellett kristálykoporsóban ott pihent Szent Marillac Lujza holtteste is.

A tuniszi köztéték

Az idős Szent Vince nyilvánosság előtt többször méltatlannak, nagy bűnösnek vallotta magát, aki hűtlen lett keresztiségi fogadásához. Kijelentését ne tekintsük üres alázatossági szólamnak, legfeljebb túlzó önbírálatnak, és értelmezzük érdeme szerint. Mivel azt is említette, hogy ifjúkorában a „pók hálójába” keveredett, keressük meg e fiatalkori kallódás nyomait. Talán megtaláljuk azt a pontot, amelyet az idős Vince szívesen kitörölt volna életéből, s amelynek tisztázása fiatalkori jellemképéhez kiegészítő vonásokat szolgált.

1605-ben — huszonnégyéves korában — Bordeaux tájékán nyomtalanul eltűnt ismerősei elől. Két évig senki sem tudott róla. Bizonyos, hogy akkoriban eladósodott. Azt is feltételezték már, hogy megszökött hitelezői elől. 1607-ben Avignonban ismét feltűnt és jötevőjének, *Comot* ügyvédnek küldött két levelében leírta, hogy hajón utazva török kalózok kezére került, akik Tuniszban eladták a rabszolgavásáron. Halászhoz, majd orvoshoz, végül egy trigámiában élő, hitétől elpártolt volt szerzeteshez került. Ennek egyik felesége gyakran kiosont hozzá a földre, ahol dolgozott; s ő nemcsak énekével bővölte el a török nőt, hanem vallása szépségét is megérezte vele. A mohamedán nő szemére hánnya férjének bűnösségét, azt, hogy elhagyta Istenét és hivatását. A renegát szerzetes erre magába szállt. Vincével együtt átszökött Európába, s ott kibékült az egyházzal. A kalandos történetet Vince sajátkezűleg írt két levele őrizte meg az utókor számára. Magának az írásnak hitelességéhez kétség nem fér.

A rabszolga énekét hallgató lefátyolozott török nő az ezeregyéjszaka jeleneteibe illik, a szokási jelenet pedig eléggé valószínűtlen: Vince törekény csónakon egyszerűen átladikázik a Földközi tengeren, zavartalanul

megteszi a több mint ezer kilométeres utat, mikor gályák és kalózhajók siklanak a vizen... Egy mohamedán nő ráveszi az aposztata férjét, hogy térjen vissza az igaz Istenhez és hagyja el három feleségét, s az elvetemült szerzetes csak úgy, pár szó hatása alatt megtér... Mindez a valószínűséggel határos, de mindenesetre Vince levele Tuniszról olyan leírást ad, amely nem illik rá a város földrajzi képére... Két évig van török földön, mégsem tanulja meg a nyelvet... Sok hasonló nehézség mérlegelése után *Rédier* és követői úgy ítélik, hogy a tuniszi közjáték történetében a hamis keveredik az igazzal, vagyis Vince fogsága igaz ugyan, de nem történhetett úgy, ahogyan elmondja. *Grandchamp* és nyomában más kutatók viszont, csokorba gyűjtve az elbeszélésben található valószínűtlenségeket és lélektani képtelenségeket, az egész tuniszi fogságot elejétől végig mesének minősítik. Szerintük a fiatal Vince, aki tékozló életmódot folytatott, alibit akart szolgáltatni viselt dolgainak elpalástolására. Ezt a feltevést alátámasztja az is, hogy Vince sohasem beszélt tuniszi fogságáról. Pár évvel halála előtt, mikor megtudta, hogy az ügyvéd családja még őrzi e leveleit, könyörgött rendtársainak, hogy semmisítsék meg ezeket a „nyomorult” írásokat. Ha Vince valóban rab volt Tuniszban és fogsága úgy folyt le, amint elmondta, akkor érthetetlen, miért burkolta hallgatásba az egész ügyet s miért akarta eltüntetni nyomait.

Nem valószínű, hogy e vitatott pontra vonatkozóan újabb dokumentumok előkerülnek, mivel a forradalmi idők és háborúk következtében rengeteg levéltári anyag semmisült meg és Vince 30.000 leveléből is alig 2.500 maradt fenn. A tisztázatlan két év mindenképpen bántotta az idős Vincét. Ha fogsága igaz, akkor bántotta lelkiismeretét, hogy ilyen megrázó élményt önreklámra használt fel és sikerekkel dicsekedett; ha pedig sohasem volt Tuniszban, akkor bizonyára azt fájlalta, hogy képes volt koholt „story”-t indítani el magáról.

Igaz, hogy Vince tudatalatti világában ott dolgozott valami *fogság-komplexus*: a gályarabok sorsának enyhítése, a tuniszi és algériai rab-szolgák kiváltása szívügye lett. Ezt legkönnyebben a fogság személyes élménye tenné érthetővé. Viszont érthetetlen, hogy a fogság — ha úgy igaz, ahogyan leírta — nem hatott rá komolyítólag. A fogságból az ember vagy megtörtén és idegroncsként kerül ki, vagy mint új ember, aki az életét ezután másként fogja fel. Az Avignonban előkerülő Vince pedig egyelőre még mindig az érvényesülést keresi, hiúságokat és lidércfényeket kerget.

A megtérés könnyes útja

Magától értetődik, hogy Szent Vince életének mai bűvárlói nemcsak a homályokat vették észre a múltjában. Pályafutását figyelve megállapították, hogy a külső események mögött csendes történet játszódik le, egy férfiember teljes átalakulása. Mindenkor megvolt benne a természetes becsületérzés, mely a szakadék szélén visszarántotta. Csíraszerű állapotban készségek és jótulajdonságok lappangtak benne, nevelőre várva. Majd mint hamu alatt a parázs, lelkében izzás, érelődés indult meg — „*mûrissement en profondeur*”, mint *Dodin* mondja —, csak az időnek kellett eljőnnie, hogy valaki lefújja a pernyét. 1610-ben már észrevehető jelek mutatják, később adatok igazolják, hogy Vince megindult az élet-szentség felé. Egyes szerzők lelki fordulatról, az életszentség betoppánásáról beszélnek. *Daniel Rops* az első, aki nyíltan kimondja, hogy az események mögött vonuló érési folyamat nem egyéb, mint *klasszikus érte-*

lemben vett megtérés. Örök kár, hogy Vince zárkózottsága miatt nem értesülünk e fejlődés állomásairól, s mivel naplót nem vezetett, a felkutatható eseménytöredékekből és apró megnyilatkozásokból kell rekonstruálnunk a nagyjelentőségű folyamatot, „*le mécanisme de cette transformation mémorable*” — mint Brémond írja.

Vince életében a fordulópontot kétségtelenül a kiváló lelki emberrel, Bérulle atyával való megismerkedés jelentette. Az ő személye, feddhetetlen élete kinyilatkoztatásszerűen mutatja a papi hivatás értelmét: *Istennek szolgálni és a lelkeket menteni*. Bérulle felnyitja Vince szemeit és beláttatja vele, hogy ilyen történelmi időkben, amikor embertömegek várnak az evangéliumi kenyérre, s amikor mindenfelé az erkölcsi omlás látható, egy papi ember nem keresheti önmagát, saját jólétét és érvényesülését. Minden nyomor közt, ami életútján később Vince elé tárul, a papság esetsége bántja legjobban. Mindent megtesz, hogy a francia papság megújítását önmagán kell kezdenie. E megtérés lesz központi eszméje, irányító gondolata. Az embereknek Istenhez kell térniök, mert a megtérés az idő parancsa. Mikor váratlanul egy haldokló jobbágyhoz hívják, s az öreg ember életgyónással teszi jóvá az egész életén végigvonuló szentségtörő gyónásokat és áldozásokat — először dörömböl Vince lelkén a megtérés szüksége. Nem tud aludni, hetekig e lelkipásztori élmény hatása alatt van. Kevéssel később, 1617 január 25-én, Szent Pál megtérése ünnepén mélyen szántó beszédben a teljes megtérést, s annak főszekélyét, az általános gyónást hirdeti földműves hallgatóinak. Megostromolták gyónatószekélyét, s akkor tapasztalhatta, hogy a megtérés tömegek igénye. Az utána következett népmissziók meggyőzték arról, hogy a lelkek sóvárognak a bűnbánat könnyes vigasztalása után. Míg másoknak a megtérést hirdette, maga is e gondolat jegyében élt; lelkiismerete figyelmeztette, hogy a saját területén is akad tennivaló.

A jelenkori moralisták közül Häring mutat rá a megtérés teológiájának időszerűségére. Tanítványa, Heinz Müller éppen az ő biztatására állította össze a „*teljes megtérés*” nagy hirdetője, Sailer művei nyomán a megtérés pasztorális-lélektani elemzését. Ezért Sailer tanítása nyomán kíséreljük meg Szent Vince megtérésének bemutatását.

Szent Vince átalakulása nem hirtelen történt. „Bolondos ifjúságától” az apostoli munka lázában égő, a francia papság szellemi vezérévé fejlődött Monsieur Vincent kiéréséig hosszú az út. Szerintünk Vince ötvenedik éve körülbelül az a határvonal, amelyen a megtérés befejezettnek tekinthető, de a Gondviselés még utána is küld egy-egy javító, kiegészítő fordulatot, amely a megtérést elmélyíti és szilárdítja. Vince megtérésének teológiai neve: „*conversio continua*”, hosszantartó folytatódó, egymás után következő folyamatokból kialakuló megtérés. „*Conversio permanentis*”-nek is nevezhetjük, kidomborítva a megtérés állapotszerűségét, s azt, hogy az ember egész további élete ennek a megtérésnek jegyében pereg.

Annak a megtérésnek szakaszai, amely huzamos időt igényel, bizonyos törvényszerűséggel következnek be, s lélektani következetességgel kapcsolódnak egymásba. A fejlődési fokozatok, melyeken a megtérőnek át kell mennie, nem merev elhatároltsággal jelentkeznek, mintha ma véget érne egy fejlődési fázis és holnap kezdődne az új, hanem sokszor egymásra tolódnak, s a megtérést előmozdító egyik-másik tényező csak késve következik be, vagy nyomatékolva ismétlődik. Ilyen motívum például Vince megtérésében a *halál* témája. A már említett öreg jobbágy megrázó búcsúja a földi élettől, talán először remegtette meg az elmúlás gondolatával. A lelkiélet mesterei is üdvösnek tartják a végső dolgainkról,

a halálról, ítéletről, pokolról és mennyországról való elmélkedést. Megrázó hatást tett Vincére Gondiné holttestének látása is. Az életében oly bájos és ugyanakkor különös asszony viasszszínű halotti arcán már nyoma sem volt a régi sok aggálynak és önmarcangolásnak. Azután tanúja volt Vince XIII. Lajos király majdnem két hétig tartó haldoklásának. A halál leterítette az uralkodót, és Vince elmélkedhetett a halotti ágy mellett, hogyan múlik el a világ dicsősége. A harmincéves háború és a Fronde-nak nevezett polgárháború ugyancsak a halál aratását mutatta. *Nancy* városban hónapokon át szólt megszakítás nélkül a harang. Mindenfelé a pusztulás nyomai, emberi és állati tetemek ezrei feküdtek az utcán. Ha *Szent Ignác* megkívánja az ilyen megrázó elmélkedéseknél az „*érzések alkalmazását*”, Vince számára magától értetődő „*applicatio sensuum*” volt az előtte táru-
lól látvány. Később bekövetkeztek a képet kiegészítő árnyalatnyi „ecset-
vonások”: barátai, munkatársai sorban meghaltak. Mintha *Beethoven* Sors-szimfóniájának híres kopogtatás-motívumát hallanánk, amely előbb halkán, később követelőbben jelentkezik, végül félelmetes erőteljességgel diadalmaskodik. Ilyen előzetes megdolgozás után érthető, hogy amikor élete utolsó esztendeijében valaki tapintatosan figyelmezteti Vincét, hogy jó volna készülnie az elmenetelre, szelíd mosollyal feleli, hogy már 18 éve mindennap az utolsó óra jegyében él és állandóan „menetkészen” várja a hívást.

A megtérést elősegítő eszközök közt Sailer felsorolja a *magányt* és az *elmékedésre készítő csendet*. A csend-motívum Vince hangos és mozgalmas életéből hiányzik, de csak látszólag. A mélypontot jelentő két év — akár fogságban telt el, akár más, ismeretlen körülmények közt — bizonyos értelemben Vince *Manrészájának* tekinthető. Ha valóban rabszolga volt, az éjszaka csendje és napi munkája közben a nagy természet, ahol dolgozott, gondolkodásra és elmélkedésre indíthatta, Amennyiben nem volt fogoly, hanem rejtőzködött valahol, akkor emészthette a szegyen, hogy ennyire jutott s el kellett bújni a emberek elől. A fiatalembernek ez az első csend-adag még nem volt elég. A Gondiéknál töltött első évek azonban, amelyek külső aktivitás nélkül teltek és terméketlen esztendőeknek tűnhettek fel, ismétlik a csend-motívumot. Ezekről az évekről írja *Cognet*: „*Úgy élt abban a nagy házban, mint egy kartauzi kolostorban, visszavonult az emberek elől. Visszahúzódott szobájába, mint egy cellácskába, s a magány annyira tetszett neki, hogy szobáját csak akkor hagyta el, ha a szeretet vagy a kötelesség parancsolta*”. A csend-motívumot mélyítik a Bérulle vezetése alatt végzett magánlelkigyakorlatai, s azok a lelkigyakorlatos magányok, amelyeket már ő adott a papság számára.

Sailer rámutat a *megpróbáltatások, szenvedések, megaláztatások* nevelő és a megtérést serkentő hatására. Biztos, hogy a hitellenes kételyek és a lelki szárazság gyötrelmes évei, valamint a társbérliőjétől elindított, mások által felkapott rágalom és lopási vád Vincénél is ebben az irányban működtek. A megkésve érkező, de Vince lelki egészségét hatásonan előmozdító megszégyenítés, mikor egyik napról a másikra meneszti az anyakirályné és az ifjú király tanácsadó testületéből, őt, aki annyira büszke volt erre a fontos és befolyásos tanácsadói tisztségére, szilárdítja a megtérés folyamatát. A Fronde idején, mikor a királyi család vidékre menekül, Vince önkéntesen közvetítő szerepre vállalkozik és átszökik az ostromzáron. Önfeláldozásáért halátlanság a jutalom: a királyi udvar kémnek, a nép árulónak tartja. Kiábrándul az emberekből, s a csalódás a lelkiek felé és Isten felé fordítja. Más hasonló motívumokat is bőven találunk Vince életében, amelyek nem összeviasszaságban jelentkeznék, hanem mindegyik a maga helyén, amikor eljön az ideje. Ezeket a mozaik-

szemeket be kell illeszteni a megtérés szakaszaiba a megfelelő helyre, s akkor mindegyik értelmet kap.

A megtérés első szakaszában *Isten ébresztő szaváé a kezdeményezés*. Isten kopogtat a lelken sugallataival, előre nem látott eseményekkel. Betegség, halál, súlyos megpróbáltatás — mind ébresztő szerepet kap Isten tervében. A bűnös ocsúdni kezd, látja önmagán és megfigyeli másokon a bűn következményeit. Vince az irgalmasok párizsi kórházában közvetlenül szemléli a súlyos betegeket, halandókat. A harmincéves háború ugyancsak a bűn gyümölcseit mutatja be előtte. Ember ember ellen támad, a katonák mint vadállatok pusztítják honfitársaikat, a férfiakat kivégzik, a nőket legázolják. Felégetnek mindent, gyárakat, malmokat, raktárakat. Tönkreteszik a vetéseket, kivágják a gyümölcsfákat. Pár év múlva a termelés kiesése következtében országos éhínség, nyomor és annak nyomában pestisjárvány lép fel. Holttestek tömegei tornyosulnak az utcákon, farkasok tépik a tetemeiket darabokra. Kiaszott csontvázak vánszorognak a városokban, sok faluban az egész lakosság elpusztult. Az éhezők gyökereket, fakérget, füvet esznek, a holttesteket sütik meg pecsenyének, vagy saját tagjaikat rágják... Mikor ezek a borzalmak a segítség emberföltötti feladatára indítják Vincét, ugyanakkor mint valami „*Fructus belli*” képsorozat, a bűn következményeit is szemléltetik.

A második fázisban a bűn kábulatából felelősségteljes ember megszívleli az isteni szót. A megtérés fontos szakasza ez, amelyben az akarat már engedelmeskedik a felszólításnak. Az ember együtt dolgozik a kegyelemmel. Lelkiismeretvizsgálatra kerül sor, mert a *bűn megismerése* elengedhetetlen kelléke a megtérésnek. A megtérő ember bűnösnek, méltatlannak vallja magát és feltámad benne a vágy, hogy vallomását Isten és az egyház előtt is megtegye. Az önmagát kereső Vince is lassan kiemelkedik önzéséből. Míg másokat lelkiismeretvizsgálatra indít, míg másoknak bemutatja a bűn utálatosságát, előtte is feltárul saját gyarlósága. Nyilvánosan, a papok és hívek előtt bűnösnek, méltatlannak vallja magát.

A megtérés harmadik fokán már nemcsak a bűn ismeretéről van szó, hanem *saját bűnösségünk átéléséről*. A bűnös megdöbben és elképed önmaga alávalóságától. Elhatalmasodik a bűntudat, valamint a bánat és a fájdalom a bűnök fölött. Legtöbbször itt éri utol a megtérőt a könnyek adománya. Vince is szégyeli, fájlalja fiatalkora meggondolatlanságait. Széremesen rejtteni igyekszik régi melléfogásait, nehogy megbotránkoztassa paptársait és szerzetesleányait, akik bíznak benne, s példaképnek tekintik őt.

Az igazi megtérés — a „*metanoia*” — nemcsak bűnbánatot és töredelmet jelent, hanem gondolkodásbeli megváltozást, *életfordulatot* is követel. Lezárja a múltat, vezekeltet a történelemért, ugyanakkor kivetkőztet a régi emberből és új emberbe öltöztet.

A bűnös szembenéz önmagával és kíméletlenül tisztázni akarja a kérdést: *Ki vagyok én és mit kíván tőlem az Isten?* Vince magánlelkigyakorlatot végez Bérulle irányítása alatt. Tíz napon át szigorú böjttel és fokozott vezeklőgyakorlatokkal igyekszik alátámasztani lelkigyakorlata mélyszántását. Lelkiatyja most szemébe mondja, hogy Isten őt nagy dolgokra választotta ki: *neki kell megvalósítania a papság és a hívek erkölcsi megreformálását*. E fenséges küldetés megpillantása először egészen lesújtja, mert most még fájóbban látja önmaga méltatlanságát. Amint azonban rádöbben eddigi céltévesztésére, vulkányszerűen tör fel benne a gyógyulás vágya is. A megtérés döntő fordulatot vesz, átosap az akarat területére. A felzaklatott lelket most már csak egyetlen megoldás nyugtathatja meg: *visszatérés Istenhez*. A megtérés — emberi oldalát tekintve

— az erősfogadásban teljesül be. A tékozló fiú atyja elé fut, s a kitárt karok most már átölelhetik a hazatalált bűnöst. A megtérő ember Isten helyettese elé borul és bűnvallomást tesz. A *gyónással válik a megtérés szentségivé, szakramentálissá.*

Nincs adatunk arra, hogy Vince ilyen életrendező gyónást végzett volna. Szükszavúsága eltakarja ezt az igen fontos megtérési aktust. De lélektanilag egész biztosra vehető, hogy megtérését életgyónással rögzítette. Ha ugyanis ő maga népmisszióiban és a papságnak adott lelkigyakorlataiban az életújítás nélkülözhetetlen eszközének hirdette és nagyon ajánlotta az életgyónást, aligha hihető, hogy ezt a kiváló gyógyszerzt önmagán nem próbálta volna ki. Mikor emlékezetes lelkigyakorlatát végezte Bérulle vezetésével, bizonyára élt az életgyónás kínálkozó alkalmával. Egyébként ha életének lefejtett burka alól a megtérés számos félreérthetetlen motívuma bontakozik elő, az életgyónás eseményét azonban nem látjuk bizonyítva, ez a hiány csak olyan hézagot jelent, mint egy feltárt freskó csonkasága. Ha a kibontott freskó — mondjuk — egy szentet ábrázol, jól kivehető vonásokkal, a fej helyén azonban elmosódott folt éketlenkedik, nem kell különös jártasság ahhoz, hogy megállapítsuk: a képről feltétlenül a fej hiányzik. Épp így kikövetkeztethető Vince megtérési folyamataiban a központi szerepet betöltő életgyónás aktusa.

A negyedik fázis: *a megtért ember új élete.* A hazatérés után béke, öröm és nyugalom ömlik el a lelken. Megízleli azt a boldogságot, hogy mit jelent Istenre találni. A multból most már nem az elkövetett bűn fáj, hanem az, hogy *ezt a bűntengert ő követte el.* A megtért ember most már hirdetni akarja Isten irgalmát másoknak is, szélesíteni és terjeszteni kívánja Isten országát. Visszatért a Szeretethez, ezért jövő életberendezésének is a szeretet lesz a principiuma. A tartós bűnbánatot, a jóvátételt, a vezeklést tettekkel akarja bizonyítani; teremni akarja a bűnbánat méltó gyümölcseit. A szeretet extázisában lángoló, az emberek tömegeit a szeretet jegyében felemelő Szent Vince ezt a képet: a hazatalált, Istennek hűséget fogadott, idegeket-örölő és egész odaadást igénylő munkájával előbbi élete meggondolatlanságaiért vezeklést nyújtó, *teljesen megtért ember megrázó képét mutatja.*

A Szent Vince-kutatás feladata ez: *feltárni megtérésének egész útját és bemutatni az igazi Szent Vincét.* Hibáinak megismerése nemhogy kiábrándít, hanem ellenkezőleg, közelebb visz hozzá. Szent Vince rokonszenves egyénisége most már nem ezt hirdeti nekünk: „*Csodáljátok engem!*”, hanem ezt: „*Kövessetek engem a megtérés útján, s emberi gyarlóságaitokból kimosakodva imádjátok velem együtt a megtalált Szeretetet!*”

IRODALOM. Könyvek: Hans-Urs von Balthasar: Vinzenz von Paul, Benziger, Einsiedeln, 1951. — Bougaud: Szent Vince élete. Budapesti növendékpapság kiadása, 1906. — Calvet: Saint Vincent de Paul, Michel, 1948; Quelques pages choisies, Spes, 1957; Louise de Marillac par elle-même, Aubier, 1958. — Canitrot: Le plus familier des saints, Librairie Vincentienne, Paris, 1947. — Chalumeau: La vie et l'âme de Monsieur Vincent, (Daniel Rops bevezető tanulmányával), Fayard, 1950. — Cognet: Vinzenz von Paul, Herold Verlag, Wien, 1959. — Coste: Le grand Saint du grand siècle. Desclée de Breuver, Paris, 1931. — Delarne: Sainteté de Monsieur Vincent, Cerf, 1959. — Dodin: St. Vincent de Paul et la charité, Seuil, 1959. — Graber: Psychologie des Mannes, Klotz, Stuttgart, 1957. — Häberling: Minderwertigkeitsgeföhle, Zürich, 1947. — Häring: Das Gesetz Christi, Wewel-Verlag, Freiburg, 1958. — Müller: De ganze Bekehrung, Müller-Verlag, Salzburg, 1956. — Pfliegler: Priestertliche Existenz, Tyrolia, Innsbruck, 1953. — Tillmann: Die Verwirklichung der Nachfolge Christi, Patmos-Verlag, Düsseldorf, 1950.

Folyóiratok: Rónay György „Az irgalmas szeretet szentje” című tanulmánya, Vigilia, 1950. — A Fêtes et saisons, valamint La Médaille Miraculeuse ünnepi számai Szent Vincéről; Visage de la charité (Album officiel).

A CIPRUSI BÚCSÚLEVÉL

Ciprus népének függetlenségi harca, elszántsága és az elért eredmény napjainkban méltán vonta magára a világ figyelmét és rokonszenvét. Időszzerű tehát felelevenítenünk azt a kort, amikor a keresztény Európa szeme szintén a Földközi-tenger keleti medencéjének e szép szigetére irányult, és amikor Ciprus sorsa a népek közös ügye volt. Az alkalom jó egyúttal arra is, hogy egy nevezetes egyház- és kultúratörténeti jelenségnek, az ún. búcsúleveleknek igazi mivoltát megvilágítsuk, s a velük kapcsolatban keringő történelmi tévedések cáfolatával eloszlassuk a félreértést, amely még mindig éket tud verni a különböző keresztény csoportok közé. Így a történettudomány segítségével mozdítjuk elő annak az útnak megépülését, amely a közelgő egyetemes zsinat légkörében a keresztények kölcsönös megértése felé vezet.

Azidőtájt, amikor *Gensfleisch Gutenberg* János mester († 1468) Strassburgban és Mainzban munkába állt, hogy korszakalkotó találmányának, a könyvnyomtatásnak eredményeivel megajándékozza az emberiséget, a nyugati keresztény világ a török előretörés okozta izgalomban élt. IV. *Jenő* pápa már 1443-ban felhívta a kereszténységet a török ellen. Követe, *Cesarini* bíboros a következő évben ott lelte halálát a törökkel vívott várnai csatában, együtt I. *Ulászlóval*, Lengyel- és Magyarország vitéz királyával. A keletrőmai császár, *Paleologosz XII. Konsztantinosz* maga is Róma felé fordította segélykérő tekintetét. Az orosz származású *Izidor* bíboros vitt is magával némi katonai segítséget Konstantinápolyba, és 1542 december 12-én a császárral és országa nagyjaival együtt ünnepelhetett a keleti és a nyugati egyház egyesülésének kihirdetését a Hagia Sophia székesegyházban. Az ég alján azonban már egyre jobban gyülekeztek a közelgő végzetes ostrom viharfelhői.

A ciprusi királyság is válságos éveket élt át ebben az időben. A görög keresztény lakosságú sziget francia katolikus nemesi osztályával, a szintén francia eredetű *Lusignan* családból származó királyaival és genovai meg velencei kereskedelmi érdekelttségével Nyugat valóságos végvára volt az iszlám világa felé. II. *János* király (1432—1458) Jeruzsálem, Ciprus és Arménia (Örményország) királyának hangzatos címét viselte, valtaképpen azonban csak Cipruson uralkodott, és még ott is az egyiptomi szultán adófizető hűbérese volt. II. Jánosnak és feleségének, a görögkeleti *Paleologosz* *Helénának* gyenge és zavaros uralma idején a „nagy Karamán”, a kisázsiai Karamánia török uralkodója felhasználta a kínálózó alkalmat, és elfoglalta Couricót, a latinok utolsó birtokát Arméniában (Kisázsia délkeleti partvidékén), amely szintén a *Lusignan* uralkodók hatalma alá tartozott. Szíria és Kilikia uralkodói az egyiptomi szultán támogatásával szövetségre léptek Ciprus meghódítására. A támadást csak a rodusi johanita szerzetes lovagok hajóhada hiúsította meg. A fenyegető veszedelemben II. János király V. *Miklós* pápához fordult, s a pápa 1451 augusztus 12-én Ciprus támogatására hívta fel a kereszténység egyházi és világi hatóságait. A szokásos feltételekkel teljes búcsút engedélyezett mindazoknak, akik a királyság védelmére adakoznak. Ez a búcsúnyerési lehetőség 1542. május 1-től három évtizedön át tartott.

Az adományok összegyűjtése ún. „búcsúlevelek” terjesztésével volt kapcsolatos. Ebből a célból jött Mainzba, a németországi búcsúpropaganda szokásos központjába 1452-ben *Zappe* (Chappe) *Paulinus* ciprusi nemes,

II. János király ügyvivője. Felkereste Dietrich von *Erbach* érsek-választó-fejedelmet, és megszervezte a búcsú hirdetését. Főmegbízottai lettek: Közép- és Észak-Németország területén Johannes de *Castro Coronato* (von Kronenberg vagy Kronenburg) jogi licenciátus, valószínűleg mainzi nemes klerikus; Dél-Németország és Svájc számára pedig Albertus de *Albo Lapide* (von Weissenstein) domonkosrendi atya. Ezek természetesen számos almegbízottat foglalkoztattak.

A búcsú lefolyásáról szóló adataink meglehetősen szórványosak. Kétszáz azonban belőlük, hogy a jócélzatú vállalkozást az emberi gyarlóság csaknem zátonyra juttatta, és a gyűjtött pénz nem mindig jutott el rendeltetése helyére. A különböző forrásokból nyert tudósítások összerakásával körülbelül a következő kép alakul ki. *Castro Coronato*, miután Thüringiában, Meissenben és Osterlandban sok pénzt összeszedett, nem volt hajlandó elszámolni Zappe megbízott pénzbeszedőinek, a kölni *Kalthof* Ábelnek és a ciprusi *Uri* Fülöpnek. Abban az általános zűrzavarban, amely Konstantinápoly elestének hírére támadt, megpróbálta elsikkasztani az összegyűjtött adományokat, összesen 1400 rajnai aranyforintot. A botrányt növelte az a körülmény, hogy *Castro Coronato*n az elmebaj jelei mutatkoztak; az egykorú pamflet szerint Isten második fiának állította magát. Az erfurti egyetem doktorai elítélték, a mainzi érsek pedig 1455-ben őrizetbe vette, s a pénzt biztonságba helyezte. A szerencsétlen ember évekig raboskodott, először az érsek erfurti kápolnájában, utóbb egy kutyáolba zárva. Szabadságát végleg csak 1459-ben nyerte vissza az új érseknek, Diether von *Isenburg*nak jóvoltából. Úgy látszik, már ismét beszámítható állapotban volt, mert ez alkalommal esküvel ígérte, hogy az elsikkasztott búcsúpénzek 50 százalékát, amely a kor szokása szerint — egyházi célra — mindenkor a helyi fejedelemnek járt, az érseknek ki fogja fizetni.

Nem kevésbé viszontagságos sorsa volt a Dániában összegyűlt adományoknak. I. *Keresztély* dán király a befolyt 580 márkát a roeskildei templom sekrestyéjében álló négyzáras vasládával együtt 1455-ben állami célra lefoglalta, és úgy nyilatkozott, hogy az összeget csak akkor hajlandó a ciprusi király rendelkezésére bocsátani, ha azt hiteles pápai irat rendel el.

A másik német főmegbízott, von Weissenstein domonkosrendi atya, úgy látszik, becsülettel teljesítette feladatát. Utóbb zavartalanul élt Zürichben. Később a búcsú elméletéről könyvet írt, amely IV. *Sixtus* pápának ajánlva 1479-ben vagy 80-ban nyomtatásban jelent meg a Zürich templomainak újjáépítése javára engedélyezett szentévi búcsú alkalmából.

A „ciprusi búcsúleveleket” kezdetben csak kézzel írva terjesztették. Ezekből mintegy 20 példány került elő. A búcsúlevelet néha az adódó alkalommal írták pl. előkelő személyeknek, mint a Schleswig-Hollsteini herceg és neje, illetve a Macklenburgi hercegek és feleségeik számára, vagy olyankor készítették, ha nagyon sok nevet kellett a szövegbe bevezetni (néhányik búcsúlevélén 26, illetve 60 név is szerepel). Máskor viszont előre megírt példányokat használtak, amelyeken eredetileg üresen volt hagyva a név és a keltezés helye. E fajtából 13 kézirat ismeretes. Sőt a kopenhágai királyi múzeumban látható példány csak erősen rövidített szöveget ad, s a feltételek és engedmények részletes elsorolása helyett mindössze általános kifejezéseket tartalmaz. Nyomtatott búcsúlevelek előállítását kezdetben nem látszott szükségesnek, hiszen az írott példányok készítése kb. feleannyiba került, mint a nyomtatottaké. A kézíró jóval kisebb helyre tudta összeszorítani a szöveget. A nyomtatott példányok nagysága ugyanis 245×265 mm, illetve 225×270 mm, az írott stét-

tini példány viszont csak 140×215 mm nagyságú. Ötven lap pergamen 4 aranyforintba került, egy-egy lapra 4 nyomtatott példány anyagköltsége tehát egy forintra rúgott. E költségesebb, de gyorsabb és tömegesebb előállítási mód igénybevételére a körülmények alakulása szorította rá a búcsúterjesztőket. Konstantinápoly 1453 május 29-én II. *Mohamed* szultán hatalmába került. A város eleseténél és az utolsó keletrómai császár hősi halálának híre július 8-án jutott el Rómába, és általános megdöbbenést keltve futótűzként terjedt el Európában. Frankfurtban birodalmi gyűlés ült össze, és tárgyalt a török elleni háborúról, a pápa a lángszavú *Kapisztránói* Szent János ferences atyát küldte Németországba bullájának terjesztésére és keresztes had toborzására. A közhangulat a ciprusi búcsúlevél terjesztésének is kedvezett; a búcsúpénzek egy részének elsikkadása által okozott kár pedig ugyancsak sürgette a kínálkozó alkalmom kiaknázását, nemkülönben az engedélyezett hároméves búcsúpénzgyűjtő időszak fenyegetően közelgő utolsó napja, 1455 április 30-a. Kapóra jött, hogy éppen Mainzban, a búcsúhirdetés központjában működött Gutenberg mester nyomdája. A nyomtatott búcsúlevelek előállítása 1454 őszén megkezdődött, és a nyomatok tanúsága szerint összesen hét különböző kiadáson át folytatódott. 1455 áprilisának végével már nem volt szükség a munkára, sőt a ki nem töltött búcsúlevél-űrlapok teljesen értéktelenné váltak. Szemétbe kerültek tehát, vagy a könyvkötő munka nyersanyagává lettek. A maig ismeretes kb. 20, névre kiállított nyomtatvány mellett néhány kitöltetlen példány is ránkmaradt: egy 1470 és 1474 között Bázelen megjelent dogmatikai könyv bekötési táblájából kerültek elő. A mainzi nyomdából tehát még Svájcba is eljutottak a használatlan példányok.

A nyomtatott ciprusi búcsúlevelek a könyvnyomtatás kezdő idejének roppant értékű emlékei. Szövegük mindössze három bekezdésre terjed, amelyek közül az első a feloldozó joghatóság (jurisdictio) megadását tanúsító voltaképpeni oklevél, a másik kettő viszont — külön-külön címmel ellátva — a meghatalmazott pap által használandó feloldozó szöveget tartalmazza úgy, amint azt a búcsúnyerő élete folyamán, illetve halála óráján mondani kell. Megkülönböztetünk „V-típusú” és „U-típusú” nyomtatokat aszerint, hogy a szöveg kezdőszava VNIVERSIS vagy UNIVERSIS változatban szerepel. A „V-típusú” 31 sort tartalmaz, az „U-típusú” csak 30-at. A „V-típusból” Gutenberg műhelye három kiadást készített 1454-ben, egy negyediket pedig 1455-ben; az „U-típusból” egyet 1454-ben, és kettőt 1455-ben. A bekezdések élén álló iniciálék (nagyobb méretű kezdőbetűk) kivételével mindkét nyomattípusban két betűfajta szerepel. A bekezdések első szavai, a „Paulinus” név, valamint a feloldozó formulák címei minden változatban kapitális nagybetűkkel vannak szedve, mégpedig a „V-típusnál” teljesen Gutenberg monumentális első művének, az 1450—52 között készült, oldalhasábonkint 36-soros bibliának a betűivel, az „U-típusnál” viszont az 1453—56 között készült 42-soros biblia betűihez részben hasonló, részben velük egészen azonos betűkkel. A szöveg többi részeit oly kisebb betűkkel szedték, amelyeket semmi más egykorú nyomatból nem ismerünk, sőt az „U-típus” betűi még valamivel kisebbek a másikéinál. A keltezés évszáma nyomtatva szerepel minden búcsúlevélen. Ezek egyszerűságra és legelső évszámok, amelyek könyvnyomdai terméken egyáltalán ismeretesekek.

A búcsúlevél szövegének közlése a leghatásosabb cáfolat arra a közkeletű történelmi ferdtésre, hogy az Egyház a búcsúlevelek terjesztésével „bűnbocsánatot árult”. Az adakozók kétségtelenül előnyös helyzetbe kerültek; ez méltányos is volt a szent célra tett adományuk miatt. De

sem a feloldozás, sem a teljes bűcsű elnyerése nem a bűcsűlevél megszerzése által következett be, hanem mindkettő töredelmes gyónáshoz volt kötve, és még további, eléggé terhes kötelezettségek vállalásával járt. A szövegből világosan kitűnik az adakozó javára engedélyezett négy kegy: 1. szabad gyóntatóválasztás, 2. feloldozó hatalom a gyóntató számára a rendes körülmények közt pápai vagy püspöki joghatóságnak fenntartott bűnök alól is, 3. meghatalmazás az egyházi büntetések elengedésére, végül 4. a kétszeri teljes bűcsűnyerés lehetősége.

A katolikus olvasó jól tudja, hogy a bűcsű egyáltalán nem bűnbocsánat, hanem csupán az ideigtartó büntetések elengedése. Amikor az Egyház ezen a téren gyakorolja Krisztustól kapott oldó-kötő hatalmát, a maga „kincstárából” fizeti meg az isteni igazságosságnak járó „tartozást”. A Megváltó végtelen értékű elégtételét, drága vérért, érettünk szerzett érdemeit, továbbá a vértanúk hősiességét s a többi szentnek rengeteg vezeklését és áldozatvállalását tárja a mennyei Atya elé. Ha azonban csak büntetés-elengedésről van szó, miért áll mégis a szövegben „minden bűnük legteljesebb elengedése, vagyis teljes bűcsűja” („plenissimum omnium peccatorum... indulgentiam ac plenissimum remissionem”) ? Úgy látszik tehát, mintha éppen nem volna alaptalan az a másik történelmi ráfogás, amelyet a múlt század vége felé német nem-katolikus részről hangoztattak, hogy ti. az egyház a bűnök elengedését is belevonta a teljes bűcsűba, és így méltatlanul kezelte a bűnbánat szentségét.

Ámde ez a probléma csupán a maitól eltérő szóhasználaton alapul, és a középkor-végi teológiai nyelv ismeretében könnyűszerrel megoldható. A „legteljesebb elengedés” egyházi jogi szakkifejezés volt, és azt jelentette, hogy a feloldozás már nemcsak magára a bűnre (*culpa*) terjed ki, hanem az érte járó büntetésre (*poena*) is. A teljes bűcsűt gyakran nevezték a középkori szóhasználat a legteljesebb bűn- és büntetés-elengedésnek, hiszen a bűcsűnyerő olyankor mindkettőben részesült. Jól tudták azonban a középkori hittudósok, hogy ez esetben voltaképp két teljesen különböző természetű elengedés történik: a bűnöké (gyónási feloldozással) és az ideigtartó büntetéseké (a tulajdonképpeni bűcsűval). A ciprusi bűcsűt hirdető Albrecht von Weissenstein egyenesen azt tanítja a bűcsűkről írott művében: „Amikor a bullákban az összes bűnök teljes, egészen teljes vagy legteljesebb elengedéséről van szó, ez esetben a „bűnök” mindössze annyit jelent, mint az „összes büntetések”. Az akkori hitszónokok használatára készült strassburgi szótár (*Vocabularius predicantium... Compilatus per magistrum Johannem Melber de Geroltzhofen. Argentine 1488.*) ugyanezt mondja: „Vétek, Schuld, Sünde: gyakran büntetés értelmében is használatos. — Bűn, Sünde: gyakran büntetés helyett használatos... így pl. a bűcsűkkal kapcsolatban” („Culpa, schuld, sünde, et sepe pro pena ponitur. — Peccatum, sünde, sepe pro pena ponitur... similiter in materia indulgentiarum”). Sőt már Johannes Monachus kardinális († 1313) így ír a legelső szentévi bűcsű bullájához fűzött megjegyzésében (a glosszában): „A bűnök, azaz a bűnökért járó büntetések” („Peccatorum, id est poenarum pro peccatis debitarum”). Egészen bizonyos tehát, hogy ha a középkorban „a bűnök és büntetések teljes bűcsűjáról” beszéltek, ez egyáltalán nem azt jelentette, hogy maga a bűcsű vonatkozik a bűnökre. Mindössze azt a körülményt juttatta kifejezésre, hogy ilyen alkalmakkor az Egyház gondoskodott nagy számú és különleges meghatalmazású gyóntatókról, akiktől feloldozást lehetett kapni a püspökök vagy a pápa által fenntartott bűnök alól, mégpedig ezúttal minden további utánajárás nélkül. A hívek a feloldozás elnyerése után részesei lehettek magának a teljes bűcsűnak is, ha a hozzá előírt jócselekedetet végrehajtották. A gya-

korlatban a meghatalmazott pap egymás után adta meg mindkettőt, a bűnök és a büntetések elengedését; a két mozzanat különbségét azonban a formula szövegében kifejezésre kellett juttatnia. Ennek az eljárásnak beszédes tanúsága többek közt éppen a ciprusi búcsúlevél, amely teljes egészében így szól:

VALAMENNYI keresztény hívőnek, akik a jelen levelet látni fogják, üdvösséget kíván az Úrban Chappe PAULINUS, a ciprusi király öfelségének tanácsosa, nagykövete és e tárgyban általános ügyvivője. Krisztusban szentséges atyánk és urunk az isteni gondviselés rendelkezéséből, V. MIKLÓS pápa úr kegyes részvételtől indítatva a ciprusi királyságot sújtó csapás miatt, szent buzdítással fordul a bárhol tartózkodó keresztényekhez Krisztus keresztjének leggaládabb ellenségei, a törökök és szaracénok ellen. Azoknak, akik Urunk Jézus Krisztus kiontott véréért, a katolikus hit és az említett ország védelmére az Úr 1452. évének május elsejétől kezdődő három éven belül lelkiismeretük és belátásuk szerint vagyonukból több-kevesebb adományt juttatnak akár az ügyvivőkhöz, akár kiküldött helyetteseikhez, ingyenes kegyekppen megengedte, hogy maguk választhassanak alkalmas gyóntatót a világi vagy a szerzetespapság köréből. Ezek — gyónásukat meghallgatva — a szükséges feloldozásban részesíthetik őket, de csak egyetlen alkalommal, bármily súlyos törvényszegéseik, gonosztetteik és bűneik alól, még az Apostoli Szentszék által fenntartottak alól is, és kiszabhatják az üdvös elégtételt. Továbbá, ha alázattal kérik, feloldhatják őket mindenféle kiközösítés, felfüggesztés, eltiltás, és akár törvényben, akár előszóval kiszabott egyéb egyházi joghátrány és büntetés alól is, ha esetleg ilyesmit magukra vontak; rájuk róva azonban a bűn természetének megfelelő üdvös elégtételt és az egyéb törvényes kötelezettségeket. Végül pedig, ha igaz bánatot indítanak és meggyónnak, vagy ha beszélőképességüket netán elvesztve gyónni már nem tudnak, de a bűnbánat jeleit mutatják, pápai felhatalmazás alapján megadhatják nekik egyszer az életben és egyszer a halál óráján minden meggyónt és szívükben megbánti bűnök legteljesebb elengedését, vagyis teljes búcsúját. Az érte járó elégtételt, ha életben maradnak, személyesen teljesítsék, ha viszont elhaláloznának, akkor örököseik által, mégpedig úgy, hogy az engedély megadásától számított egy éven át minden pénteken vagy más valamelyik hétköznapon böjtöljenek, amennyiben ezt törvényes akadály, egyházi parancs, szerzetesi engedmesség, kirótt elégtétel vagy egyéb ok lehetetlenné nem teszi. Ha a mondott évben vagy annak egy részében akadályozva lennének, a következő évben vagy később böjtöljenek, míhelyt tehetik. Ha pedig valamelyik évben vagy évszakban nem tudnák zavartalanul megtartani az említett böjtöt, választott gyóntatójuk átváltoztathatja azt más szerezetgyakorlatokra, és azokat kell majd elvégezniük. De meg ne történjék, hogy számítva az ilyen feloldozásra várkezni merészeljenek, mert akkor érvénytelen és hatálytalan az adott engedély mind a halál órájában esedékes teljes búcsúra, mindpedig az említett, számításból elkövetett bűnökre vonatkozólag. Mint-hogy tehát a jámbor és szerzetes Helmoldus apát és a Szent Gotthárd-kolostor többi szerzetes tagjai, valamint jelenlegi alkalmazottaik* a mondott engedélynek megfelelően vagyonukból kegyes adományt tettek, méltán élvezhetik a felsorolt engedményeket. Ennek hiteléül a jelen oklevelet e célra rendelt pecsétünkkel látjuk el. Kelt Hildesheimben, az Úrnak 1455. évében, március hó 5. napján.

A LEGTELJESEBB FELOLDOZÁS ÉS BÚCSÚ SZÖVEGE AZ ÉLET FOLYAMÁN

MISEREATUR STB. A mi Urunk Jézus Krisztus jóságos irgalmassága folytán oldozzon fel téged; és az Ő hatalmánál fogva, szent apostolai Péter és Pál, valamint a pápa hatalmánál fogva, amelyet reám ruházott: és neked engedélyezett: én téged feloldozlak minden bűnödől, amelyeket megbántál és meggyóntál vagy elfeledtél, továbbá az Apostoli Szentszék által fenntartott mindenféle esetektől, törvényszegésektől, gonosztettektől és bűnöktől, bármily

* Ezt a részt kézzel írták be az úrlapba.

súlyosak is; nemkülönben minden kiközösítő, felfüggesztő, eltiltó és egyéb, akár törvényben, akár előszóval kimondott ítéllettől, joghátránytól és egyházi büntetéstől, ha esetleg ilyeneket magadra vontál. És megadom neked minden bűnöd legteljesebb elengedését vagyis bűcsúját, amennyire ezen a téren az Anyaszentegyház kulcsainak hatalma kiterjed. Az Atyának és Fiúnak és Szentléleknek nevében. Amen.

A TELJES BŰCSŰ SZÖVEGE A HALÁL ÓRÁJÁN

MISEREATUR STB. A mi Urunk... (mint fent). Én téged feloldozlak minden bűnödől, amelyeket megbántál és meggyóntál vagy elfeledtél. Visszafogadlak a hívek közösségébe és az Egyház szentségeibe, elengedve neked a tisztítóhely szenvedéseit, amelyeket elkövetett bűneiddel magadra vontál, és megadom neked minden bűnöd bocsánatát, amennyire ezen a téren az Anyaszentegyház kulcsainak hatalma kiterjed. Az Atyának és Fiúnak és Szentléleknek nevében. Amen.

Adakoztak a perselybe
lelkiismeretük szerint.

Henningus Tacke kanonok stb.
kiküldött az említett ügyben.

Az 1452. év valóban az utolsó alkalom lett volna, hogy a kereszténység összefogjon, és feltartóztassa az ozmán törökök végzetes előretörését. A következő évben a török terjeszkedni kezdett a Bosporus partjain, s a szárazföld és a tenger felől egyaránt ostromzár alá vette Konstantinápolyt. Minthogy nem jött számottevő keresztény segítség, a város három hónapi ostrom után nem bírta már ellenállni a janicsárok rohamának. Az utolsó császár hősi halált halt a „második Róma” falainak védelmében. A Keletrómai Birodalom léte megszűnt. V. Miklós pápa tehát nagyon jól érezte a válságos óra közeledtét, és valóban fontos cél érdekében engedélyezte alamizsnás bűcsűit. Hogy a török előnyomulást mégsem sikerült megállítani, nem rajta múlt, hanem elsősorban a kereskedelmi érdekeit és keleti telephelyeit féltő Velence és Genova önzésén. Ciprus keresztény kézen maradása sem királyainak hadi készültségén fordult. Sorsát végelemzésben az pecsételte meg, hogy egyre jobban kiesett a világforgalom nagy útvonalaiból. II. Jakab király (1460—1473) özvegyét, a velencei Cornaro Katalin királynőt 1489-ben Velence lemondatta. Ettől fogva velencés haderő és hajóhad védelmezte Ciprust, de csak 1571-ig tartotta. A sziget török uralom alá került. A győztes Musztafa basa elevenen megnyúzatta Famagusta parancsnokát, Marc-Antonio Bragadinót, és bőrét szalmával kitömve küldte el Konstantinápolyba a szultánnak. E megrendítő hír hallatára még egyszer cselekvésre szánták ugyan magukat az európai hatalmak, és 1571. október 7-én Lepantónál meg is semmisítették a török hajóhadat, de Ciprus sorsában már nem történt változás. Az Indiába vezető tengeri út felfedezése óta a Földközi-tenger keleti medencéje elvesztette addigi kereskedelmi fontosságát.

Mióta a Szezei-csatorna 1870-ben megnyílt, Ciprus újra fontos útvonalba esik. Az angolok, akik a részvények többségének megvásárlásával a csatorna forgalmában erősen érdekeltté lettek, 1878-ban a berlini kongresszuson meg is szerezték maguknak a sziget igazgatását. Az első világháború kitörése évében Anglia annektálta Ciprust, majd 1925-ben koronagyarmattá nyilvánította. Az angol uralom sem lett azonban népszerű a lakosság körében. Mozgalom indult, amely Ciprus függetlenségét, sőt Görögországgal való egyesülését (az „enózisz”-t) írta zászlajára. A legújabb fejlemények már a mi szemünk láttára folynak.

JERONIM KORNER KÉT VERSE

A költő 1909-ben született. Most Zágrábban él. A világban való élet után a papi hivatást választotta, és 1938-ban pappá szentelték. Gyermeki őszinteséggel számol be különös, egyéni hangulatú verseiben örömről és bánatról.

ELVÁLÁS

*Túl a fák mögött eltűnt alakod.
Ne menj, ó, ne menj. Visszahív a szív,
Forró könnyek és féltő sikolyok.
Rajtunk már a múlt semmit sem segít.*

*Lám elég egy jel, mely nyomodba száll,
s újra megjelen sz fátylas lombon át.
Késő. Meg nem állsz. Csak a napsugár
becézgeti már lábaid nyomát.*

SZOMORÚ IDILL

*Ezüstös álmukat alusszák a folyók.
Csillagot ringat az erdei vad bozót.
Tündérhaj fátylat szó az éji rejtelem,
hűs harmat szendereg a néma réteken.*

*Távol furulya szól. Hangja reszketve száll.
Tudom, az árva lány nem jó el soha már.
Honnét sejtí a szív, hogy messze valahol
a halál udvarol ?!*

Fordította Csanád Béla

SERAFIN NICIC VERSE

A költő pazinai teológiai tanár, 1913-ban született. Az objektív líra tehetséges művésze. „Amíg verseket írok, minden bennem él és minden költemény rajtam kívül” — vallja költészetéről.

MÁJUSI SZÍVVEL

*Nyárfák alatt ülök bárányszőkecsen
s ringat a langymeleg. Mért lázongsz, mit akarsz,
vad, nyugtalan szívem? Áraszd a meleget,
legyen másoknak is ilyen szép a kikelet!*

*Mily dús itt a mező, mily puha friss a fű!
Pedig megtépte már gereblye vassoga,
megtépte szenvedés. — Így nőjek gazdagon,
viruljak, hogyha tép engem a fájdalom!*

*Csupa virág a rét, csupa, csupa virág.
Csokrot a kézbe hát, fejünkre koszorút!
A hála ünnepén vigadj szívem. Nekünk
virágzik a tövis, mely szúrja tenyerünk.*

Fordította Csanád Béla

TÉLI PARK

írta Magyar Ferenc

Ősszel, amikor szakadatlan esik az eső és a fák mezíttelen sírnak az estében, a park szomorú és kietlen. Elnémul a szökőkút, a játszótér hintáit leszerelik, a kavicsos sétányok feláznak, a pázsit megfeketedik s olyan lesz, mint egy molyrágott, vedlő bunda. A bokrok is megsoványodnak. Átlátszó szegénységükben szegyenkezve őrzik a madarak leleplezett fészkeiket.

Télen azonban a park újra megszépül. Vastag, fehér hó takarja a világot. Egyszerre minden oly tiszta és friss lesz itt is. És olyan titokzatos — a téli est bőségében — mint azok az erdők, melyekről a mesék beszélnek. Csak megy benne az ember, megy, mendegél, míg csak a túlsó végére nem ér, ahol már egy másik világ kezdődik. Másik világ — más emberekkel. Talán törpékkel, vagy óriásokkal. Esetleg csupa-csupa mozdulatlanul strázsáló hőemberekkel.

De olyan erdőknek is kell lenni a világon, amelynek a túlsó szélén nem is mesebeli, hanem valóságos jóemberek élnek.

A téli parkban magánosan bolyongó gyermek fejében mesebeli óriásoknál is nagyobbra nőtt ezen az estén a Jó Ember alakja.

Tavaly nyáron, amikor nagyszüleinél nyaralt, Osztorádon, Hapták Karcsi apja mindig felvette szekerére. Elbeszélgetett vele és még a gyeplőt is a kezébe adta. Meg az ostort. Dehát az a jó ember a Hapták Karcsi édesapja volt.

Itt van a santa Sungyera is, akinél csak egyszer járt, amikor betegsége után elment megkérdezni a leckét. Utána olyan nehéz volt hazamenni. Sungyera bácsi megmutatta neki a nagy bélyegalbumot és olyan érdekeset beszélt neki azokról az országokról, ahonnan a bélyegek valók. Amikor végre elbúcsúzott tőlük, Sungyera bácsi egy koverta bélyeget dugott a zsebébe. Lám, ő is milyen jó ember, dehát... az meg a santa Sungyera apukája.

Zelonka tanítónéni is jó ember, pedig az csak asszony és most neki nem is a tanítónéniről kell házifeladatot írni, hanem az édesapjáról. Mindenkinek az édesapjáról kell írni: egy oldalt.

Már több, mint egy órája kereng a kihalt parkban. Azzal keredzkedett el hazulról, hogy a Sóház utcába megy, Imecsékhez. Megnézi, hogy mit írt az apjáról Laci? Mert sok az az egy oldal. Vajon mivel tudják a többiek teleírni? Legalább csak az első sort tudná leírni. De elkezdni mindig oly nehéz.

Nem volt bátorsága felmenni. Egy ideig a kapu előtt ácsorgott. Azt remélte, hogy talán leküldik valamiért Lacit. De nem.

Amikor hazafelé indult, kedve keredkedett nekivágni a téli parknak, mely most — mint valami csodálatos rengeteg — titokzatos szóval hívta, csalogatta. Bárcsak olyan nagy és sűrű lenne ez is a közepén, hogy el lehessen benne tévedni, vagy megfagyni, hogy ne kelljen gondolkozni, meg dolgoztatot írni.

Talpa alatt megröppan a hó. Ha hátranéz, látja cipőjének nyomait a hóban. Oly nagynak látja őket, mintha nem is egy gyermekláb nyomai lennének.

Fától fáig ténfereg. Megáll ennél is, annál is. Felnéz a kopasz ágakra. A Hold oly valószínűtlenül vékony, mint az elázott ostya, amelyben a keserű orvosságot veszi be az ember. És magános. A csillagok meg kiperdülni készülőkönnyek az ég sötét szemében.

— Te jó fa vagy?... Vagypedig rossz fa vagy? Nem hallod?

A fák csodálkozva hallgatnak. Hogy lehet tőlük ilyeneket kérdezni?

Ki mondja meg neki: miért ilyen az egyik ember s miért olyan a másik. Miért nem mennek haza mindnyájan, ha elvégezték dolgukat a hivatalban, vagy a gyárakban? Miért nem ülnék le este az asztalhoz jóízűt enni a családjukkal? Hiszen nevetgélhetnének, térdükre vehetnék a gyereket. Vagy megkérdeznék, hogy mi van feladva leckének? És elbeszélnek, hogy mit láttak az utcán hazafelé? Reggel, meg — amikor borotválkoznak — nem káromkodnak, hanem halkan dudolnak s ha elmennek hazulról, midig megcsókolják

azokat, akik otthon maradnak. És nem csapják be az ajtót, egyáltalán semmit és senkit sem csapnak be. Mert hinni lehet nekik, mint az olvasókönyvnek.

Bizonyára vannak olyanok is, akik elviszik a gyerekeiket a kirakatok elé és megkérdezik, hogy mi tetszik a legjobban. Nem kell azt azért mindjárt megvenni, csak játékból. Azután tovább mennek és a másik kirakatnál már a gyerek kérdezi meg az apját, hogy neki mi kellene onnan. Ez olyan szép játékok, hogy el sem lehet mondani. Mintha egy nagy képeskönyvet forgatna az ember. De csak a felnőttek mondják, hogy ez játék. A gyerek azt mondja, hogy ez az ünnep. Mert utána egész héten át úgy érzi, hogy keze még mindig ott van az apja meleg tenyerében. Nem is tud az a gyerek rosszat tenni azután, mert érzi mindig az apja kezét.

Így beszélgetett magában, körbe-körbe járva, boldogtalanságának furán összekuszálódott betűit írva cipőjével a park érintetlen havába, míg csak egészen át nem ázott a cipője.

Akkor azután hirtelen átvágott a szökőkút felé, ahonnan a sugárút nyílik utcájuk felé.

*

Már éjfél is elmúlt, amikor Poltári hazaérkezett.

Megnyomta a csengő gombját s valahol, az udvar mélyén reszketve sirt a csengő hangja, mint egy rosszat álmodó gyermeké. Nemsokára felhangzott a házmester papucsának coszogása a kapualjban.

Azután krákgova feltámolgott az emeletre. Közben meg-megállt, morgott és esküdözött, hogy kirugatja a házmestert, aki valami találó megjegyzést tett a kaput rugdaló lakók rangsorolását illetően. Amikor azonban már lakásának ajtajánál volt és kulcscsomója után kotorászott zsebében, vidám füttyszóra fordította a morgolódást.

Az előszobában mindjárt a fogassal gyült meg a baja. A maga számára oly szigorúan fenntartott akasztón ott találta felesége ernyőjét. Idétlenül felkacagott, majd leakasztotta az ernyőt és felnyitotta.

— Nagyon jó... nagyon parádés! Urak vagyunk és nagyságak! Van nekünk esernyőnk is! Az egész lakás a miénk!

Hirtelen benyitott a szobába, ahol felesége lehunytt szemmel virrasztott, magához ölelve álmában is a park fái között bolyongó kisfiát.

Poltári felgyújtotta a villanyt s az ernyőt az ágyra borította, az alvók feje fölé.

— Ez osztán a kiszolgálás, nemigaz?... Nem süt a nap a szemükbe, amig alszanak, a drágák... Jól van Poltári, ez aztán a minőségi családvédelem...

Bugyborékoló nevetéssel vonult ki a konyhába s míg meggyújtotta a gázlángot, visszafojtatlan jókedvvel dalolni kezdte, hogy:

— Sejde, ki tanyája ez a nyárfás...

Lángra tette a lábosba készített vacsorát s levágta magát egy székre.

— Vagy aluszna, vagy nem hallják... — ordította tovább a nótát.

S akkor egyszerre megpillantotta gyermekének otthagyt könyveit, tolltartóját s a szénytíva maradt füzetét.

— Ezt a taknyost is meg kell már tanítani a rendre! — kiáltott fel s egyetlen lendülettel leseperte a könyveket. De a szétterített füzet csak odébbcsúszott. A gondosan rajzolt, kerek betűk mintha panaszkodva fordultak volna feléje.

— Az én édesapám — olvasta zúgó fejjel a címet az oldal tetején.

— Az én édesapám is olyan rendes és jó ember, mint akármelyik gyereknek az apja a mi utcánkban. Még jobb is, mint akiket én ismerek, mert ő nagyon sokat dolgozik értünk. Már korán reggel felkel. Befűti a kályhát a fürdőszobában, hogy mire felébredünk, legyen melegvíz. Megfőzi a teát. Azután megborotválkozik és halkán énekelget, hogy még fel ne ébredjünk. Azért énekel, mert neki mindig jó kedve van. Azért van jó kedve, mert tudja, hogy mi

mennyire szeretjük édesanyámmal. Én egyszer egy nagyon rosszat álmodtam. Hogy nekem már nincsen is édesapám, mert beleesett a Dunába. És láttam is, hogy elviszi a zavaros víz. Én nem tudtam kiáltani, hogy segítsenek az emberek. Mikor felébredtem, nagyon sírtam. De édesanyám megmutatta, hogy ott alszik a másik ágyban. Felkeltem és odamentem hozzá. Úgy örültem, hogy horkol, mert akkor csakugyan él. Meg is csókoltam csendesen, de ő azt még most sem tudja, meg azt sem, hogy megsirattam, mintha csakugyan elvitte volna a víz. Én őt azért is szeretem, mert mindent vesz nekem. Könyveket, játékokat, meg mindent. És elvisz mindenhová, ahol érdekeset lehet látni. Télen a parkban szokott húzogatni szánkón, mikor van ideje, de mostanában nincsen neki ideje. Mindig későn jár haza, mert sok munkája van a hivatalban és az értekezletek is mindig este vannak. Ő nem hiányozhat onnan, mert fontos, amit mond a többieknek. Ha nekem már nem volna édesapám, akkor én nem is tudnám megmondani, hogy minek él az ilyen gyerek...

Itt egy hatalmas tintafolt éktelenkedett a csinos sorok végén. De az is lehet, hogy csak az utolsó szó mázolódt el. Mert olyan ez a halványkék folt, mintha egy gyermeki könnyecsepp áradt volna tengerre a papíron.

Poltári felveszi a füzetet és újból olvasni kezdi előlről. Az előbbi mámor egyszerre kegyetlen józansággá válik, mely belehasít a szívébe. Levegő után kapkod, de csak kitóduló lélegzetének pálinkaszaga, ruhájának undorító dohánybúze veszi körül. Valami friss, egészen tiszta lélegzet kellene most.

Eloltja a gáz lángját, felveszi télikabátját, kalapját fejébe nyomja s mint aki menekülni kényszerül egy végzetes szédülés elől, rohan lefelé a lépcsőn.

Mikor a házmeister megpillantja a kapunak támaszkodó, falféher embert, alig ismer rá. A hangja meg éppen nem a régi ennek az embernek.

— Ne haragudjon rám, Darabos bácsi!... De nekem most el kell mennem.

— Elég baj az magának, hogy nem bir itthon maradni... Dehát, én azért vagyok, hogy nyissak, meg csukjak...

Megnyikordul a zárban a kulcs s ez a parányi zaj visszhangzik az éjszakában, mintha kapuk és ajtók végtelen sorát nyitnák előtte, zárnák mögötte.

Még sokáig ott áll a ház előtt. Tűnődik, hogy most merre, hová? Melyik az az út, mely kiragadja őt ebből az örvényből?

Azután elindul — mint egy alvajáró — csendesen és saját árnyékára támaszkodva a park felé. Végig a sugárúton a szökőkút irányába. Minden léppéssel nehezebb lesz a járása, mintha a fájdalom lassanként szakadozna rá a szívére.

A néma szökőkúton túl, a fák között apró nyomokat lát a hóban. Ezeken indul el. De micsoda szeszélyes nyomok ezek! Micsoda kacskaringók! Egy padhoz ér, melyről valaki még csak nemrégén seperhette le a havat. Le kell ülnie ebben a sűrű csendben, a havas tisztaság környezetében, a néma fák alatt.

— Hazugság minden szó, minden sor... Hogy tudta ezeket leírni?... Meg is csókoltam csendesen, de ő ezt még most sem tudja, meg azt sem, hogy megsirattam, mintha csakugyan elvitte volna a víz... Ha nekem már nem volna édesapám...

Valósággal hallja ezeket a leírt szavakat. A fia hangját hallja. Pedig az javában alszik otthon. Csak ő van itt. Egyedül.

Körülotte pihog a nagy város. Alszanak a házak köröskörül. Lefeküdtek a villamosok, a sínek, lefeküdt a kövezet. És minden-minden az ő szívéen fekszik.

Valahol már ébred a hajnal, közeledik, hogy elkergesse ezeket a sötét órákat. Jön a reggeli tisztaság. Érzi, hogy közelít valami nagy sírás, hozza egy röpké fuvalat a téli parkon át, ezeken a kúsza lábnyomokon. Feléje.

De most még nem tud sírni, mert nem mindjárt vérzik az ember, ha megvágja magát.

HÁROM PORTRÉ

1. BACH

Ki vont a világ bozótjába, ártó
hatalmak ellen bűvös kört, hogy ivén
belül a Rend szigorú mértanát
építse föl? Az ősvilág buja
termékenységét okos fegyelemmé
ki szervezte, hogy ami szétfutó
gazdagság volt, eltelve értelemmel
föltett céljára törjön s fölfelé
növekedjék, magát mind teljesebben
megvalósítva? Ki az Értelem?
Az Építész, ki légi ivén
mind följebb hágyva tervez tornyokat
tornyok fölé, hangok csipkéiből
kőnél szilárdabb szerkezetbe szöve
a teljes létet?

Bach János Sebestyén
palcája int, s a lábához juházott
mindenség az átszellemült anyag
boldogságával rákezd létezése
ujjongó kardalára az öröm
indázva zengő katedrálisában.

2. MICHELANGELO

Én önmagamhoz mértem a világot,
s a világ könnyűnek találtatott.
Azóta roppant éjszakámban állok,
s nem is tudom, mióta, hallgatok.

Ködpára, káosz: képletes világok
léttelen ős-masszája kavargó.
Néma úr-lelke, én fölötte várok,
s létért csapkodnak felém a habok:

amíg csak át nem lényegül a vaddá
fúlt Semmi egy rettentő Pillanattá,
melyben fölzeng a teremő „legyen”,

hogy rá felöltse, egy embertelen
pörölycsapásra, márványszikla testét
a mítosz és az ó- és újszövetség.

3. MOZART

Én is csak a földre születtem,
az öröm mégis elkerül.
Árván didergek jég egemben,
halálig reménytelenül.

Kezem kinyúlik s visszaretten,
mert amiért nyúlt, elmerül.
Tudjátok, milyen tűrhetetlen
az égben élni emberül?

Gyönggyé fagyott a könny szememben,
s tündérek táncolnak szívemben,
ha kinomban kiáltanék:

Irgalom, mentsetek meg engem!
mert nyomban elpattan az ég;
s a boldogság is buborék.

Rónay György

Lackó öt éves, egészen kisgyerek még, ha meggondoljuk, hogy bátyja tíz éves, anyja pedig harmincöt, s máris egy éve a sírban pihen. De öt év mégis nagy idő ugyebár, ha összehasonlítjuk a legyekkel, melyek csak egy évig, s a szép, tarka lepkékkel, mert ezek bizony csak pár hónapig élnek.

Lackó körül a világ homályban áll még, csak itt-ott villan fel fény, élesen megvilágítva egy arcot, egy délelőttöt, mikor nyakában kis özsonnászkosárával megérkezik az óvodából, mamikája magához öleli az ő kis rosszcsontját, s míg vetközteti, azt mondja neki: „Fordulj bóha, ne neved!” S fényben áll még a karácsonyfa, az egyetlen karácsonyfa a világon, mely Lackó számára ragyogott — tavaly óta ragyog egyfolytában, mert még mamika gyújtotta, mielőtt lefeküdt a sírba.

Azóta csak Kacor király van. Kacor király minden este megjelenik a sötét szobában, az ajtó mögött, mert ő olyan, hogy ahol sötét szoba van és kisgyerek, menten ott terem csontos nagy macskafejével, hosszú farkával, hetykebajuszával, oldalán karddal, s fején valami koronafélével...

S mennyi mindent nem szabad csinálni a konyhában, ha a Kacor király az ajtó mögött hallgatózik! Nem szabad például kimenni a folyosóra, lemenni az utcára, gyufát gyűjtani, a tejhez nyúlni, s a pénzhez a kredencben. Pedig a pénz és a cukor képe mindig összekeveredik Lackó fejében. Csak le kell menni a földszintre, a boltosnéninél be kell nyomni a hátsó ajtót, mely mindig enged neki, s ott áll a sötét raktár folyosóján; a folyosó végén feltűnik a boltosnéni, megfogja kezét, kinyitja tenyerét, s a pénz helyett cukrot nyom belé: „Nesze, árvaságom!” — mondja, s valamitől mindig könnyes lesz a szeme.

Ha apja megjön, árulkodik majd neki, hogy bátyja megint egyedül hagyta. Akkor majd kilép a félelem deszkái közül, fölkapaszkodik apja térdére, hozzányúl bajuszához, apja pedig kapkodja előle bajuszát, mintha játszana vele, pedig tudja, hogy haragszik érte. Lackó szívesen elhinné, hogy nincs is Kacor király, ha apja mondaná, dehát apja ilyet sohasem mond. Inkább azt mondja, idén nem lesz karácsonyfa, minek az! Apja, ha hazajön, mesét sem tud olvasni Lackónak. Nagy szüksége lehet hát a Kacor királyra, ha kénytelen a lakásban egyedül hagyni a gyereket.

Roppal sötétedik már; a világosság erőlködik, hogy kitaratson addig, míg Lackó apja hazaér. Lackó a széken ül, felhúzott lábakkal, s a csupasz falat nézi, mert bátyja lelkére kötötte, hogy jónak kell lennie. Dehát jónak lenni nagyon nehéz. Úgy érzi magát Lackó a jóságtól, mintha lábát sem nyújthatná ki rendesen az ember.

Mit lehet csinálni egy kis konyhában jóságból? Csupa unalmas dolgot. Nézheti cipője orrát, mégcsak végleg el nem alszik rajta az a kerek kis világosság; golyózhatsz, dehát egyedül golyózni, elnyerni magától a golyókat, aztán visszaadni?... Lehet papírra firkálni is, csakhogy ilyenkor mindig valami sötét gomolygás ül a kezére, mint egy doromboló kiscica, s nem lát tőle semmit. Rá lehet még ülni arra az edényre, mely már úgyszólván kicsi neki, de ezt is csak akkor, ha nagyon kell, különben kikap érte. Igazán nem nagy változtatosság.

Lackó marad hát a széken; a szék nyikorog egy picit, előre megy, aztán hátra, ha az ember megtanulja, hogyan kell mozgatni. Vonaton ül, vagy repülőgépen inkább, mint a Schmoll paszta, melynek berregését máris hallja alacsonyán a házak felett, s látja is piros betűit a felső ablakon végigballagni az égen. Aztán újra csend, az égen szomorú hómály. A konyha is ilyen már — nem tud ellenállni a szomorúságnak. Előbb a sötét kis dolgok tűnnek el ben-

ne, aztán a sötét nagy dolgok. Ő is bizonyosan fekete már, akár az a kis görcs, mely kiáll az agyonsúrolt padlóból.

S nincs egyetlen csillag sem az ablakban, hogy vigasztalná, egy picinyke fény sem, mely úgy vonzaná, mint egy kis oktalan állatot. Villanyt sem gyújthat, mert náluk még nincs villany, csak a szomszéd házban. Elnézné szívesen a lámpa üvege mögött azt az aranyszárnyú lepékét, melyről egyszer mamika mesélt, hogy csak ott jelenik meg, ahol szegény emberek laknak, dehát nem ért hozzá, hogyan kellene a lámpából kiszabadítani. A gyufaskatulyában árva kis lángok kucorognak, de a Kacor király miatt őket sem meri kiengedni...

Ha most a szobaajtó hirtelen felpattanna!... Felpattanna, s ott találná a küszöbön a tejslábast...

Lackó loppal leereszti lábát a padlóra, elhúzza a stelázsi függönyét, s keze megtalálja a tejslábast: a tej még a sötétben is kedvesen mosolyog rá, s azt mondja: „Szervusz Lackó, hogy vagyó!” Aztán meg ezt: „Türelem, báfátom a sötétségben, csak türelem!” Lackó óvatosan fölemeli, a tej egy parányit félrebillen, s az ijedségtől azt mondja: „No!” — aztán a szoba küszöbén találja magát.

Erre azonban a szomszéd házban, mellyel közös az udvaruk, elneveti magát egy villanykörte. Épp most gyúlt ki, s egyenesen idenéz, valósággal bele-nevet a tejbe. A tej iziben kerek lepénnyé változik, a fal ferde fénylő lappá, mintha nem is a konyhához tartoznék, a kredenc sarka pedig megdicsőülten kezd ragyogni.

— Haha, kérem, haha! — kiáltja jó hangosan a villanykörte, mintha sosem látott volna még tejet. — Tej a küszöbön, tej a küszöbön! — ismétli, s továbbnevet: — Egy ilyen kisfiú, ki gondolta volna!...

— Csak nevens, ostoba villanykörte! — gondolja haragjában Lackó, mert megjedtt tőle, akár egy szemtől. S az ostoba villanykörte mindjárt láthatja is, amint a megdicsőült kredenc sarka csikordul, s Lackó odanyúl, ahova mamika életében az aprópénzt szokták tenni. Most az apró fölött egy papírpénz kotlik. Mikor hozzáér, más késő: sok cukor jelenik meg előtte, édes és savanyú, töltött és erős, s egy nagy halom csokoládé.

Ezután már gyorsan pereg minden. Egyszerre lent van a földszinten, benn a boltban, s a boltosnéni előtt áll. De meglepetten tapasztalja, hogy egészen másképp érzi magát, mint mikor mamika vagy apja adott neki két fillért cukorra. Valami elromlott benne, s ő bizony már csak egy ilyen kis elrongált gépezet: hangja elakad, feje forogni kezd, keze nem mozdul, szeme pedig elhomályosodik...

— Honnan vetted ezt a tízpengőst? — húzza össze szemöldökét a boltosnéni. Most nem nevezi „árvaságomnak”, s Lackónak hiányzik az is, hogy a boltosnéni ezúttal nem érzékenyedik el.

— Apu adta — válaszolja benne az az elromlott kis motor.

— Fölmegyünk apukádhoz — mondja sietősen, kipirulva a boltosnéni, s míg a segéd kiszolgál, felvezeti Lackót a lépcsőn, jó melegen fogva a kezét. — Neked is egy jó mamára lenne már szükséged... Most megszorítottad a Jóistent, pedig ő szeret téged.

— A Kacor király... — hüppögi Lackó, és arra gondol, hogy a Kacor király azóta a tejet mind megitta.

De a tej már várja őket. A boltosnéni lámpát gyújt, s azt mondja:

— Hát ez meg mi?

— A Kacor király... — bökk Lackó a szobaajtóra.

A boltosnéni nagyot nevet, s benyit a szobába:

— Nincs itt semmi Kacor király — kong hangja a sötétben. — Tudsz már imádkozni? Mit kérsz karácsonyra a Jézuskától?

— Semmit — suttogja Lackó megsemmisülten.

Olyan kicsire szeretné húzni magát, hogy a legkisebb lyukban is elférjen. Szégyenli, hogy nincs Kacor király, de van Jóisten és Jézuska, s ő nem tud kérni tőle semmit, bocsánatot sem, mert nem tud imádkozni.

Nyílik az ajtó, egy nagy fekete ember lép be, köszönés nélkül, mogorván, mint aki nem tanult meg nevetni — Lackó apja. A boltosnéni egy kicsit megzavarodik, elpirul, hajához nyúl, aztán szép sorjában elmond mindent, de olyan melegen, olyan lágyan, hogy Lackó már tudja, nem fog kikapni.

— Mi lesz ebből a gyerekből — hallja a boltosnénit. — Pár nap múlva karácsony... Lesz karácsonyfájuk?

— Minek? — mondja nyersen az apja. — Nekem se volt soha, mégis itt vagyok.

— Anya kellene neki...

— Nem nősülök — mondja kurtán az apja, s Lackó fel sem mer nézni, csak azt hallja, hogy az ajtó halkán nyílik és csukódik.

Mostmár senki sem parancsolhatja meg neki, hogy visszatartsa a zokogást. Ráborul az asztalra, arcát, kezét tüzes könnyek lepik el, s zokog engesztelhetetlenül. Siratja a boltosnénit, a pénzt, a cukrot, a Jóistent, a karácsonyfát és mamikáját a temetőben — a szeretet egész világát, mely számára meghalt örökre. Mintha egy gödör mélyén kuporogna, s apja óriás, fekete hantokat görgetne rája...

És sír azért is, mert mostmár tudja, hogy mégiscsak ki fog kapni.

Várja az első nyaklevest, ehelyett azonban apja a torkát köszörüli, s nehézzé kezét Lackó fejére teszi.

— Hát... legyen mégis... karácsonyfa? Olyan, mint tavaly...

— Olyan, olyan... — bújik elő Lackó nevetése a könnyek közül.

Apja az ujjaira bámul, vastag, eseten ujjaira — letörnék a fenyőfa díszzeit. Arra gondol, mégiscsak szólni fog a boltosnéninek: ő barátságban van a Jézuskával.

NÁZÁRET

*Ki énekelt meg, konyha, tégedet,
tányérok, bögrék a meszelt falon,
tűzhely alatt faforgács, ócska lom,
melyen egy kandur lustán lépeget...?*

*És téged, műhely, omlatag falu,
honnan az Ács fűtyülve ki-kínéz
a konyhába: mint főz két kicsi kéz
s hol tétlenül nem áll fűrészes, gyalu?*

*Kis kert, melyet nap forró csókja ér
s hol játszadoz piros és hófehér
virágok közt egy édes kis Fiú?*

*Hol nincs asszony-gond s nincsen férfi-bú,
mert Atyai mosolyra minden éled
s áldón lebeg fejük fölött a Lélek...!*

Gát István

Akarjuk vagy nem, de mindannyian állást foglalunk Isten tekintetében. Állásfoglalás az is, ha nem kívánunk tudomást venni róla, vagy tagadjuk létezését. Függetlenül a felelettől, a probléma mindenképpen megvan, s mi, akik magunkévá tesszük a kereszténységet, mi sem érhetjük be egyszerűen azzal, hogy utalunk egyházunk tanítására. Mert ha mi igaznak valljuk ezt a tanítást, akik támadják és elvetik, szintén az igazságra hivatkoznak, s nincs jogunk kétségbe vonni, hogy ők is valóban az igazságot keresik. Befelé, a magunk számára is feladat tehát, hogy számontartsuk és mérlegeljük az érveket és ellenérveket.

Ennek a magatartásnak szükségét fejt ki *Bernard Bro* abban a rendkívül időszerű írásában, amelyet „Okaink a hit tanulmányozására” címmel a *Vie Spirituelle* tett közzé. Fejtegetései mindenekelőtt a papságnak szólnak, de nincs egyetlen pontjuk, amelyet ne volna jó a világi híveknek is megfontolniok.

*

Katolikus gondolkodók részéről is nem ritkán hangzottak el olyan állítások, hogy teológusaink többnyire mögöttek járnak a társadalmi és kulturális fejleményeknek s nem veszik észre azokat a kérdéseket, amelyek valójában foglalkoztatják a kortársakat. Ezek a panaszok — írja *Bro* — nem voltak egészen alaptalanok, annál örvedetesebb azonban, hogy napjainkban már mintha változott volna a helyzet. Szövegkiadások, bibliai kutatások, az erkölcsan megújítása, hit-tudományi és bölcséleti bevezetést nyújtó kiadványok, tanulmányi központok, nemzetközi értekezletek: mind a lépéstartás óhaját és folyamatát jelzi. Főleg két nehézség azonban az, amit le kell küzdenünk.

Az egyik a bizalmatlanság az ész, az emberi értelem iránt. Mint *Bro* állítja, mindenkor megvolt a hajlam a teológusok körében, hogy tetszetős „alibik” fedezete alatt bizonyos mértékig visszautasítsák a szellem sajátos eszközét: a fogalmakat. Az „antikonceptualizmus” állandóan ott kísért az egyházban, és pedig kitűnőnek látszó indokolással. Jámberság, alázatos

meghódolás, a misztérium transzcendens voltának tisztelete — mindig alkalmas arra, hogy ürügyül szolgáljon a reflexió elutasítására. Még maga a „forrásokhoz való visszatérés”, a Biblia tisztelete vagy a patrisztikus gondolat megvédése is sokszor szerepel érvként, amikor igazolni kívánják a bizalmatlanságot a spekuláció, az elemzés, a fogalmi tisztázások iránt. Holott a valóság az, hogy az eszméknek ez a megkerülése nem igazi meghódolás a hit világossága előtt, hanem túl gyakran csak a restséget lepeli, a hajlandóságot a könnyebb felé, vagyis afelé, ami közelebb esik érzelmi világunkhoz. A Bibliához való visszatérés vagy más hasonló nevében belemenekülünk a költőibe, a lélektaniba és a leíróba. A misztérium megőrzésének ürügyével engedjük, hogy az ragadjon magával minket, ami a legjobban megfelel természetünknek. S azért volna ez így, mert tisztelettel adózunk Istennek? Az újkéletű biblikus skolasztika bizonyos megnyilvánulásai, vagy az augusztinizmus örökös ujjászúrtései, még perszonalista formában is, kétséget kell, hogy támasszanak ebben a tekintetben — jelenti ki *Bro*. Nem azt mondjuk ezzel — fűzi hozzá *Bro* —, hogy a teológia érdektelenséget tanúsítson a költészet vagy a fenomenológia iránt; a kíváncsian csak az, hogy ne elégedjék meg az utalásokkal ott, ahol elemzésre van szükség, és ne érje be az érzelmi hévvel ott, ahol félreérthetetlen fogalmakat kell teremteni.

Egy másik akadály nem az értelem elutasításából, hanem az értelem használatának nehézségeiből ered. Ismerteink mai tükre úgy tűnik fel olykor, mintha szilánkokra szakadt volna. A tudományos kutatások messze szétágazó és bonyolult volta egyre körülményesebbé teszi, hogy eredményeiket a kinyilatkoztatás szolgálatába állítsuk. Eddig is úgy volt, hogy egy-egy tudomány kiérlelődése — filológia, történelem, szociológia, a tudattalan pszichológiája stb. — mindannyiszor lázrohant váltott ki a teológiában. Hiba volna azonban azt gondolnunk — emeli ki *Bro* —, hogy mindig csak valami egyszerű „influenzával” kerültünk vagy kerülünk továbbra is szembe. Az értelmi techni-

kak sokasodása és annak szüksége, hogy ezeket a teológiában is alkalmazzuk, nemcsak ismeretelnket gazdagítják, de növelik a nehézségeinket is. Mert minél előbbre törnek az analitikus tanulmányok és a specializált kutatások, annál nehezebb egységbe dolgoznunk a „parcelláris” tanultságokat.

A most vázolt két nehézséggel bajlódunk többé-kevésbé az összes filozófiai jellegű tudományok, a teológiának azonban külön nehézségei is támadnak magából a módból, amellyel igazolja magát. Megvan ugyanis az a nagy kísértése, hogy mással is igazolja magát, mint a hit kibontakoztatásának feladatával. *Descartes* és *Spinoza* óta gyakran előfordul, hogy miután a hitet nagyon sokan csupán az engedelmesség és a jámborság ügyének tekintik, egyes teológusok a hit-tudomány hasznosságát maguk is merőben szociológiai motívumokkal indokolják. *Spinoza* álláspontja tudvalevően ez volt: „A filozófia célja semmi más, mint az igazság, a hité pedig semmi más, mint az engedelmesség és a jámborság.” *Bro* megjegyzi, hogy ebben a tézisben rejlik egy igazság is, nevezetesen ami a hit teljességgel sajátos helyzetét illeti. „A hit — úgy mond — a megismerés egyetlen esete, ahol az akarat specifikus címen beavatkozik: mivel akaratom elismeri, hogy Isten java az én javam, ezért csatlakozom az elébem adott igazsághoz; állítható tehát, hogy a hit magában foglalja mind az alávétést, mind a vonzódást tárgya irányában.” Nyilvánvaló azonban, hogy a *Spinoza*-féle szemléletben a hit tanulmányozása a hit számára semmiféle haszonnal sem járna. Mint ahogy *Spinoza* maga is megállapítja: „Az ember szent lehetne, még ha téved is; bizonyos, hogy kár lenne, de nem lehetetlen.”

Ebben a kérdésben tehát nagyon világosnak és nagyon határozottnak kell lennünk — hangoztatja *Bro*. Ha úgy gondolunk a tanulmányozásra, mint a hit kijelentéseinek egyszerű technikái elmélyítésére vagy az apostoli üzenet egyszerű terjesztésére, akkor eláruljuk a keresztyén tanulmány igazi értelmét és a keresztyéniséggel együttjáró értelmi aszkézis kötelességét; a tanulmány akkor szellemi fényezés maradna, jó legfeljebb a felelős személyek részére. Ezzel szemben újból

és újból le kell szögeznünk: a tanulmány szüksége nem elsősorban annak hasznosságán alapszik, hogy általa egyensúlyba hozzuk a hit kijelentéseit, sem annak hasznosságán, hogy az értelem gyakorlása elősegíti földi létünk erényes eltöltését. Hanem magának a hitnek élő valóságai követelik meg minden keresztyéntől a tanulmányozó reflexió erőfeszítését, miután a hit nem egyesítheti másként Istent az emberrel, csakis a szellemen át.

Mindaddig tehát, amíg csupán a hit kijelentéseinek emberileg lehetséges ésszerűsítésére törekszünk s nem igyekszünk már innen letről behatolni az isteni misztériumba, ha még oly homályos is, az — addig a tanulmány igazolásai mind mellékesek maradnak.

*

Ebben a kérdésben is egyedül *Krisztus* mutathatja meg nekünk az igazságot. A hit tanulmányozása a keresztyén ember számára elsősorban osztózás a dicsőségben, amely Urunknak jutott azzal, hogy élte és felfedte az emberek előtt az Atya-Isten gondolatának gazdagságát. Isten azt akarta, hogy képesek legyünk részesedni világhosszágából, és kitüntettet azzal, hogy felelőssé tett minket a gondolataiért. S nagyon tévednénk, ha azt hinnők, hogy ez a felelősség csupán a papokra vonatkozik.

„Nem-hívők találkoznak olykor katolikusokkal — idézi *Bro* egy 1957-ben tartott nemzetközi kongresszus beszámolójából —, akiknek derekassága, jóakarata és áldozatkészsége meglepi őket. Esetleg meg is kérdezik, hogy összefügg-e magatartásuk valami módon a vallásukkal. Ha értelmes és meggyőző választ kapnak, akkor talán, mint már sok példa volt rá, továbbmenően is érdeklődnek a katolicizmus iránt. Ha azonban a megkérdezett zaggyaságokat fecseg, akkor a nem-hívő azzal a benyomással búcsúzik tőle, hogy szép emberi tulajdonságainak semmi közük a vallásához... Vallási tekintetben a világi hívó túl gyakran is analfabéta. Szigorúan véve persze nem szükséges, hogy jártas legyen a teológiában. Egyedül a szeretet a lényeges. De hogyan szeretethetjük Istent, ha nem kívánjuk megtudni róla mindazt, amit megtudhattunk? A szeretet kívántatja velünk a megismerést s a megismerés szol-

gálja a szeretetet. Minden egyes igazság, amelyet Istenről tanulunk, újabb ok a szeretésére. Végére az ok, amiért Istent szeretjük, nem lehet az, hogy a teológusok szeretik őt és közlik velünk a szeretetüket: az ok az, hogy Isten méltó a szeretetre. Azt viszont, hogy méltó, csak akkor tudhatjuk, ha tudjuk, hogy kicsoda ő. A szeretetnek túl kell lépnie az érzelmek körét s nem is szabad, hogy kizárólag bennük gyökerezzen. Teljesen szilárdan nem áll meg önmagában a szeretet, nem sebezhetetlen. Ismeret, tudás is kell hozzá.”

Amikor az Úr Jézus tanított, nem úgy beszélt, mintha ez a tanítás tőle származnék. Fölülről kapta, az Atyától. S úgy beszél róla, mint „táplálékról”, vagyis olyasmiről, ami fenn tartja és biztosítja az életét. Isten a világosság, és ha Krisztus e világosság prófétája, azért az, mert ebben a világosságban és ebből a világosságból él. Nála nem arról van szó, hogy egy, az élettől elszakított tudást adjon át, mert hiszen ő épp úgy vállalta a felelősséget ezért a tanításért, mint ahogy vállalta ezért az életért. Ugyanez vonatkozik reánk is. A mi célunk is Isten boldogító látása. Akkor viszont javunkra kell fordítanunk a legrendkívülőbb felkészítést, amely számunkra adatott: a próféta Krisztus üzenetét.

Hinni Krisztusnak annyi is, mint hinni Krisztusban. Hinnünk kell azt, amit mondott, vagyis hogy látta Atyját. Hinni Krisztusnak annyi, mint csatlakozni Krisztushoz, a mesterhez s annak a tudásnak első tanúsítójához, amely megalapozza hitünket.

*

Tévedés lenne azt gondolnunk, hogy a hit egy olyan világhoz való kapcsolódás, amely Isten boldogító látásáig zárva maradna előttünk. A hitnek is ugyanaz a tárgya, mint a boldogító látásnak, vagyis Isten. S nincs más tárgyuk a teológiai tanulmányoknak sem. A hit a pedagógia, amely Istenhez közelít minket, ez a boldogító látás földi tanoncsága. Az egyházatyák, Szent Ágostontól Keresztes Szent Jánosig, egybehangzóan tanúsítják, hogy ezt a tanoncságot ők úgy fogták fel, mint a teremtetlen világosság által teremtetett szellemünk fokozatos birtokbavételét. Nem várakozásról van szó,

mintha egyedül a halál nyitná meg ezt a birtoklást: a hit igazában már a megkezdett örök élet.

Már most ez a birtokbavétel, mondhatni: ez az „invázió”, lényeges elemként foglalja magában a tisztulást. Isten világossága, amelyből a hitben részesülünk, szükségszerűen kizár bizonyos tévedéseket, amelyek fölöttébb hátrányosan befolyásolnák megszentelésünket és összeférhetetlenné lennének ezzel. Vannak bizonyos pontok, ahol a keresztény embernek nem szabad kifejezetten tévelyegnie.

Ez a tisztulás azonban nem történhetik meg nélkülünk. A farizeusok eseténél nincs jellemzőbb erre. Amikor görcsösen beleragadtak a tévedésbe, vallási motívumokra és tanbeli elméletekre hivatkoztak; eredeti reakciójuk az esszénus szűkösögre és integrizmusra nem is volt híján az igazságnak. Látjuk azonban, Krisztus csak úgy javasolja nekik a felemelkedést egy másik, egy magasabb igazságra, ha megvan bennük erre az aktív beleegyezés. S itt a titka Isten egész pedagógiájának a mi életünkben. Ennek a pedagógiának legfőbb eszköze az, amit „passzív tisztulásoknak” neveznek. De minden isteni ösztönzés, amely valami passzív tisztulásban jelentkezik, aktív beleegyezést kíván a lélek részéről.

Így válik világossá a hit tanulmányozásának szerepe is a hitéletben: minden kereszténynek szüksége van a hit tanulmányozására abban a mértékben, amelyben Isten meg kívánja tőle, hogy aktív módon működjék együtt értelmének passzív tisztulásában. Ne hozzuk fel ellene a nem-értelmiségek helyzetét — figyelmeztet Bro. „Ha a tanulatlan hívő semmi egyebet sem tesz, mint azt, hogy egyszerűen meghallgatja plébánosának szentbeszédét, ez már aktív beleegyezés nála.” Isten szellem s az ember is szellem. Már a személyiség elvéből folyóan is rendelkezünk azzal a hatalommal, hogy elzárkózzunk vagy aktív módon megnyílunk a világosság számára. Ebből ered minden, ami az embert emberré teszi, különösképpen a szabadság. És pontosan a szabadság az, amelyen keresztül a hit eléri szellemünket, amikor Isten együttműködésünket javasolja az ő tevékenységében a hit tanulmányozása útján. Isten képessé tett minket arra, hogy

mi magunk döntünk az ő világosságának bennünk való tisztító munkája felől, s ilyen módon abban a megtiszteltetésben részesít minket, hogy reánk ruházza a felelősséget a saját lelki alakulásunkért. Bro úgy véli, hogy a hit tanulmányozásának ez az igazolása az egyetlen, amely egyetemes érvényűséget igényelhet. Meggyőződése, hogy értelmét veszti a hit tanulmányozása, mielőtt nem úgy fogjuk fel, mint a szellem tisztulásának eszközt. Követelménye ez az örök életnek, amelyet már itt megkezdünk a hitben.

Nehogy félreértés támadjon azonban, Bro mindjárt hozzáfűzi: korántsem azt jelenti ez, mintha a természetfölötti hit-ismeretet elsősorban a tanulmányozás vinné előbbre. A valóság ugyanis az, hogy Isten szabad ajándéka, a kegyelem a forrása formálisan és pozitív módon is minden teológiai haladásnak. De ahogyan az akaratot is csak akkor mozgatja meg a kegyelem, ha az ember kész az elfogadására és aktív módon, bizonyos önmegtagadások útján, beleegyezését adja, ugyanúgy az értelemben is csak akkor hatol be a kegyelem, ha az ember aktív módon, bizonyos értelmi erőfeszítés útján beleegyezését nyilvánítja. Ez az erőfeszítés nem lesz formális oka az előhaladásnak, de mindenképpen elengedhetetlen feltétel hozzá.

Ha azonban így is van, mindez még nem ok az értelmi gögre, amely nem kevésbé elterjedt, mint az értelmi restség. Bizonyos — írja Bro —, hogy a hit tanulmányozása könnyen hozzájárulhat a szellem életének ilyen természetű kisiklásához. Nagyon sok „professzor úr” ridegsége és merevsége példázta ezt a szemináriumokban és a hittudományi karokon. Hátterében pedig rendszerint a hit tanulmányozásának hibás igazolásai állnak, amelyek mindig súlyos egyensúly-zavarokra vezetnek. Ezért nem szabad soha szem elől téveszteni a célt, amelyet a teológiai tanulmányok szolgálni tartoznak. Nem az az elsődleges cél, hogy egyszerűen valami művet hozzunk létre, hanem, hogy önmagunkat, a saját „szívünket” tisztítsuk meg általuk és ennek nyomán növekedjünk az isteni világosságban. A hit tanulmányozása csak akkor mélyíti el kereszténységünket s válik áldá-

sossá, ha maga a valóság, amelynek megismerésére törekszünk, elsőbb helyre kerül, mint bármiféle értelmi alkotásnak a vágya, mert ha nem így dolgozunk, akkor a szépművészetek egy formájává változtatjuk a teológiát. Így érthetjük meg azt a jelenséget is, hogy miért viszolyog annyi lélek az intellektualizmustól az egyházban. S tagadhatatlan, hogy helyes is lenne ellenkezésük abban az esetben, ha a hit tanulmányozásának célját nem úgy fogjuk fel elsősorban, mint a saját szellemi hasonulásunkat az isteni tárgyhöz.

Az intellektualizmus ellenzőinek kétségkívül igazuk van abban, hogy hangsúlyosan utálnak a szeretet elsőbbségére. Ez az elsőbbség nem is kérdéses. Bizonyos azonban, hogy az Istenhez való fokozatos hasonulást a szeretet által sem munkálhatjuk anélkül, hogy egyidejűleg ne fejlődjék az értelmünk is. Nem igaz az, hogy az ember növekedhetnék az isteni szeretetben, ha ugyanakkor hamis képzeteket táplál Isten misztériuma és cselekedetei felől. Az a körülmény, hogy szentek is tévedhettek a szabadon hagyott teológiai tételek tekintetében, egyáltalán nem jelenti azt, hogy az igazsággal mitsem törődve éltek volna, vagy hogy ne lett volna meg bennük a mind nagyobb sóvárgás a teológiai valóság után.

Hogyan is állíthatnók, hogy igazán szeretjük Istent, ha téves eszmék légkörében élünk, például a gondviselés vagy a valóságos jelenlétet illetően? Hogy hihet valaki Isten barátságában, ha megtűri saját életében a janzenista magatartásokat, vagy ellenkezően, beleringatja magát egy igénytelen kvietizmus csalóka nyugalomába? A szentek — mondja Bro —, még azok is, akik értelmileg a legszerényebbeknek tűnnek fel szemünkben, az egyensúly és éleselméjűség bámulatos fokát mutatják nekünk. Az Arsi plébános katekézise, Soubirous Bernadette feljegyzései, Jeanne d'Arc perbeli vallomásai eléggé bizonyítják ezt. Egyedül a szentek tudtak tökéletes egyensúlyt teremteni természet és kegyelem között, s ugyanakkor nem éppen mindennapi példáját nyújtják a megismerés szomjúságának. Az Arsi plébános nem egyszer kifejezte azt az óhaját, hogy bár soha ne kellene megszakítania tanulmányait, könyvtára pedig — ellentét-

ben az értelmi képességeire vonatkozó némely állításokkal — eléggé bizonyítja vágya őszinteségét.

*

A hitélmény mint ilyen nem közölhető. Minden hit-aktus két személy találkozásán és annak a személynek szabad kezdeményezésén nyugszik, aki feltárja magát a másik előtt. Nem a legkisebb paradoxona ez a hitnek. Hiszem az Istent, mert hiszek az Istenben, aki beszél hozzám. Hiszem azt, aki hinni készlet engem. Hitemnek egyetlen döntő motívuma maga az Isten, „aki magát mondja nekem”. S ez az, ami közölhetetlen: az „auditio fidei”, az a tény, hogy hallgatom Istent, a személyes kapcsolat azzal, aki szól hozzám. A hitnek ez az alanyi oldala nem adható át másnak, hacsak nem az „átadás” útján, ahogyan *Claudel* nevezte.

Ez a találkozás azonban mindig szavakban történik, egy szabatos üzenet körül, amely közlésre és megvilágításra való igazságot tartalmaz. Minden hit-aktus személyes találkozáson nyugszik, de — s ez a hit elválaszthatatlan másik oldala — mindenkor úgy megy végbe, hogy csatlakozunk egy biztos Valósághoz, magához az élő Istenhez és ahhoz a rendeltetéshez, amelyet ő szán életünknek.

Nem ok nélkül választotta Isten a szót, hogy velünk találkozzék. Isten nem akarta, hogy a hit elsősorban megvilágosodás vagy közvetlen intuíció dolga legyen, hanem azt akarta, hogy a hit a szó körül kapjon életet, szavak körül, amelyek egy „evangéliumot”, egy „letéteményt” alkotnak. És emberek kapták gondozásra ezt a letéteményt, az apostolok és az egyház: nekik kell azt továbbadniok, „hogy valamennyien higgyenek”.

Így lép elénk a hit tanulmányozásának utolsó értelme: dolgozni azon, hogy Krisztus üzenetét ferdülés nélkül értse meg mindenki. A teológiának nemcsak az a feladata, hogy a misztérium személyes megértésébe vezessen be minket, hanem az is, hogy tisztázza, rendezze és megvédje az isteni igazságoknak ezt az emberekre bízott letéteményét. Minden kulturális, minden civilizációs változás a

megújodás forrása is, mert az emberiség folyvást újabb kérdéseket vet fel az igazság irányában. Külön kell tehát választani és ki kell emelni a lényegest, rá kell mutatni arra, ami minden esetben és minden időben mindenkinek szól, s ennek okából a történet minden pillanatában újból és újból bírálat alá kell vennünk a nyelvet és az eszméket, amelyek az igazságot hordozzák.

Az üzenetet úgy kell továbbadni, ahogy Krisztus cselekedte, vagyis a lehetőség végső határáig behelyezkedve a címzetek gondolatvilágába. Szükséges volt, hogy a teológiában is meghonosodjanak műszavak, de nem kevésbé szükséges az is, hogy a teológusok messzemenően figyelembe vegyék azt a nyelvet, amelyen kortársaik beszélnek. S itt nem csupán a szavakra kell gondolni, hanem mindazokra a képzetekre és érzelmekre is, amelyeket a szavak keltenek. Próbáljunk tehát szabadulni a „klerikális nyelvhez” fűződő nem kevés illúziótól — ajánlja *Bro* — és tartsuk tiszteltben azt a viszony-hálózatot, amelyben egy kor szellemi érintkezése végbemeleg. Ezzel korántsem vétünk a misztérium transzcendens volta ellen, hanem ellenkezően: éppen a módját keressük meg annak, hogy aki minket hallgat, fel is foghassa a misztériumot.

*

Akár akarjuk, akár nem, a világosság, ha Istentől jön, csakis tisztítóan hathat. Akár elfogadjuk, akár nem, Isten azt ajánlja, hogy lépünk üzenetének szolgálatába. A tisztulás is, az evangélium átadása is tanulást és tanulmányozást kíván. Hogy korunk teológiai mérlege pozitív vagy negatív lesz-e, nem tudjuk — jelenti ki *Bro* —, de lelkiismeretünket ebből a szempontból mindannyian megvizsgálhatjuk. Elengedhetetlen, hogy megtanuljunk igazán gondolkodni. Ne érjük be azzal, hogy utóbbit csak állítjuk magunkról, hanem lankadatlanul fáradozunk rajta. Szent Tamás legyen a mintánk. Ő nemhogy felháborodott volna, de egyenesen hálás volt azoknak, akik támadásaikkal és ellenvetéseikkel még nagyobb elmélyülésre, még nagyobb szabatosságra szorították rá.

A KIS ÚT

Advent harmadik vasárnapjának leckéjében Szent Pál örömet parancsol, egészen határozottan és ismételten is. „Örüljete az Úrban mindenkor, ismét mondom, örüljete.” Ez nekem visszás, szerettem örömet nem lehet senkire sem rákényszeríteni. Hangulat dolga ez, vannak, akiknek nem természete a felszines folytonos mosolygás. S nem is szabadna örömet mimelni annak, aki- nek a szívében éppen bánat, vagy szomorúság van. Nem hinném, hogy ilyen színtetlenség erény lenne. Viszont a Szentírással ellenkezni nem akarok, ezért szeretném tudni, hogy értelmezhetném helyesen az idézett szavakat?

Szent Pál öröme hívó felszólítása nem azt jelenti, hogy önmagunkat vagy másokat félrevezessünk és örömet erőltessünk magunkra, hanem azt, hogy keressük az igazi öröm forrását. Ha Mózesként egyetlen legyintésre nem is tudunk vizet fakasztani, komoly lelki munkával kiáshatjuk a lelki derű forrását.

Szükséges-e az öröm a lelki életben? Először ezt vizsgáljuk meg. Hiszen annyiszor hallunk olyan szentekről, akik egész életükben bűneiket siratták, sokat olvasunk szent komolyságról, vallási énekeinkben szerepel a „siralom-völgye”, ahol nyavalygunk és sírunk. Ezek szerint az embernek talán nem is kell — esetleg alaptermészete ellenére — vidámságra és öröme- re törekednie? Az ilyen szemlélet határozottan téves és különösen a „kis út” lényegével ellenkezik, hiszen annak éppen a derű és örvendező egyszerűség a jellemzője. Kis Szent Teréz nyomán haladunk a „kis úton”, neki pedig kedves mondása volt: „Szenvedni, szeretni és mindig kacagni”. Az örvendező lelkű ember ajándéka a környezetének és Krisztus ügyének legjobb szószólója. A savanyú és keserű „szentek” — a tényleges szentek között nem volt ilyen egy sem — mindig gyanúsak, talán maguk sem hisznek az evangéliumban, a jó hírben, vagy sok gondjuk és mellékes bajaik miatt nem veszik észre a lényegeset.

Rossz hangulatunkon való uralkodás azonban nem csak fegyelmi gyakorlat, nem a lélekre rákényszerített külsőség. Szent Pál is arról a mélységes életörömről beszél, ami még a legnagyobb szenvedések és megpróbáltatások idején sem hagyja el a hívő lelkét. A levélíró abban téved, hogy túlságosan is csak az öröm külső megnyilvánulását veszi észre és nem gondol arra, hogy a lélek öröme és derűje összefér még a könnyekkel is.

Amivel nem fér össze, az az elégedetlenség, reményét veszített, keserű természet. Szent Pál maga sem alap nélküli örömről beszél, nem az örömet magáért az örömet parancsolja. Világosan megmutatja az öröm útját is: „Örüljete az Úrban, ... szerénységek legyen ismeretes minden ember előtt ... ne aggódjatok”.

Öröm az Úrban! Alapjában mennyire kézenfekvő és egyszerű ez a felszólítás. „Szórakozott gazdagok vagyunk, akik elfelejtkeztek gazdagságukról...” — írja valaki az örülni nem tudó emberekről. S ha egy kisé is elmélyedünk az Úrban való örvendezés gondolatába, s számbaveszünk kincseinket, lehetetlenség, hogy az öröm „minden értelmet meghaladó békességet” ne éreznénk mind jobban. Sajnos, emberi természetünkhöz tartozik, hogy a vesztéségen ismerjük fel kincseinket. Talán a sírnál gondolunk arra, hogy milyen öröm lehetett volna együtt élni azzal, akit most elvesztettünk, de mikor velünk volt, nem örültünk szeretetének. Aki egész- ségét veszítette, csak az tudná igazán megbecsülni Isten e legnagyobb ajándékát. Az Úrban örülni: a Szentháromság ajándékait felismerni. Az Atya ajándékát: az életet, minden szépségét, ritmusát, glóriáját. A Fiú ajándékát; a megváltást, az örök lét- re való hívást, a kiválasztottságot. S a Szentlélek hét ajándékát, embereket egyesítő szent szeretetét.

Szerénységek legyen ismeretes... Az öröm kifejlődésének legnagyobb akadálya kétségtelenül az elégedetlenség. Nincs olyan ember, akit az Isten ne ajándékozott és áldott volna meg. Nemcsak szórakozott gazdagok vagyunk, hanem elégedetlenek is, mint a példabeszéd szerinti szőlőműn- kások, akik megkapták a megillető bért, de nem tudnak békével elmenni azzal, amit kaptak, sanda szemekkel mindig mások sorsát irigylik. A sze-

rénytelenség jellemzője az is, hogy rendszerint lehetetlen kívánságai vannak. Érdemes megfigyelnünk, hogy az emberek a külső előnyöket nézik és a belső — láthatatlan — hátrányokat egyáltalában nem veszik tudomásul; persze mások életében. Olyan hamar kész az ítéletünk: könnyű dolga van neki! Így azután irigyeljük a rangot — de nem látjuk a felelősséget —, irigyeljük az ifjúságot — s nem gondolunk arra, hogy a testi, lelki fejlődés alapján milyen súlyos küzdelmeket jelent — irigyeljük az „életművészeket”, de azt alig vesszük figyelembe, hogy rendszerint dicstelen véget érnek.

A szerénység — ahogyan Szent Pál tanácsolja — egyáltalában nem azonos az igénytelenséggel, mert a krisztusi ember nagyon is igényes: magát az Istent akarja színről-színre látni a soha meg nem szűnő boldogságban. A szerénység meglegedettség mindazzal a kincsel, amit az Isten adott. Tudatosan kellene sorravennünk ezeket az ajándékokat, kinek-kinek. Tudatosan kellene sorravennünk képességeinket, meglátni, mennyi kiaknáztatlan lehetőségünk van, mennyi rejtett örömforrás, amire nem is gondoltunk eddig. Neves pszichológusok állítják, hogy például az átlagember értelmi képességeinek tizedét sem használja egész életében, sőt nem is gondol arra, hogy mennyivel tartalmasabbá tehetné az életét. Soha az emberiségnek annyi szabad ideje nem volt, mint most, és valószínű, hogy a jövő még több lehetőséget ad. Egyelőre még nem „tanítják” az iskolában a szabadidő helyes felhasználását, erre kinek-kinek önmagát kell nevelnie. S mindezek kimondottan lelki célok is. „Nem azért teremtet az Isten, hogy mindég földet együnk” — mondta Sziénai Szent Katalin. Szerénységünk is legyen igényes, akkor sokkal

kevesbé süllyedünk majd a szomoruság fekete sarába.

Az „Úr közel van” — folytatja az adventi szentlecke. S a folyton mélyülő örömnél ez a legnagyobb biztosítéka. A hívő ember élete nem a vég, hanem a cél és a beteljesülés felé halad. Az Úr ma közelebb van, mint tegnap. A hétköznapiak Macbeth-i „kis lépései” nem a „poros halál” felé vezetnek, hanem az Istenhez.

Az Úr közeledik, mint ahogyan most is közeledik a karácsony, és ahogy múlnak a napok, úgy fényesedik az öröm a gyermeki szemekben, a várakozás, a napok számlálása már az ünnep előtt is ünnepi örömmel tölti el nemcsak minden gyermeket, de minden tisztalelkű felnőttet is. Adventben élünk, egész életünk az Úr várása. A Szentírás erre a közelségre apellál, ezért az örömről való felhívás nagyon is indokolt. Nem arról van szó, hogy a jelennel és evilággal ne törődjünk és csak a halál utáni örömeinkben bízzunk. Az üdvösség, a „minden értelmet meghaladó béke” már most megkezdődik.

Végül és nem utolsó sorban a közeledő ünnepek is örvendező lelkületet kívánnak tőlünk. A legnagyobb dicséret, amit a görögök mondhattak Sokratesről, úgy hangzott, hogy bajait és rosszkedvét sohasem vitte barátai társaságába. Szeretteink számára is az lesz a legszebb karácsonyi ajándék, ha a meglepetéseken kívül derűs lelkünket is a fa alá tesszük. Az ünnepi forgalomban, készülődésben könnyen megtörténhet, hogy mindenről gondoskodunk, csak éppen a lényegesről, az örvendező derűről felejtkezünk meg, akkor a gazdag ajándékok mellett is szomorú és lehangolt lesz az ünnep. „Szeretni és kacagni” — ezt várja tőlünk Karácsonykor a Kisdéd Jézus.

Egls István

NAPLÓ

A DÁN KERESZTÉNYSÉG MILLENÁRIS ÜNNEPE. A jelenleg protestáns Dánia idén ünnepli kereszténységének ezeréves fennállását. A nem mindennapi jubileum és a dánoknak az európai és egyházi életben régebben a mainál sokkal jelentősebb szerepe indokoltta teszi, hogy felvázoljuk a dán kereszténység kialakulását.

Míg az angolszászok megtérítéséhez néhány évtized, a frankokéhoz egy, a németországi germán törzsekéhez két évszázad elegendő volt, addig ez a skandináv térség germánjainál csaknem négy évszázadot (800—1200) igényelt. Ennek magyarázatát, a skandinávok sajátos lelkialkatán kívül, főleg külső sávbeli elhelyezkedésükben, az ősi germán bölcsőnél való megmaradásukban és abban a tényben kell keresnünk, hogy náluk hiányzott egy olyan keresztény öslakosság, amelyenre a többi vándorló germán törzs az új hazába érve rátelepedhetett. A népvándorlás korának vége felé is nemcsak harcias, de egyenesen vad dánok megtérítésével már a VIII. század elején kísérletezett a frizek nagy apostola, az angolszász *Vilibrord*, majd csaknem száz évvel később *Ebbo*, a későbbi reimsi érsek. Igazában azonban csak a századok IX. század eleji megtérése után nyílt meg az út hozzájuk.

Az ugartörés nem könnyű munkáját *Szent Ansgar*, „észak apostola” végezte el, aki működésének javarészét (828 és 865 között) a dánok megtérítésére fordította. Háromszor szakítja meg rövid időre ott tartózkodását: 830-ban, amikor a lázongó dánok elől először megy a svédek közé, de már két év múlva vissza is tér, hogy a missziós központnak szánt hamburgi püspökség első püspökévé szenteljék; 845-ben, amikor pogány dán elemek elpusztítják püspöki székhelyét (ezután nevezik ki hamburg-brémai érsekké), de 849-től már ismét közöttük van; végre 852-ben, amikor újból a svédek látogatja meg, de két év után visszatér, hogy most már élete végéig (854—865) kedvelt dánjai közt maradjon.

A kereszténységet azonban az ő buzgósága sem tudta ott elmélyíteni. A dánok továbbra is pogány erkölceik szerint élnek, s mint hódító wikingek rettegésben tartják Nyugatot és Délt. Éppen az akkori Dánia északi részéről (a mai Svédország déli tájairól) indult el az a fergeteges norman törzs is, mely 911-ben megszállotta Franciaországnak máig róluk elnevezett részét, Normandiát. Végül is *Madarász Henrik* német császár nagy győzelme zárja le kalandásaikat (934).

Az igazi fordulat akkor áll be, amikor *Kékfogú Harald* (dánul *H. Blaatand*, németül *H. Blauzahn*) 960-ban megkeresztelkedik és szervezni kezdi a dán egyházat. Jelentős szerepének egyik ősi — és a dánok büszkeségét képező — emléke Jütland egyik kis falujában (Jelling) az a síremlék, melyet maga Harald helyezettett szülei sírja fölé: egy hatalmas kőtömbön a keresztrefeszített Megváltó. A kőbevésett germán rovásírás azt is elmondja, hogy Harald *Blaatand* tette kereszténnyé a dánokat. Ő állította fel az ország első székesegyházát is — fából — a királyi udvarban (Poskild, Seeland) a Szentháromság tiszteletére. Helyére a középkorban egy ma is meglévő szép dóm került. Múltán fűzi a történelmi köztudat a dánok megtérését az ő nevéhez, még közelebbről megkeresztelkedéséhez. Ennek ünnepik most ezredik évfordulóját.

Harald fia, *Svend* (dánul *Svend Tveskaeg*, németül *Sven Gabelbart*) alatt kezd jobban összehangolódni a dán lélek és a kereszténység. Kettős tényezője van ennek. Az egyik — a mai ázsiai és afrikai országok kereszténységének is szinte létkérdése — a bennszülött dán papság kitermelődésének megindulása; a másik a dán szellemnek fokozatos ráébredése egy újabb élet- és gondolkodásforma szükségére.

A keresztény hit végső megszilárdulása *Svend* fia — *Kékfogú Harald* unokája —, *Nagy Knut* (1018—35) alatt következett be. A nagy hódító, aki egyben Anglia és Norvégia urává is lett, hadművelleti és kormányzati gondjai közepette is talál időt egy római útra (1026), hogy ott a kereszténység fejével tárgyalva, országainak földrajzilag periferiális kereszténységét eleven kapcsolatba hozza a középponttal. Emellett az angolszász papság soraiból sokakat megnyert

annak a célnak, hogy vállalják Dánia maradék pogányágának misszióját, s a már meglévő kereszténységnek új tartalommal való feltöltését. Messzeható tekintete észreveszi Cluny reformált bencéseit is, letelepíti őket Lundba és Schleswigbe, s így e helyek a keresztény hitélet izzó centrumaivá válnak. Káptalanokat, iskolákat, egyházakat létesít s bővíti a hierarchiát.

A XI. század most már a dán kereszténység állandó erősödését hozza, tovább gyarapszik a püspökségek száma, mely a század végére eléri a nyolcat. A királyi ház még ugyanazon században szentet ad az egyháznak, az 1086-ban elhunyt *Szent Knutot*. A megtérést, majd virágzást hozó időszaknak a XI. század végére már csak egy fájó egyházpolitikai gondja van: a dán nemzeti öntudat sérelmesnek érzi a független ország hierarchiájának alárendeltségét a német hamburg—brémai metropolitának. A kibontakozást a császár és a pápa közt fellobbanó investitúra-harc könnyítette meg. II. Paschalis pápa immár készséggel teljesíti a dán katolikus egyház régi óhaját: 1104-ben Lundot érsekséggé emeli, Dánia valamennyi püspökségét alája rendeli s ezzel kivonja őket a hamburg—brémai érsekség joghatósága alól.

A katolikus Dánia most már a kezdet nehézségein túljutva, csakhamar a középkori kereszténység egyik díszé lesz. (*Félegyházy József*)

„ZÜRJÉNORSZÁG. — BESZÉLGETÉS LYTKIN VAZUL ZÜRJÉN NYELVTUDÓSSAL.” A „macskakörmök” azt jelentik, hogy ugyanezzel a címmel már régebben megjelent egy cikk, 32 évvel ezelőtt, egy akkori napilapban. Az akkori cikk írója azonos a jelen cikk írójával, a „beszélgetés” alanya ugyancsak azonos önmagával. Egy szóval, az újságírásnak azzal a ritkán előforduló esetről van szó, hogy egy „interju” három évtized múltán ugyanazokkal a szereplőkkel megismétlődik.

Vaszilij Lytkin akkor persze még nem volt „nyelvtudós”, de jelen sorok írója már akkor is telve volt riporter ambíciókkal, műkedvelő újságíró volt, s hogy a megírandó cikke érdekesebb legyen, *Vaszilij Lytkint*, az Eötvös-kollégium zürjén (ma úgy mondjuk: komi) származású ösztöndíjas öregdiákját, Gombocz, Szinyei, Zsiray professzorok ambiciózus tanítványát kinevezte tudóssá. S ez esetben a műkedvelő riporter prófétának bizonyult, mert íme *Vaszilij Lytkin* három évtized múltán valóban mint komoly, elismert finn-ugor nyelv-tudós tért vissza körünkbe a szeptemberi finn-ugor kongresszus alkalmából.

Jelen sorok írója viszont mindmáig megmaradt újságírónak, s így kézenfekvő volt az ötlet: megismételni a harmincegynehány év előtti interjut. A személyek ugyanazok, s legalább is ami *Vaszilij Lytkint* illeti, még csak lényeges változásról sem számolhatunk be. Az őseredeti riport leíró része ma is megfelelő: „Jellegzetes ugor típus: alacsony termet, kenderszőke haj; szelíd kék szemek; mosolyogva, előzékenyen tesz eleget óhajomnak, midőn megkérem, hogy beszéljen valamit hazájáról és népéről, a zürjénekről...” Változás mindössze talán annyi, hogy a termet kissé testesebb, a mosoly valamivel öntudatosabb... És persze, az interju színhelye is változott: akkoriban — két szürke filozopterek — a Múzeum-körúti egyetem egyik üres tantermének utolsó rozoga padjába ültünk össze sustorgó beszélgetésre, most pedig az Akadémián, majd a szálláshelyen, a Gellért-szállóban találkoztunk. S még egy nem egészen elhanyagolható változás: *Vaszilij Lytkin*, a moszkvai Nyelvtudományi Intézet tudós professzora, udmurt (régén úgy hívtuk: votják) származású — ugyancsak nyelv-tudományos — feleségének kedves társaságában fogadott.

S megkezdődött közöttünk az érdekes beszélgetés. Persze némi nyelvi nehézséggel, mert *Lytkin* már három évtizednyi távollét alatt sokat felejtett hajdani magyar nyelv-tudásából, a riporter pedig (mea culpa!) azóta sem tanult meg zürjénül. Beszélgetésünk lényege persze nem „összehasonlító nyelv-tudomány”, hanem valami egészen új műfaj bontakozott ki belőle, amelyet talán így jelölhetnénk meg: összehasonlító újságtudomány. Összehasonlítottuk a régi újság-cikk adatait a jelen helyzettel, s ez bizony nagyon érdekes, izgalmas, tanulmányos műveletnek bizonyult.

A hajdani cikk érdemi része így kezdődött: „Ma a zürjének Oroszország északkeleti részén, a Jeges-tenger és az Ural által alkotott szögletben laknak, a bővizű Pecora és Vücsегда partjain. Akkor a területen, mint Németország,

mindössze 300.000 zürjén él szétszórva..." Eltekintve az akkori polgári szemléletből származó felületes fogalmazástól („Oroszország” Szovjetunió helyett), a súlyponti statisztikai adatot is korrigálta az eltelt három évtized: ma a zürjén (komi) nép lélekszáma körülbelül 430.000.

Az alap-cikk némi — „macskakörmökkel” jelzett — iróniával emlékezett meg arról, hogy Lytkin Vazul hazájában, amely „alig egy évtizede szabadult fel az elnyomó cári uralom alól”, a vasúti-„hálózat” mindössze három kilométer hosszú; Szüktüvkártól, a 8000 lakosú zürjén „fővárostól” 300 kilométerre van a legközelebbi vasútállomás. Ezzel szemben ma Szüktüvkár lakossága 60.000, a Komi Autonóm Szovjet Szocialista Köztársaságot 1200 kilométeres vasútvonal szeli át délnyugat-északkeleti irányban, s rövidesen elkészül a fővároshoz vezető szárnyvonal is. Régen úgyszólván csak a bővizű folyók hajóforgalma, télen pedig a szán biztosította a nagy területen a közlekedést. Ma már az említett vasútvonalon kívül jelentős autóbusz-hálózat is kiépült. A közösségi, összetartozási, állami életben a rádió már akkor is fontos szerepet játszott, de korunkban már a televízió is jelentős szerephez jutott.

S a közlekedéssel kapcsolatosan még valamiről meg kell emlékeznünk. A szobanforgó „ős”-cikk ezekkel a mondatokkal fejeződött be: „Meghatóan kedves dolgot mondott el még Lytkin a zürjén nép élniakarásának és haladási vágyának külső szimbólumáról. A sajtó révén általános gyűjtést rendeztek egy nemzeti repülőgépre. A repülőgép neve: „Komi mort” lesz, azaz „zürijén ember”. Nagy nemzeti ünnepség keretében fog először felemelkedni a zürjén repülőgép, jelezve, hogy a földhözragadt, lecsúszott „zürijén ember” most a szabadság szárnyain diadalmasan fölemelkedik a magasba...” — Az 1960-as Lytkin professzor önkéntelenül elmosolyodik ezeknek a romantikus soroknak az olvastán, és csak annyit jegyez meg csöndesen: „Manapság naponta három repülőjárat van Szüktüvkár és Moszkva között, az „IL 18” 5 óra alatt teszi meg a tekintélyes távolságot.”

Az első interjú idején a zürjének kizárólag halászatból, rénszarvas-tenyésztésből, erdő-gazdaságból, délebbi vidéken némi földművelésből élték. Iparuk egyáltalán nem volt. Ma már ez is van: fafeldolgozó, konzerv- és tejipar.

Művelődési tekintetben a legjelentősebb változás, hogy az egykori 60 százalékos analfabétizmust szinte teljesen felszámolták, s ennek következtében a már régebben is meglévő nyomdák kapacitása, hírlapok, folyóiratok példányszáma lényegesen megnövekedett. 1959-ben 350.000 példányban jelentek meg zürjén nyelvű könyvek. A középiskolák száma körülbelül megkétszereződött az elmúlt három évtizedben, s az utánpótlásról a szüktüvkári pedagógiai főiskola gondoskodik mintegy ezer komi hallgatójával. A permi egyetemen három komi tanszék van: pedagógiai, nyelvi és irodalmi, s azonkívül több szovjet egyetemen van finn-ugor tanszék.

A régebbi múltban csak vándor-mozik és vándor színtársulatok gondoskodtak a nép szórakoztatásáról és műveléséről, ma a fővárosban három állandó mozi működik, s állandó színháza is van, még pedig három tagozatban: komi-, orosz-nyelvű és operai-zenei előadásokkal.

Nem lenne teljes a beszélgetés, ha elhallgatnánk, hogy Vaszilij Lytkin nemcsak tudós, még pedig a finn-ugor összehasonlító nyelvészet európai hírnévű tudósa, hanem — *Ilja Vász* írói néven — népének jelentős költője is. Búcsúzóul meg is ajándékoz ízléses kiállítású verseskötetével, gyermekeknek szánt tarka nyomású versesfüzeteivel, mindegyiket ellátva meleghangú ajánlással. Kedves mosolya most is olyan, mint 32 évvel ezelőtt. Érződik, hogy szeret bennünket, magyarokat. Ősi rokoni szeretettel. Kegyelettel emlékezik vissza magyar tanáraitra — Szinyeire, Gomboczra, Zsirayra — s egykori egyetemista és Eötvös-kollegista társaira. És szeretete nemcsak a múltra irányul, hanem előre is mutat. Komoly nyelvészeti tudását átadja fiatal magyar moszkvai ösztöndíjas finn-ugor nyelvtudós-jelölteknek. Az ő tanítványa volt többek között az a *Vászholy Erik* is, aki e sorok íróját a jelen „másod-interjú” megszerkesztésében a nyelvi nehézségekből származó zökkenőkön átsegítette. — Vaszilij Lytkintől a hagyományos „vizontlításra” köszöntéssel búcsúztunk. De hozzátevé, hogy ez a vizontlítás ne válasson magára újabb három évtizedig.

(Kunszery Gyula)

AZ OLVASÓ NAPLÓJA. *Bal négyes páholy* a címe Kellér Andor új könyvének. A Király Színház páholyáról van szó, arról, amelyik fölött a mennyezet nem sokkal a megnyitás előtt omlott be, az éppen szemlét tartó Beöthy László és édesanyja, Rákosi Szidi szemeláltára. Akkor mondta Beöthy: „Ha a színháznyitási engedélyt megkapjuk, amiben már alig hiszek, az lesz a mi páholyunk.” Az engedélyt, sok nehézség és huzavona után, mégis megkapták; Beöthy László onnét nézhette, ha akarta, a mind közkedveltebb operettek — többek között a *János vitéz* — előadásait; s később, lecsúszása idején, ennek eladásiért drukolt a pénztárban a kisasszony háta mögött: hogy megkapja a maga pár pengőjét s legyen mivel leülnie kártyázni a Fészekben. Róla, a nagytekinélyű Beöthy Zsolt professzor s a kiváló színész, Rákosi Szidi fiáról, az újságíró-diktátor Rákosi Jenő és az író Rákosi Viktor unokaöccséről szól a könyv. Róla, és egy kicsit a magyar színházi élet történetéről századunk első negyedében.

Igen jó és igen érdekes könyv; van benne egy kevés — szerencsére nagyon kevés — a „regényes életrajz” mindig némi gyanakvást keltő műfajából; de inkább kitűnő, könnyű tollal megírt memoár, értékes terméke egy nálunk kissé elhanyagolt és méltatlanul lenézett *genre*-nak. Ugyanabból a nemből való, mint Kellér Andor ezt megelőző, ugyancsak nagyon jó műve, az *Író a toronyban*: író, újságíró és történetíró együttes munkája: az író könnyed eleganciájával, az újságíró jólértesültségével készült, „történeti hűséggel”, de minden tudóskodó nagyképűség nélkül. Ezért nemcsak az érdekes, amit elmond, hanem az is figyelemreméltó, ahogyan elmondja.

Ahogy elmondja... Van benne egy-két ismétlés; néhány mondat kihúzásával ki lehetett volna küszöbölni őket; de így sem zavaróak. Ami a legjobban tetszik benne: hogy műfajához illően „igénytelen”; ez az „igénytelen-ség” ebben az esetben komoly írói igényesség jele. Vannak ebben a műfajban elviselhetetlenül szépelgő könyvek; szerzőjük úton-útfélen remekelni akar, s ha csak parányi alkalom kínálkozik rá, nekivéselkedik és kinyalt vizsgadarakokat ír, *morceau*kat, mint a franciák mondják. Kellér Andornál nyoma sincs. efajta izlés-bicsaklásnak. Sosem akar a maga íróságának fitogtatásával előtérbe lépni. Nem magát mutogatja; azt mutatja meg, akiről és amiről ír. Mértéktartása igazán példás a műfajában. Milyen jó alkalom volna természetleirő képességeivel (vagy akár utanzó-képességével) hivatkozni Beöthy lontai birtoka örven! Ehelyett száraz leltárat kapunk; és örülünk ennek a leltári pontosságnak: hitelesíti szemünkben azt, amit az író mond; örömet elhisszük neki, hogy a párbeszéd, melyeket alakjai szájába ad, valóban úgy, vagy legalábbis olyasformán hangzottak el; hiszen aki földézi őket, sosem csillogásra, szellemeskedésre vagy regényeskedésre törekszik, hanem igazságra, hitelességre.

Ez is a „hogyan” rovatába tartozik: nem romantizálja el alakjait, nem tetszeleg a „nagy idők tanúja” szerepében; jellemez és regisztrál, érzélgés, erkölcsbírálkodás, pátoz, nagyképűség nélkül. Így aztán néhány emlékezetes, jó jellemkép kerül ki tolla alól. Ilyen Fedáké, Törzs Jenőé, Csontosé, vagy Kacsóh Pongrácé és az öreg Konti karmesteré; ilyen Rákosi Szidié és Beöthynéé, az öreg Faludié és fiaié; igen igényes jellem-analízisek, hanem könnyű kézzel, futtában rögzített rajzok, néhány jellegzetes vonással, s úgy, hogy az olvasóra az aktualitás élményével hatnak.

És amit elmond... Ennél a negyedszázadnál nincs is rothadékonyabb és lidércesebb dzsungele a magyar történelemnek. Képletét mindnyájan jól ismerjük; semmi értelme nem volna kivonatossan újra elmondani azt, amit a korral foglalkozó történelmi könyvek részletesen és alaposan elmondanak; Kellér Andor ilyesmivel nem is tölti idejét. Egyszerűen csak megmutatja, hogyan tenyészett, virult-hervadt a dzsungel legletszétősebb, legnépszerűbb virága: a színház; de ez a tartózkodó „megmutatás” minden kommentárnál többet mond — és megdöbbenőbb. S a hős, Beöthy bizonyos fokig „korunk hőse” itt: egy társadalom már-már ijesztően tipikus képviselője. Oly tisztán mutatja egy végpontjához érkezett osztály minden betegségét, mint valami különlegesen sikerült preparátum. Beöthy-vér és Rákosi-vér keveredik benne, dzsentri és föltörő, szívós polgár, föl-föllobbanó zsenialitás és végletes akaratlanság.

gründoló, hazárd nagypolgár és enervált „sasfiók”, magát az alkotás előtt — és elől — elpazarló született művész és eszelősen szenvedélyes játékos; gesztusaiban, modorában néha elbűvölő „született úr”, akiből az erkölcsi felelősségerős elkesztő módon hiányzik. S végeredményben mennyire a patétikus retorika tűzijátékaiban szikrázó Beöthy Zsolt fia! És a svihákoskodó, váltóhamisító Zoltán meg mennyire a Beöthy László fia! „Három nemzedék”, ugyanaz a típus három változatban, mintegy háromszoros gyökvonással: a teatralis „nagy” apa, a „zseniális” fiú, és a társadalmon kívülre züllött unoka... — akár egy nemzedékregény hősei lehetnének, hogy tükrözzék egy társadalom, egy ország s egy osztály fokozatos útját lefelé a lejtőn...

De Kellér Andor könyve nem erről szól, mert nem is erről akart szólni, hanem egy negyedszázad színházáról, és Beöthyről, e színházi élet kártyáskalandos hősről. Amit vállalt, azt nagyon jól megcsinálta; ami ritkaság ilyen műfajú könyvnél: egy árnyalattal többet is adott, mint amit vállalni látszott. Élvezetes olvasmányt adott, olvasmányosságában is érdekes és szavahihető dokumentumot, s azonfölül annak, aki hőse sorsán egy kicsit elgondolkodik, közvetett, sejtető módon egy kis erkölcsi leckét is a művészet és a tehetség felelősségéről. Arról, hogy nem elég a tehetség; a tehetségnek hűnek is kell lennie önmagához, erkölcsének kell lennie. Sajnos, Beöthy hűségesebb volt a kártyához, mint a tehetségéhez.

Mi kell még a tehetséghez? Valami szívósság is, valami konokság, nem éppen arra, hogy érvényesüljön, hanem hogy kivágja magát és megcsinálja azt, amire hivatott. Dehát ez voltaképpen mind hozzátartozik az alkotás etikumához. Van valami megnevezhetetlen „kategórikus imperatívusz” a művészen, ami arra sarkalja, hogy művét mindenképpen megvalósítsa, létrehozza, *et si fractus illabatur*... Adyban, akinek polgári moráljáról annyit s oly jogosan lehet vitatkozni, mélységesen megvolt ez a *művészi* erkölcs; óriási, esztelennek látszó önpazarlással élt, de amit magából elpazarolt, azzal végeredményben a művét építette. S hány és hány hasonló világirodalmi példát lehetne idézni!

Vajon mi hiányzott Péterfy Jenőből, a Péterfy Jenő művészi „erkölcséből” (idézőjelbe teszem a szót, hogy jelezsem vele: jobb szó híján, ebben a különleges értelemben használok); mi fogyatékosága volt ennek a kiváló tehetségnek, akinél fogékonyabb, kifinomultabb, művészibb és mélyebb nem akadt kora magyar kritikusai közt? Vonzó, vibráló, csupaideg egyéniségében egy dolog nem volt meg: a kellő konokság, a hit önmagában, az a bizonyos kategórikus belső parancs, amire a művész leszegi a fejét és megcsinálja, s ha kell, *azért is* megcsinálja (mint József Attila) a művét. Péterfy nem: ő végül legyintett egyet, félreállt, kortársai számára, és számunkra is érthetetlenül főbelötte magát. Miért? Máig rejtély előtt állunk; tapogatjuk, feszegetjük, és nincsen biztos válaszunk.

Egy hirtelen tragédia? Valami zsákutca, melyből nem tudott kiutat találni? Valami lehetetlenülés önmaga előtt? Nem tudjuk. Egy bizonyosnak látszik: bármilyen érzelmi feszültségek között élhetett, bármennyire zárkózott és magányos, bármennyire „rejtélyes” volt is, nem volt „őrült”; s nem valószínű, hogy valami hirtelen elmezavar rövidzárlatában követte el tettét. Talán a *fin de siècle* nagy betegsége, a *spleen*, az életunalom vett legyőzhetetlenül erőt rajta? Mindegy — egy művész győtrődhetik a *spleentől*, mint Baudelaire, de nem hogy öngyilkos legyen miatta, hanem hogy *megírja*. Egy művész vágyódhatik a halálra, de nem hogy meghaljon, hanem hogy *megírja* a halálvágyát. Milyen régi közhely a Wertheré! A dilettánsok sorra puffogtatták agyon magukat a példájára; de Goethe *megírta* Werthert és tovább élt, hogy tovább alkotson. Valódi művészen a művészet parancsa egyben az élet parancsa is.

Igaz, Péterfy nem volt elsődleges, teremtményalkotó művész; Péterfy kritikus volt és esszéíró. Csakhogy nem akármilyen esszéíró! Ne beszéljünk egyszerű görög tanulmányairól, ne remek kritikái ismertetéseiről és harcairól; gondoljunk csak két nagy — pályája első feléből való — tanulmányára, Eötvös-

ről és Keményről, s gondoljunk kivált az utóbbira: a néha kísértetiesen mély léleklatás és elemzés (és közvetett önelemzés) mesterművére, az objektív analízist villamos árammal átható, fojtott, a stílus rebbenéseiben megnyilatkozó mély lírára — ez a kritikus több, mint pusztán „kritikus”, egy harcos Gyulai Pál, vagy később egy máig megbízható tárgyilagossággal fölmérő Schöpfung Aladár módján; ez a kritikus a maga területén és műfajában szenvedélyes művész, akinek az esszé egyben burkolt teremtés is: egy olyan művész teremtő műve, aki szemérmesebb-gátlásosabb, semhogy az elsődleges alkotás mezeitelenségét, vagy gyöngébb alkatú annál, semhogy a saját alkotás fáradtságát és idegterhelését vállalná.

Fölfejteti egy Keményt, vagy egy Szofoklész, egy Dantét vagy egy Euripidész: milyen forró hevület, milyen beleérezve-alkotó, illetve újjáalkotó elragadtatás lehetett ennek a ritka szellemnek! S mégis, egy napon abbahagyta az egészet; engedte, hogy — mint Keményről írja — meglekeljék lelke alattomos „furdancsai”. Hiányzott belőle az az erő, amellyel egy Goethe átlép önmagában Werther holttestén. Az a kísértés, aminek végül engedett s a halált választotta, erősebbnek bizonyult benne a művész imperatívuszánál.

József Attilát említettem az imént; — József Attila is öngyilkos lett, vehetné ellenem valaki. Azt válaszolnám neki: olvassa el József Jolán könyvét, és olvassa el József Attila utolsó verseit: láthatja, milyen lelki és milyen társadalmi nyomások (s a kettőt nem is lehet szétválasztani: ok-okozat kapcsa fűzi össze őket), milyen legyűrő kényszerek taszították Attilát a szárszói vonat elé, hogy voltaképpen nem ő lökte el magától az életet, hanem őt taszították ki az életből. Péterfy azonban, a jelek szerint, ellökte magától az életet, mert nem volt elég művészi ereje („erkölcse”) hozzá, hogy benépesítse alkotásokkal — ha másodlagos, elemző „után”-alkotásokkal is — azt az ürt, aminek a még előtte álló életet láthatta.

Mert Péterfy körül, és Péterfyre, bármennyire nem méltányolták is igazi — és valamennyi esszéista-kritikus kortársát túlszárnyaló — tehetsége szerint, nem volt űr, nem volt társadalmi nyomás, nem volt orvosolhatatlan elidegenedés; volt állása, megélhetése, ha némileg szűkösen is, volt fórum, ahová írhatott, s végeredményben még egyetemi tanár is lehetett volna, ha elfogadja a kolozsvári katedrát. Az, hogy oly kevésbé érvényesült, hasonlíthatatlanul kevésbé, mint élelmesebb, ügyesebb, vagy csak szorgalmasabb kortársai, bizonyos fókig rajta is állt. Tudom: akkoriban a karrier fő feltétele a jó összeköttetés, a kellő helyezkedés volt; tudom, hogy Péterfy megvetette a karriert, utálta a helyezkedést, finnyásan elhúzódott a tülekvéstől. De nem gondolom, hogy mindenestül úgy kell elképzelnünk őt, mint kényes izlésű szellemet, aki kora patkolt könyökűi között szépségekkel lemarad, akit félreszorítanak és végül eltaposnak. Nem. Olyan fajta ember lehetett, aki sajátos módon maga termeli magának a lehetetleneket, a zsákutcákat, hogy azután e magatermelte lehetetlenre hivatkozzék öngazolásul. Ismerjük ezt a „fájvirág” lélektani típust. Ezzel a maguktermelte *impasse*-al szentesítik minden impulzív mozgalmasságuk ellenére is alapvető energiátlanságukat. Úgy látszik, Péterfy ilyen volt. Nagy, mély, kifinomult tehetség, de mindig hajlandó rá, hogy föladjja önmagát. Művész volt, a művész alkotó konoksága nélkül.

Zimándi István, akinek *Péterfy Jenő és baráti köre* című munkája e gondolatokat fölvetette bennem, érdekesen és tudós alaposággal vonultatja föl, részben eddig ismeretlen képanyaggal kísérve, azokat, akik Péterfy körül éltek, és akiknek a társaságában ő élt: a Budapesti Szemlét és Gyulait, Beóthy, Angyal Dávidot, Riedlt, Harasztit, Goldziher, a századvég „Bristol-társaságát” (mely ekkor még nem volt éppen „műmiák társasága”, ahogy Kellér Andor mondja egy mellékes megjegyzésében), Léderer Bélát, s Péterfy életének kevésbé jelentős tanúit. Ezekből a Péterfyhez „viszonyított” arcképekből, meg a függelékéből: „Ahogyan őt környezete látta”, hitelesen, szemléletesen, az életközelség meglegél bontakozik ki Péterfy alakja. Zimándi István rengeteg adatot gyűjtött hősről, sorra vállatóra fogta még élő (s azóta részben már elhalt) ismerőseit, barátait; ezeknek egy-egy vallomása, jellemzése néha mélyre világít és sok mindent megsejtet ennek a zárkózott, bonyolult, a jelek szerint sokszorosan gátlásos, de gátlásait elegánsan leplező embernek az egyénisé-

géből, akihez nemcsak Gyulainak nem volt kulcsa, hanem kortársainak, legközelebbi barátainak sem. Vagy ha talán volt — esetleg Léderer Bélának? — megtalálhatatlanul beledobták a tapintatos feledés kútjába.

Zimándi István munkája csak részlete egy készülő monográfiának; épp ezért az író itt nem mond el mindent sem Péterfy barátairól, sem Péterfy egyéniségéről. Amennyit elmond, abból sejtenünk lehet, milyen minden mozzanatra kiterjedően részletes, adatban-anyagban milyen bőséges lesz az elkészült teljes életrajz. Ha bizonyosság nem is derülhet, bizonyára minden eddiginél több fény esik majd belőle a „Péterfy-titokra” is.

Lábán Antal a bécsi Collegium Hungaricumnak volt az igazgatója akkor, amikor József Attila 1925—26-ban Bécsben tartózkodott; támogatta a költőt, igyekezett munkát adni neki, íróhoz méltóbbat az újságírólásnál és a szobasöpprésnél. József Attila valószínűleg ezt a jóakarátú figyelmet hálálta meg azal a hét verssel, amelyet három összefűzött ívpapíron szép másolatban Lábán Antalnak adott, s melyet az egykori igazgató özvegye kegyelettel megőrzött. Ezeket a verseket s az akadémiai kritikái kiadáshoz képest variáns-soraikat vizsgálja Kunszery Gyula *József Attila ismeretlen verskéziratai* című tanulmányában. Az egyik versnek (*Csak a tenger jött el*) az az érdekessége, hogy először fogalmazza meg (a későbbi második személy helyett itt még harmadik személyben) azokat a sorokat, amelyekről — külön aláhúzva *Isten* című verse kéziratában, ahová második személybe téve átvette őket — ezt írta nővérének: „Nem hiszem, hogy valaha ember ilyen szépen és ennyire ki tudta volna mondani az Istent. Itt, ebben a versben megfogtam és fölemeltem az egész mindenséget.” Kunszery Gyula, rámutatva erre az érdekes mozzanatra, idézi az „ős”-fogalmazást is; így szól:

Szívünkben szép, zöld tüzek égnek,
Hogy az elfáradt bogarak mind hazatafálnak, ha esteledik
S az Őr
Nytott tenyérrel, térdig csobogó nyugalomban
Ott áll az útjuk végén...

A Lábán-féle kézirat legfőbb érdekessége azonban egy eddig ismeretlen József Attila vers; kilenc sor az egész, jellegzetes és szép terméke a költő bécsi, „szabadverses” korszakának, de mint Kunszery Gyula megjegyzi, már fél lépéssel túl is van e korszakán: a vers formája még némileg oldott, de már zárul; benne „a szabad ritmus mellett feltűnik — bár diszkrétén, nem túlságosan kiexponáltan: — a *rím*!”

Én valamivel még tovább mernék menni; a kis versben a rím megjelenésén túl érezni vélem a *ritmika* sűrűsödését, kötődését is, szemben a Lábán-kéziratban ugyanazon a lapon szereplő, még sokkal kötetlenebb folyású *A szeretők hallgatva álltak* című verssel, melyben rím már szintén van „diszkrétén”; — szinte hangjára-találásnak, a józsef-attilai sajátos versritmus egyik első, szép megszólalásának érzem ezt a kis költeményt:

Pucér csapat dobog a dombon,
Keresztülgázol kertemen.
Belénevetnek kutamba,
Hogy kékje nyugtalan legyen.
Szépek, erősek, egymás húsát
Jóltépett lombokkal verdesik —
Ugrádozgatok csak magosra
S a friss széllel
Gyertek el újra kertemig.

Ez már szabad libegésében is kötött ritmus; és már jellegzetesen saját hang: józsef-attilás lüktetés és zene. (*)

SZÍNHÁZI ÓRJÁRAT. Gát a Csöndes-óceánon. Ugyancsak divatba jött világszerte a gyarmatok problémája. Egyszerre két kisebb színházunk is gyarmati darabot játszik, a József Attila Színház trinidadi környezetbe helyezett életképet, amely azonban bármely kisebb kikötővárosban játszódhatnék, az Odry Színpad pedig az ugyancsak divatba jött Marguerite Duras vietnami drámáját. Errol John: „Holdfény egy szivárványszínű sálón” című darabja átlag-história és erősen gyanítható, hogy nem is Trinidadban íródott, hanem valami nagyvárosi drámagyárban. Marguerite Duras azonban érdekes problémákat vet föl indokainai tárgyú művében is, amelyek éppúgy csak regénybeli megformálásaért lehet felelős, mint a „Szerelmem, Hiroshima” című sokat vitatott filmért.

Geneviève Serrau vállalta a regényből való átdolgozás munkáját s amennyire lehetett, győzött is az epikus anyag drámábaformálásának akadályain. A világ órájának mutatója 1925 körül jár, a szövetségesek látszólag győzelmesen fejezték be az első világháborút s így a távolkeleti francia gyarmat, Indokina sorsa is biztosítottak látszik. Egy kis francia gyarmati tanítónő is így gondolkodik és özvegységére megtakarított pénzecskéjét gyarmati földbérletbe fekteti, mert biztosítani akarja fia és leánya jövőjét. S mikor a függöny fölmeleg, már évek óta küzködik a földbérlet-társasággal, a bérleményét évről-évre elárasztó óceánnal, amely ellen esztelenségében gátat is épít és küzd parlagi tértelenségben fölnövő gyermekei huligánhajlamaival. A földbérlet-társaság zsaroló panamistákból áll, akik minden évben újra megvétetik vele a kibérelt földterület, amely semmire sem jó; az óceán ellen épített cölöpgátat elragják a rákok s gyermekeinek egyetlen vágya-gondja, hogy valahogyan, akármilyen áron, de elszabaduljanak idegbajossá vagy rákbeteggé vált anyjuk mellől és valami nagyvárosban élhessék kitartott életüket.

Egy ócska gramofon és a közeli nagyváros moziája jelenti ugyan csak számukra a nagyvilági élet csábítását, de ez elég arra, hogy mitsem törődve beteges anyjukkal, ujjukat a legkisebb munka felé sem mozdítva lessék az országúton átsuhanó gazdagok autóit, hogy melyik veszi föl őket s bármilyen prostituálódás árán is, de melyik menti meg őket életük végzetes unalmától. Suzanne, a lány gazdag ültetvényest fog magának, de csak addig kacérkodik vele, amíg egy drágaköves gyűrűt csalhat ki tőle. A megrémült milliomosfiú fejét vesztve menekül a hideg, számító teremtés elől, akiben egyetlen érzelem rejtőzik csupán: valami furcsa vonzalommal veszi körül a bátyját, csak az ő kedvét keresi és lesi. Pedig ez a fiú, Joseph is semmirekellő egy figura ám. Nem tanult semmit, gépeket szeret szétszerelni s ócska Citroenjét toldozza-foldozza, hogy vele a várost és a kaland lehetőségét néha mégis elérhesse.

A gond, a felelősség mind az idegbajos anya nyakába zuhan, gyermekei pedig már-már szadista egykedvűséggel nézik anyjuk küzdelmét a rázúduló csapásokkal szemben. Hogy ez a két gyermek a romlás csiráit hordja magában, az bizonyos. De az anya sem normális. Talán a gondok örökték meg erkölcsi ítélőképességét, talán a testében őrlő alattomos betegség emésztette föl erejét? A gyűrűjével dicsekvő lányát megpofozza ugyan és felelősségre kívánja vonni, miért kaptá ezt az ékszer, de aztán velük együtt a városba vonul, hogy a kicsalt kincset értékesítse. A gyűrűért azonban csak feleárat ígérek, mert valami karcolás van rajta. A fiú azonban nem hagyja kihasználatlanul városi tartózkodásukat. Megismerkedik egy gazdag fiatalasszonnyal, aki annyira beléhabarodik, hogy nemcsak a gyűrű teljes árát fizeti meg, hanem még a gyűrűt is visszaajándékozza kedvesének. Az anya boldogan kap a huszezer frank után és régi becsülete alapján kifizeti belőle adósságait. A törlesztés után azonban ugyanott vannak, ahol voltak. A földbérlet-társaság ezután sem adja végleges birtokukba a földet, megint fillérnyi pénz nélkül állnak és a fiú most már végleg otthagyja a kis átokfajrmat s megy a szép és gazdag asszony autóján a kitartottságba. A lány is elriaszt még magától egy házasodni szándékozó idősebb férfit, hogy aztán minden szerelem vagy vonzódás nélkül egy szomszéd fiatal farmer szeretője legyen. Ezt is különösebb vágy nélkül teszi és kijelenti, hogy esze ágában sincsen az illető fiatalemberrel házasságra lépni, hiszen egyetlen célja, hogy elmeneküljön erről a vidékről.

A fiát-lányát, illuzióit ily csúfosan elvesztő anya végül belsőleg omlik

össze és meghal. Fia visszatér mégegyszer a halottaságyhoz s most már a lány is elindul a nagyváros, a könnyű élet és a kitartottság felé. Nem visznek el semmit az elátkozott birtokoskáról, farmjuk fölszerelését a bennszülötteknek ajándékozzák, akik talán majd jobban boldogulhatnak a tőlük elrabolt, de most visszakapott földön.

Keserű, kiábrándult képsorozat, mintha a gyarmatosítás egész csődjét egyetlen kis család horizontjára akarta volna a szerző fölpingálni.

Marguerite Duras azonban félig-meddig ponyvahistóriája ellenére is figyelemre méltó szerző. Bárán harcol meggyőződéséért és művében éppen az a zseniális, hogy a gyarmatosított népek jaját és baját csak baljóslatú háttérnek használja föl és a gyarmaton tönkremenő fehér emberek tragédiáján át mutatja meg az egész rendszer képtelenségét. Hogy is volt csak, miként rokkant belé a világhatalom-Spanyolország, hogy az anyaországot elárasztotta az Amerikából kisajtolt arany? Reinhold Schneider próbált erre választ adni kisméretűségében is nagyszerű regényében, a „Las Casas és a császár” címűben. Ahogy az egyes ember bűnei megbosszulják magukat ugyanannak az egy embernek életében is, ugyanúgy a nemzetek, nagy közösségek bűnei is mindig kihívják tragikus elégtételüket a sors mérlegén. Marguerite Duras műve tehát igazi drámai anyag s csak azt sajnálhatjuk, hogy nem maga a szerző írta azt primár drámai formában. Bizonyára talált volna az alkotás lázában olyan fölveléseket és forrponokat, amiket az átdolgozótól már csak az ő művének tiszteltbentartása miatt sem lehet elvárni.

A fölveléseket és forrponokat azonban a dráma magyar főszereplője, Bulla Elma pótolja nálunk a saját zsenialitásából. Ő játssza a kis gyarmati tanítónőt, az egzisztenciális gondjaiba szinte belézavarodó anyát. S cseppet sem olyan könnyű a dolga, mintha egy igazában színpadra vajúdott dráma tragikumában egységes vonalú alakját kellene megszemélyesítenie. Ennek a drámai műnek ugyanis nincs egységes ívelése és vonala. 1925-ben játszódik, amikor még csak távoli földrengésként mutatkozik a gyarmatosítás csődje Indokínában. És a regényből átmentett mű vonalvezetése is olyan, mint a földrengéseket jelző szeizmográf tűjének megtördelt rezgése. Valahol elindult egy kéregcsúszás, megfogant egy billenési folyamat s amíg az összes rétegek újrarendeződése be nem következik, amíg az erők ki nem egyenlítik egymást, hol kisebb, hol nagyobb erővel, de a földrengésnek folytatódnia kell.

Szeizmikus vonalakból fölépített szerep tehát az anyáé és a részletekből Bulla Elma interpretációjában mégis kiérezzük az egész földrengési folyamat grandiozitását. Nemcsak a bennszülöttek jajának és bajának kórusa festi itt alá a vészt, a saját céljaiban, a saját nevelési módszerében, a saját gyermekeiben bukik el a szerencsétlen asszony, akit Marguerite Duras a világirodalom emlékezetes anya-figuráihoz, egy Aase-hoz, egy Alvingnéhoz méltóan vázolt föl. Az alak regénybeli kidolgozottságát sajnos nem ismerjük, a színpadi megformálásban azonban tagadhatatlanul a nagy magyar művésznoé az érdem, hogy ilyen szimbolikusan mély egységbe fogta. S hogy ez az áthasonulás mennyire őszinte volt nála, azt az mutatja a legjobban, hogy néma jeleneteiben néha többet tud mondani erről az anyáról, mint ami szavakat a mű két szerzője a szájába tud adni. Fiától való búcsúzása méltó ellenpárja a haldokló, Peer Gynttől búcsúzó Aase lírával telített tragikumához, magános halála, a siron túlra meredése pedig a legszebb színpadi arcjáték, amit mostanában megcsodálhattunk.

A fiú alakjában Pálos György hozott sok eredeti meglátással színezett karakterfigurát. Joseph-e már nem is fehér emberként hat, hanem a gyarmati eryesztő légkörben elkorcsosult, naplopóvá züllött keveréklyényként hat. Tábori Nóra Suzanne-ja is éles karakterlátásról bizonykodik és sikerül is legyőznie a legtöbb akadályt, amely a színésznoé egyénisége és a megformált alak között van. Pándy Lajos fiatal ültetvényese a legderűsebb színfolt a kissé nyomasztó problematikájú és atmoszférájú előadásnak. Férfiags egyszerűség, fiatalos egészség és valami töretlen élethit jellemzik ezt az alakot és a sok betegesen züllött vagy esett ember között természetes kontrapunktot alkot. A két másik kéro alakjából Gyórfy és Zách formáltak elhithető színpadi karakterfigurákat. Lászlóffy Kata szállodásnoé markáns gyarmati figura és új oldaláról mutatja

meg alakítóját: humora is van. A kis színpadon csak két bennszülött figura fért el, pedig a darab eredetijében a fehér emberek elvonulásakor egész kórusnyinak kellene szerepelnie belőlük. Ez esetben a jelképes hatalomátadás és a bennszülöttek győzelmének jóslata is valószínűbbnek hatna, nálunk azonban a rendezésnek itt jelzésekkel és szimbolikus figurákkal kellett megelégednie. Bod Teréz és Bakos Gyula mégis élő alakokat formált belőlük és szép dikciójukkal is kitűntek.

A Duras darab bemutatója tehát mégis nyereség, mert a főszerep kimagasló meglevenítése mellett is elmélyült színpadi munkáról tesz tanúságot, problématikája pedig mai érdeklődésünk homlokterében áll. Egy egzisztencialista halálfélelem vergődésében élő társadalom pontos körképével ismerkedhetünk meg általa. (Possonyi László)

KÉPZŐMŰVÉSZET. A Szépművészeti Múzeum „55 műalkotásnak megtalálták mesterét” címmel igen érdekes és tanulságos kiállítást rendezett. Évek óta folyt már a munka, hogy részben honi, részben külföldi műtörténészek és szaktudósok bevonásával a múzeum birtokában lévő homályos eredetű, vagy ismeretlennek jelzett műalkotásoknak felfedjék valódi mesterét. A sok esetben reprodukciókkal is hitelesen alátámasztott, magyarázó szöveggel ellátott kiállítási darabok között vegyesen találhatók festmények és rajzok. — Többek között kiderült, hogy egy nagyméretű, antik tárgyú festmény — „Aeneas megemlénti Anchisest” — mestere a magyar származású *Spillenberger János* a XVII. századból, akinek monogram-jelzése, „Ishc”, a megfejtés szerint a kassai eredetre is utaló, rendszeresen használt teljes nevét jelenti: *Johannes Spillenberger Hungaricus Cassoviensis*. — Egy Máriát és János evangelistát ábrázoló, rendkívül finom színezésű kettős arcképről sikerült kideríteni, hogy festője a XVI. században élt *Jakob Elsner* nürnbergi mester, aki gyengédén felrakott színárnyalataival lelkiállapotot, magatartást, érzelmeit jelentést is tudatosan kifejezett. Mindkét arc mögött a világos, arancssillogású zöld: magasztos emelkedettséget, időnkívüliséget jelez, mint ahogyan Mária kék drapériája a hitet, János vörös köpenye a szeretetet jelképezi. — Egy spanyol eredetűnek vélt női képmásról, mint a hűség megszemélyesítőjéről, az összehasonlító elemzés kimutatta, hogy szerzője a XVI. században élt velencei festő, a jónévű *Matteo Roselli*. A mester, úgy látszik, nem nagyon bízott a női hűségben, mert ábrándos és kissé riadt tekintetű nőalakja az ölében tartott kutyusra és a kezében szorongatott pincekulcsra bízta a hűség bizonygatását. — Ismeretlen eredetűként tartották nyilván jódarabig a „Csodálatos kenyérszapóritás”-ról komponált festményt is. 1939-ben Párizsban elővereztek egy ugyanilyen tárgyú rajzot. Mint az összehasonlítás meggyőzően igazolja, az eredeti festményt a rajz szignifikátora, a XVI. században élt *Girolamo Muziano* festette. — Különös figyelmet érdemel a mostanig csupán egyetlen festményéről ismert *Lodovico Dondo*-nak, egy XVI. századbeli olasz festőnek *Leonardo* „Utolsó vacsorá”-járól készített szabad másolata. Érdekes e mű tanulmányának is, hiszen Dondonak olyankor volt alkalmja a Leonardo-remeket megismernie, amikor az idő múlása még nem kezdte el rajta kegyetlen munkáját. Sikerült a villanyos feszültséget — közvetlen Leonardo-hatásként — érzékeltetnie, a meglepődésnek a sok arcon más- és másként visszatükröződő játékát, azt a megrázó pillanatot, amikor mindenik tanítvány arca nyugalanságot, izgalmas várakozást fejez ki, csupán Jézus arca sugározza a rendíthetetlen nyugalmat és bizonyosságot. — Szent Márk vértanúságát ábrázoló festményünket sokáig bolognai eredetűnek vélték. Most kitűnt, hogy a Rómában letelepedett francia *Guillaume Courtois*, XVII. századi festő munkája. A régi festmények újonnan meghatározott szerzői között olyan ismert művészek is szerepelnek, mint *Vincenzo Campi*, *Luca Cambioso*, *Antonio Canal*, *Bartholomeus Breenbergh*, *Wallerant Vaillant*, *Gebrandt Van den Eckhout*, *Joannes van Noort*, *Nicolaus Knupfer*, *Wolfgang Heimbach*, *Jacob Franz Zipper*, meg a bresciai *Faustino Booch*, aki a XVII. században élt és a realitást együtt szerette ábrázolni a fantasztikussal, a köznapit a meghökkentővel. Ilyen hatású „Születelő törpék”-et ábrázoló festménye is.

Nagy jelentőségűek a rajzgyűjteményben tett felfedezések. Ilyen mindekelőtt egy Faust-rajz, amelyet kétségtelenül *Rembrandt* készített és pedig ismert rézkarcánál 15–16 évvel korábban. Kitűnik ebből, hogy a művészt már akkoriban, 30 éves korában is, foglalkoztatta a Faust-kérdés. Id. Lucas *Cranach* „Szent György”-rajzáról megállapították, hogy valóban a nagy német mester alkotta, nem pedig csupán a műhelyéből való, ahogyan eddig gyanították. Van a gyűjteményben egy „Öregasszony” elnevezéssel nyilvántartott rajz. Ennek szerzőjét is hitelesen meghatározták a hollandi Jan *Cornolisz* személyében, aki egykoron a brüsszeli királyi udvarban működött. — A gyűjtemény két rajzáról — egyik Ámort, a másik egy ifjút ábrázol — azt tartották eddig, hogy Correggio műhelyéből származnak; most megállapították, hogy a XVI. század végén élt Annibale *Carracci* művei, aki ifjúkorában áhítattal másolgatta Correggio képeit. — A remek „Szent Sebestyén”-rajzot, amelyet egy időben az Eszterházy-gyűjtés eredeti helyes jelölése ellenére, Tiepolo-műnek katalogizáltak, az új megállapítás szerint *Ribera* készítette. Három gyönyörű rajzról, „Alakok egy ház előtt”, „Szerelmes pásztorok”, „Vénusz és Amor” kiderült, hogy *Parmoggiano* a szerzőjük. A rajzok ideges, impresszionista vonalaiban újszerű szépségeszmény nyilvánul meg, különösen a női képmások kecses, kígyózó eleganciájában. — Az új kutatások eredményeként két eredeti *Corraggio-rajzzal* is büszkélkedhetünk. Mindkettő — egy Jézus és egy Mária rajz — vázlat a pármái S. Giovanni templom „Mária koronázása” című freskójához. — *Pontormo*, a XVI. század e tűnemenyesen rajzoló festőművésze, készítette az „Ülő gyermek” elnevezésű rajzot. — Jellemző *Giuseppe Bazzani*, a XVIII. századi kiváló művész lelki finomságokat, átszellemültséget és belső látást érzékeltető alkotóstílusára egy most identifikált tanulmánylapja, mely fejeket ábrázol. Mintha csak Eugène *Carrière* látomásai elevenednének meg két századdal előbbről. — Tudjuk immár, hogy Sebastiano *Ricci* energikus, hódító ünnepélyességet pompázó vonalai gyönyörködtetik a szemet a „Herkules a válaszüton” című rajzon. — Rendkívül érdekes egy ugyancsak barokk festőnek, *Guercino*-nak most azonosított rajza, mely nyilván az Escorialban őrzött „Lót és leányai” című híres képéhez szolgált előtanulmányul. — Mély benyomást tett e sorok írójára a „Szent Erzsébet a kis keresztlő Jánossal” elnevezésű rajz is, melynek szerzője az új megállapítás szerint nem más, mint *Giorgione*. Néhány septiben felvázolt vonal. De teljes egészében kibontakozik így is belőle a megrázóan szép kompozíció, a gyönyörű természeti háttérrel, mely nemcsak üres keret, hanem szerves hozzátartozója, harmonikus kiegészítése a témának. Az öregedő, aggodalmaskodó, a későbbi fájdalmat előre megsejtő és máris elszenvedő Erzsébet, ölében a kis Jánossal, a csecsemővel, aki úgy néz előre, a messzeségbe, érett ésszel, mintha látná és hirdetné máris az eljövetelet annak, aki utána fog jönni: felejtethetetlen megnyilatkozás. (*Haits Géza*)

Szónyi-kiállítás Esztergomban. Az esztergomi Keresztény Múzeum emlékkiállítása — amelyet Nagy Zoltán és Mucsi András művészettörténészek rendeztek Farkas Attila múzeumi referens közreműködésével — a közelmúltban elhunyt nagy mester több mint négy évtizedes, sokoldalú és termékeny munkásságának néhány tucatnyi válogatott darabjával örvendezteti meg az érdeklődőt.

Vizsontláthattuk Szónyi István jónéhány főművét, így a komor, bruegheli erejű „Zebegényi temetés”-t, előtérben a halottasmenet fekete alakjaival, amint néma fájdalomban lépegetnek a behavazott táj végtelen fehérségében. Főhelyen függött az „Este”, ez a lány, lebegő színekből szőtt idill, békés, szelíd hangulatával. A csendes tanyaudvaron a napi munka végéhez elértkezett parasztember szótlanul figyelni szoptató asszonyát. A kisgyermek, a tehén, a holdvilág, az egész álomszerű Szónyi-világ, amely a valóság „égi mása”, jelen van ebben a mágikus műben. Erre s a hasonló Szónyi-művekre gondolt nyilván Szomory Dezső, amikor „gondtalan és boldog művészetnek” nevezte ezt a pikúrát, s Kállai Ernő, aki „a nyugalom és boldogság édes derűjét” csodálta Szónyi falusi ünnepnapok ízeit hordozó képeinek érett színeiben. A természeti életmenny páratlan közvetlenségével ragad meg a mester tájfestészetének egyik csúcspontja, a „Szürke Duna”, a zebegényi Duna-kanyarról festett sok Szó-

nyi-mű egyik legszebbje. Láttuk a drámát sejtető „Uszályok”-at, az alkonyatban „Kútra menő parasztleány” kedves bájú alakját, s ennek mintegy ellentétéként egy fürdőkádba lépő, vaskos, rubensi női aktot. A háborúban megsemmisült „Krumplikapáló asszonyok” c. nagy kompozíció értékeiről egy fi-nom tanulmány adott fogalmat.

A kiállításon szerepelt a moszkvai magyar mezőgazdasági pavillon nagy-méretű panneau-inak két vázlata; ezek a felszabadulás utáni, megújuló paraszti életet örökítik meg. Szőnyi István egyházművészeti tevékenységét két freskó-tanulmány idézi, mindkettőnek középpontjában Mária áll. Az anyagot kiváló rajzok, akvarellek és rézkarcok egészítik ki. A kiállítás áttekintése után az a megállapítás szűrhető le, hogy a történelmi kompozíció, a megrendelt arckép és a csendélet kivételével Szőnyi minden témakörhöz szívesen hozzányúlt, min-den technikában otthonos volt és tenyérnyi papírlapon csakúgy maradandót tudott alkotni, mint templomok és középületek nagy falfelületein.

Képeinek modelljei többnyire arató napszámosok, palántáló vagy gyümölcs-szedő leányok, halászok, révések, fuvarosok, kétkézi dolgozó emberek. Nép-szeretete mély volt, számára a szegény emberek nem pusztán pittoreszk témát jelentettek, sorsukat átérezte, közösséget vállalt velük.

Érdekes jelenség, hogy Szőnyi művészete áthidalta azt a bizonyos sokat emlegetett szakadékot, amely nem egy esetben kétségtelenül fennáll a modern művészek és a nagyközönség között. Szőnyi egyáltalában nem a XIX. század-beli realizmus hagyományos és konvencionálissá kopott eszközeivel fejezte ki magát, — az újabb művészeti törekvésektől általában idegenkedő publikum mégis megérezte e művészet elemi erejét, hitelességét, emberiességét, életszere-tetét, goethei egyetemességét, áradó, átszellemült líráját, — s nem fukarko-dott a mester iránti elismeréssel.

Amikor Szőnyi István néhány hónappal ezelőtt meghalt, egy nekrológ Munkácsy mellé állította őt. A párhuzam talán azt akarta kifejezni, hogy mi-ként Munkácsy a századvég nagy nemzeti festője volt, úgy a mi korunkban ezt a szerepet Szőnyi töltötte be. Ha azonban szellemtársait keressük festésze-tünk történetében, mégiscsak inkább Paál, Szinyei, Ferenczy Károly — tehát az intímabb világú művészek — azok, akiknek sorához Szőnyi gazdag művé-szete csatlakozik.

A tárlókban Szőnyi levelei és könyvei voltak láthatók. Az előbbiek a min-den póztól mentes, rokonszenves embert, az utóbbiak a tömören fogalmazó, nagykulturájú művészeti írókat mutatják. Az egyik levél — címeztette egy közeli jóbarát — a közvetlen „Kedves Apafej!” megszólítással kezdődik. Egy 1954-ben írott levél arról tanúskodik, hogy a mester az új Magyarország részéről nem szűkölködött megbízatásokban: „Oly nagy az elfoglaltságom, hogy alig jutok hozzá magamnak csinálni valamit.” A fél tüdővel élő művész egészségi állapotának zavaraira vetnek fényt az 50-es évek közepén papírra vetett so-rok: „Sajnos, jelenleg kórházban fekszem, kivizsgálás céljából. Nem tudom, mikor szabadulok innen...” Egy tisztelője meg szeretne volna vásárolni a mes-ter egyik festményét, amelyet azonban közben megvett a magyar állam. Szőnyi fentieket közli a műgyűjtővel, s nagy szerénységgel ezt fűzi hozzá: „Remélem azonban, hogy még fogok olyan képet csinálni, mi megnyeri tetszését...” Egy 1959 nyarán kelt levél a gyönyörű új műterem építkezéséről számol be: „Je-lenleg egy kis műtermet építet itt Zebegényben, tehát nagy a felfordulás a ház körül...” A műterem 1960 elejére el is készült, de a mester már csak rövid ideig dolgozhatott benne. Egy itáliai képeslap, 1960 vízkeresztjén fródott, az utolsó külföldi utazás emléke, amikor a művész szép heteket töltött Itáliában élő leányánál. Az egyik vitrinben egy érdekes példánya látható Szőnyi 1942-ben kiadott kitűnő kis könyvének, „A kép”-nek: dedikáció helyett egy remek kis önarcképet rajzolt az első lapra a művész.

A könyv utolsó sorai Szőnyi István ars poeticáját tartalmazzák, figyelmez-tetésül a szellemi élet minden emberének: „Nincs módunk magunkat időben sem előre, sem hátra helyezni; vállalni kell korunkat, s helyállni azért az eszményért, amelynek szolgálatára a tehetség kötelez.” Ő vállalta korát, s ez művészete hatóerejének egyik fő titka.

Mednyánszky László naplója. „A művészettörténet forrásai” c. kiadványsorozat második kötete — Dési-Huber István cikkgyűjteménye után — **Mednyánszky László festőművész (1852—1919) naplója**, amelyet — szemelvényesen — **Brestyánszky Ilona** bevezető tanulmányával vehet kézbe az olvasó. (Képzőművészeti Alap kiadója, Bp., 1960.)

Mednyánszky László tájképek, csavargófejek, harctéri festmények mestere, a századfordulónak, Csontváry és Nagy Balogh János mellett, legmagánosabb és legtitokzatosabb magyar művésze. A Felvidéken született, 1852-ben (az egyébként annyira alapos Pallas Lexikonban szereplő 1856-os évszám téves), ősrégi, de már nem túl gazdag főnemesi családban. Exaltált, testileg-lelkileg egyaránt gyenge konstrukciójú ember. Egyik apai nagybátyját Haynau 1849-ben felakasztatta, másik nagybátyja — Cézár — az 1848/49-es szabadságharcban tábori lelkész volt, s az emigrációban pusztult el tragikusan. (Életét Sárközi György dolgozta fel a „Mint oldott kéve” c. történelmi regényben.) A család egy másik tagja, Sándor, 1848-as ezredes volt, kibújdossott Kossuthal, s csak a kiegyezés után tért haza.

A fiatal festő a nép életével korán megismerkedik; bárói család sarja léte-re becsői és nagyőri szlovák béresekkal és cselédekkel barátkozik. Élete későbbi évtizedeiben is szegény emberek között érzi magát a legjobban, környezete pásztorokból, szénégetőkből, halászokból, sajtosokból, ácsokból, erdészekből kerül ki. Jósándékú társadalmi reformer is egyben, tele szociális lelkiismeretfurdalással és utópisztikus társadalomjavító tervekkel. Nővére arról beszél, hogy egyik házitartójától „holmi radikális elveket szedett fel” a fiatal Mednyánszky. Tolsztoj eszméi, a keleti buddhizmus és a teozófia kavarkok naiv módon lelkében. A századforduló megmosolygott különce, aki mindenét elosztogatja pártfogoltjai között, miközben ő maga szedett-vetett ruhadarabokban, elhanyagoltan jár, az arisztokrácia köreiből megütöztetve. (Ilyennek rajzolja őt le egyik regényében a jóbarát Justh Zsigmond.)

Egyénisége csupa ellentét. Szakít osztályával, de azért az úri virtust követve — egyelőre még ismeretlen ok miatt — párbaft vív. Tele van jóssággal és részvétellel, felháborodik, ha egy lovat ütlegelnek, de ugyanakkor végignézi egy kivégzést. Szegénysorsú barátai — kocsisok, tönkrement patikusok — gúnyos vagy bántó szót sosem hallhattak tőle, de kollégáját, Katona Nándor tájképfestőt szarkazmusával sokszor megkínozza és megálázza. A karrier és a nagyvilági siker tartósan nem érdekli. Néha nekilendül, párizsi kiállítása elismerést arat, de utána ambíciója elenyészik, nem az az ember, aki a tüzes vasat tartósan útné. Mivel sok a támogatótja, akik mind pénzt várnak tőle, tehát a remekművek mellett sok középszerű, konvencionálisabb kép is kikerül a műterméből, ezek spiessbürgeri szalonok büszkeségei lesznek. S míg a Dandin Györgyök csengő aranyakkal fizetik meg a kevésbé jelentékeny Mednyánszky-műveket, a kivételes szépségű darabokat rojtoskabátú kisemberekre tukmálja rá ajándékként a művész. (Lásd erről Gál György Sándor cikkét a „Műterem” 1958. évi 8. számában: „Találkozás Mednyánszkyval”). „Coincidentia oppositorum”, ellentétek keresztezési pontja volt aranyosmedgyesi Mednyánszky László báró, s hogy egyénisége lényegében véve mégis megoldva áll előttünk, ez mindeneke előtt **Kállai Ernőnek** köszönhető, aki 1942-ben kiadta Mednyánszky-monográfiáját, amelynél szebb terméke a magyar művészettörténetírásnak nem sok akad.

Mednyánszky naplójegyzetei görög betűkkel, magyar és német (ritkábban francia) nyelven íródtak. A művész a feljegyzéseket nem szánta a nyilvánosságnak, a meztelen igazmondás minden során átsüt. A Mednyánszky-napló nem könnyű olvasmány. A stílus göcsörtös, sokszor magyartalan vagy homályos. Nyolctizedrészben nem túl érdekes műhelyfeljegyzés, amit ír. De a maradék két tized rész hallatlanul érdekes. A század utolsó éveiben ezt jegyezte be könyvecskéjébe: „A lelket festeni!” Az osztálygóg, a „fesz és pőf” virágkorában így ír kocsis-barátjáról: „mennyi idealizmus lakozik ebben az egyszerű emberben!” A társadalomnak egy másik mostohaorsú tagjáról így vélekedik: „hűséges, dolgoz és egészséges volt, erős és szép. De a szegénység könyörtelen végzete nehezédett rája”. A következő merész mondatot akár Ady is leírhatta volna: „Szlováknak, magyarnak, svábnak, zsidónak: közös a nyomorúsága.”

Nemcsak másokban, de önmagában is felismeri és kárhoztatja a rossz szenvedélyeket és indulatokat, a hatalomvágyat és az úrhatnámsságot. Sosem volt önmagával, sem mint művésszel, sem mint erkölcsi lényvel, megelégedve; élete utolsó éveiben is szükségét érezte a további fejlődésnek. „Gond- és küszködésben elég részem van, de mégis haladok” — veti papírra 65 éves korában. „Nagy és általános haladás a piktúrában, sok jó új dolog” — írja a fiatalokról, örülve az új nemzedék előretörésének, mentesen minden öreges, féltékenykedő dohogástól. A művészetről vallott nézetei korszerűek voltak, a fotografikus realizmust idejéért múltnak tartotta (102. és 127. old.), a művészet feladata: „a modern életet visszaadni, ... minden igazi művészet aktuális.” S az előbbi programnak nem mond ellent, csupán kiegészíti és az igazságot teljessé teszi a spirituális lelkületű művész következő gondolata: „Csak az érdekelhet az élet minden jelenségében és küzdelmében, ami nem mulandó.”

A jegyzetekben mindössze egy-két apróbb tévedést, illetve hiányosságot találtunk: Pentelei-Molnár, az egykor divatos csendéletfestő keresztneve János, és nem Gyula, — Kosztolányi-Kann Gyula és Horthy Béla régen elhunyt festők halálozási éve nincsen feltüntetve.

Mednyánszky László — ezt mostmár naplója is tanúsítja — azok közé a nagy művészek közé tartozott, akik — *André Gide megfogalmazásával* élve — alászállottak az emberi lélek sötét tárnáinak mélyére, hogy e lenti világ csodáit és szörnyetegeit a művészet nyelvén megnevezzék. A festészet nagy conquistadora volt, aki új tartományokkal gazdagította a művészi kifejezés birodalmát. (*Dévényi Iván*)

ZENEI JEGYZETEK. (*Budapesti Zenei Hetek*, 1960.) Erkel Ferenc emlékezetének szenteltük idei zenei ünnepeinket, melyeket kiváló külföldi vendégművészek részvétele, színvonalas énekverseny, zenetudományi konferencia és érdekes emlékkiállítás tett emlékezetessé. Erkelt ünnepeltük, mondom, de Erkelt még mindig nem ismertük meg, működésének súlyát és jelentőségét most sem tudtuk véglegesen értékelni. A köztudatban neve elválaszthatatlanul egygyéforrott a magyar opera-műfajjal — és ez helyes. Sokan Bartók és Kodály közvetlen elődjének vélik — és ez kevésbé helytálló. Kétségtelen, Erkelnek nagyon nagy kultúrtörténeti jelentősége van. Mindenekelőtt, hogy ugyanakkorra megeremeltette a magyar operát, amikor Arany János beteljesítette a nemzeti epikát, Petőfi Sándor pedig líránkat emelte világirodalmi szintre. Erkel azonban — sajnos — nem állt meg itt. Valahogy úgy lehetne mondani, hogy még a saját életében megvalósította önön epigonizmusát — analógiának idékvánkozik a Petőfi-epigonok népes csapata — s amikor megérezte ezt, rémülten egy olyan világba menekült — Wagnerébe —, mely a maga mesterséges flórájával és nyomasztó mitológiájával szöges ellentéte a magyar közszellem akkori állásfoglalásának, melyet Arany fejezett ki a legfrappánsabban:

Oh, ha méltóbb s új kobozzal
A megifjodott hazát
Zenghetném még Homérosszal:
Ne csak mindig panaszát!
De legyen, ha veszni sorsa,
Hunyó nép közt Osszidán,
Inkább, hogyses dalok korcsa
Közönyös harmóniám!

(Kosmopolita költészet)

Kettejük — Erkel és Arany — problematikája nagyjából hasonló. Arany, akárcsak Erkel, ébresztője, ébrentartója akart lenni népének, s ezért idézte fel a nemzeti múlt legszebb, — erőt adó — emlékeit: az udvaroncok közt szétűtő félelmetes öreg Toldit, a hitvány Budán győzedelmeskedő nagy Etelét, meg Nagy Lajos diadalmas csatáit. A multat rajzolva azonban Arany a maga jelenét is tökéletesítette: kifejezőeszközét, a nyelvet, utolérhetetlenül széppé és erőteljessé csiszolta.

Erkel is szívesen kalandozott a múltba. Csakhogy nem mindig egyértelmű

sikerrel. Hisz még a Hunyadi Lászlóban hiteles eszközökkel rajzolt érzelm-mozgató, igaz világot, addig későbbi kísérletei közül az István király és a Névtelen hősök hamis formában illuzórikus világképet valósítanak meg Erkelnek éppen az a tragédiája, hogy homéroszi derűvel, a „mennyei bolt” (Petőfi) változatosságával és a nemzeti népiesség egyszerűségével akart — borongó Oszsián lenni. A korhangulat pedig éppen az ellenkezőjét mondta:

Maradj Homér fénydús eggeddel,
Maradj te most!... Jer, Ossián
Ködös, homályos énekeddel.

(Arany J.: Ősszel)

Igen, ősz volt akkor a magyar közéletben. S Erkel ott tévedett, amikor a lombhullást a tavasz erotikájával — Wagner eszközeivel — akarta érzékeltetni.

Azt hiszem, teljesen el kellene választani Erkel Ferenc működését 1848 előtt és után. Az előbbi periódusban alkotta a Hunyadi Lászlót, a lángoló hazafiság egyik legszebb kifejezését, utóbbi korszaka — a Bánk bán felvillanásától eltekintve — a lassú hanyatlás kifejeződése. S hogy melyik korszak az igazi, melyiknek van több mondanivalója a magyarság számára, azt már eldöntötte az idő, amely minduntalan sikerre viszi a Hunyadi Lászlót és elfeledtette az István királyt.

Más kérdés, hogy érdemes-e végképp megfedkezni Erkel bármelyik alkotásáról is. Nyilván nem, hisz torzóban is nemzeti multunk egyik büszkesége vetette papírra őket. Ezért örvendeztünk, hogy az Ünnepi Hetek egyik hangversenyén elefelejtett Erkel-operákból is hallhattunk áriákat. Meleg fogadtatásuk azt bizonyítja, hogy máskor is érdemes lenne előadni egyiket-másikat.

Az Ünnepi Hetek megnyitó hangversenyének alighanem az volt a célja, hogy keresztmetszetben mutassa be a magyar zene fejlődését Erkeltől napjainkig. Sajnos, már a legelső szám, Erkel Ünnepi nyitány-a nem illett be egy ilyen jellegű fejlődéssorba. Kitűnően hangszerelt, szellemes megoldásokban is bővelkedő muzsika ez, de nem eredeti. Sokkal szívesebben hallottuk volna a Hunyadi László annak idején is hatalmas sikert hozó nyitányát. Márcsak azért is, mert a hangversenyt alighanem külföldön is sokan meghallgatták, és az Ünnepi nyitány hallatára nem egynek támodhatott ilyen vagy hasonló gondolata: „Szép, szép, de ebben a műfajban van szebb és eredetibb is.” A Hunyadi László eredetiségéről viszont Hektor Berlioz is nagy elismeréssel írt a múlt században. („Ebben a műben eredetisége és mindenekfelett ama érzelm mély-sége miatt, amely sugallta, egész sereg kitűnő dolog van.”)

Az említett hangverseny műsorára kár volt felvenni Liszt egyébként nagyon költői Tassóját is. Viszont annál maradandóbb élményt szerzett Kodály Zoltán mesterműve, a Galántai táncok (a hangverseny legsikerültebb műsorszáma) és Bartók megrázó Concertója. Ferencsik Jánost, aki Erkel egyik méltó utóda a Filharmóniai Társaság Zenekarának élén, és a zenekart megérdemelten ünnepelte a közönség e két mű előadása után.

Az Ünnepi Heteknek valóban ünnepi jelleget kölcsönzött Tito Schipa felejthetetlen dalestje, a Rudolf Barsaj vezette Moszkvai Kamarazenekar bámulatosan érett és hiteles Bartók-tolmácsolása (a Divertimentót játszották óriási sikerrel), a Virtuosi di Roma lemezzről is ismert és értékelt Vivaldi-interpretációja és a záróhangverseny, melyen Kórády András Bach I. brandenburgi versenyével és Bartók pompás I. szvitjének tolmácsolásával szerzett elismerést. Fischer Annie ezen a hangversenyen Mozart A-dúr zongoraversenyének szép előadásával örvendeztette meg a közönséget.

Végezetül elismeréssel és jogos büszkeséggel említjük meg Bartha Alfonz nevét, aki nehéz mezőnyben nyert I. díjat az Erkel Ferencről elnevezett énekverseny férfi kategóriájában. Néhány nappal a farsztó versengés után pedig Don Ottavio szerepében bizonyította be, hogy nemcsak a dalok művelésében kiváló.

(Benjamin Britten: Albert Herring.) Vigopera, és szatirikus opera Benjamin Britten műve, melyet kitűnő rendezésben, kitűnő előadásban mutatott be az Állami Operaház. Témáját egy közismert Maupassant-novellából vette; azt tette át a szövegíró angol kisvárosi környezetbe, de úgy, hogy

együttal hangulatát is módosította — szerencsére. Maupassantban ugyanis, korára jellemzően, mindig van valami már-már morbidnak nevezhető keserűség, valami alapvető pesszimizmus az élettel szemben; itt viszont minden csupa derű és optimizmus, csupa jókedvű, szinte a reneszánsz életörömeire emlékeztető egészség, pattogó derű és üde humor. Azt lehetne mondani: Maupassant úgy mond keserű bírálatot, hogy nem hisz a gyógyulás lehetőségében; itt viszont az, aki kacagva bírál, már a bajon túl, az egészség győzelmes erejével mosolyog azon, amit legyőzött. Az élet győzi le a maradiságot, a természet a képmutatást, és van olyan erős, hogy maradiságot is, képmutatást is egyformán villódzó humorral szemléljen — hiszen úgyis ő az erősebb. Így aztán az egész „Albert Herring” nem más, mint nagyszerűen sikerült reneszánsz tréfa.

A főlényes muzikus remek tréfája. Britten igazán jókedvében írhatta ezt a művét. Elejétől végéig csupa ötlet, folytonos pezsgés, tele a jellemrajzolás művészi örömeivel (ami átragad a szereplőkre is, és mint a jellemábrázolás öröme, nyilatkozik meg). Pillanatnyi fáradtság nélkül követ tréfa tréfát, s már nemcsak az angol kisváros maiban, ártatlanul ómódi figuráin s részint leleményes fiataljain, részint ügyefogyott kamaszán mulatunk, hanem a muzsika szellemességén, elragadó lendületén is, ahogyan hol hangszerelésben, hol kórusokban, hol szólórészekben fölvonultatja és kifigurázza előttünk az operaműfaj egész szokványos zenei és helyzetbeli kellektárát, föl villanó idézetekben, fonákjukra fordított zenei „műfajokban” és hallatlanul mulatságos paródiákban, Verditől Pucciniig, Donizettitől Straussig. Brittennek éles szeme van a modorosságok meglátására, s talpraesett jókedve hozzá, hogy ezeket a zenei modorosságokat zeneileg parodizálja. Az Albert Herring szatírája elsősorban zenei szatíra.

Szinkrázó jókedve mindenkit föl villanyozott: rendezőt, énekeseket (akik ezúttal kitűnő karakter-színészeknek is bizonyultak), karmestert (Blum Tamást, aki lendülettel és stílusosan vezényelt) és zenekart (tizenkéttagú kamarazenekar ez, s a nagy megterhelést jelentő feladatot mindannyian az igazi, jókedvű kamarazenélés igényes és bensőséges művészetével, maguk is mulatva végzik).

Az Albert Herring kitűnő darab; egyszer talán majd mint korunk igazán jellemző, legsikerültebb vígoperáját fogják emlegetni. Mindenesetre nagy mértékben növeli szerzőjének már amúgyis nagy magyarországi népszerűségét. Talán remélhetjük, hogy a darab színpadozásában remekelő Operaház sort kerít majd, márcsak a „teljesség kedvéért” is, az Albert Herring „komoly” párjára, „ellendarabjára”, a hűség és hitvesi tisztaság drámájára, a Lukrécia-ra is.

(Rónay László)

AZ AMERIKAI TELEVÍZIO LÉLEKMÉRGEZÉSE. Már az első világháború után, de különösen a másodikát követő esztendőekben, nagyméretűen megnövekedett számos országban a bűnözés. Főleg a gazdaságilag erősebb lábon járó országokban, elsőbbséget is az északamerikai Egyesült Államok területén. Ez a folyamat immár vagy két évtizede tart és évről évre erősödik. Íme: A washingtoni Federal Bureau of Investigation, a szövetségi bűnügyi nyomozó hatóság, szeptember közepén adta ki az Egyesült Államok 1959-ig évi bűnügyi statisztikáját. Adatai azt mondják, hogy abban az időben 1.5 milliónál több súlyos bűncselekményt követtek el az Unióban. Még jobban érzékelteti ezt a tényt, ha kihámozzuk a számokból, hogy ott óránként egy gyilkosság, három percenkint egy erőszakos cselekmény, hét percenkint egy rablótámadás és 23 másodpercenként egy betörés vagy autólopás történt. Az 1960-ik év első felében tovább szaporodott a bűncselekmények száma s vajmi kevés remény van a javulásra! — mondja jelentésében Edgar Hoover, a hatóság vezetője. S ez a hivatalos kiadvány még azt is megállapítja, hogy a bűnözés e mértékét nem lehet a népesség gyarapodásának ütemével megokolni, mert a bűncselekmények száma négyszerte gyorsabban emelkedik a lakosság számának növekedésénél. „Különösen riasztó a fiatalkorúak bűncselekményeinek elharapódzása!” — hangsúlyoztatja Hoover melancholikusan. 1959-ben kétszer annyi fiatalot kellett letartóztatni, mint 1948-ban.

Noha egyes pedagógusok, szociológusok és papok már évtizedekkel ezelőtt is sürgették, hogy vizsgálják meg alaposan és elfogulatlanul a fiatalok bű-

nőzők problematikáját és vitassák meg a nyilvánosság előtt, komoly tanulmányozására mégis csak az utóbbi esztendőben került sor. *Herbert Hoover* világosan látta annak idején az elkövetkező tények tragikus következményeit, ámde figyelmeztetésének nem volt fogadata. „Eltűnne a kormányzásból ezernyi más probléma — mondotta volt —, ha csak egy nemzedékünk lenne annak rendje s módja szerint született, nevelt, tanított, egészséges gyermekekből...”

Távol van tőlem, hogy az elfogultság hibájába vagy éppen a célzatosság bűnébe essem, amidőn e kérdés amerikai felajdulásait ismertetem. Csak tényeket jegyzek föl!

Curtis Bok, a pennsylvaniai legfelsőbb törvényszék bírása, öt csoportba sorozza a fiatalkorúak bűnözésének okait. Köztük van a televízió s a mozi. *James V. Bennet*, az 'U. S. Bureau of Prisons', a legfőbb börtönügyi hatóság igazgatója úgy vélekedik, hogy a fiatalkorúak bűncselekményei párhuzamosan növekednek az általuk látott televíziós adásokkal. *Frank J. Kronenberg*, New York-állam orvosviszességének elnöke, ugyancsak nem rejti véka alá meggyőződését, amikor ezt vallja: „A televízió nagyfokú nyomás eszköze s arról győzi meg az éretlen elmét, hogy az erőszakosság az élet bevett módja.” *Walter C. Alvarez*, a Mayo-klinika nagyhírű tudósa, így jajdul föl: „Milyen ostobák vagyunk mi felnőttek! Napról-napra tűrjük, hogy gyermekeinknek gyilkosság, erőszakosság, akasztás és emberrablás képeit mutassák be! Valóban ez a mi magatartásunk? Manapság a legtöbb gyermek szíve már úgy megkérgesedett, hogy lelki megrendülés nélkül nézi végig ezeket a képeket!”

Nemrégiben a kongresszus egyik albizottsága is foglalkozott e kérdéssel. A szakértők meghallgatása alkalmával *Frieda B. Hennock*, a *Federal Communications Commission* tagja, nagyon röviden, de annál érthetőbben fejezte ki felfogását: „A televíziós közvetítések a bűn, az erőszakosság, a gyilkosság, a brutalitás, a természetellenesen izgatott várakozás és a borzalmak végeszaka-datlan áradatát ömlesztik Amerika nappali szobáiba. A józan ész és az elemi ítélőképeség megcsúfolása, ha meg merik kockáztatni azt az állítást, hogy nincs megállapítható összefüggés e programok és a fiatalkorúak megdöbben-tően szaporodó bűnözése között!” A különböző pártállású s világnézetű szak-emberek végső következtetése így hangzik: Gerincében rokkan meg Amerika népe, ha nem tudnak gátat vetni a fiatalkorúak bűnözésének...!

A szakemberek ilyesfajta nyilatkozatai természetesen még nem világítják meg a probléma lényegét: Miért egyik főoka a fiatal lélek elferdülésének a televízió s a mozi? Hogyan fészkelődik be a bűn magva a gyermek és a serdülő elméjébe? Mi a megelőzés módja s eszköze?

A kérdés megvitatásakor mindenekelőtt tudni kell, hogy az USA-ban a televízió magánvállalkozás. Következésképpen irányát és természetét üzleti szempontok döntenek el. És minthogy elég nagy a televíziós társaságok száma, kemény és olykor elkeseredett versengés folyik köztük, melyik tud magának minél szélesebbkörű nézőközönséget toborozni. Előfizetési díj nincs! Hogyan? Hát akkor hol az üzlet? — kérdezheti a tájékozatlan olvasó. Az üzlet a hirdetés, azaz a reklám! Külön irodák foglalkoznak azzal a megállapítással, melyik televíziós társaságnak mekkora törzsközönsége van. Mielőtt tehát valamely cég vagy gyár feladja hirdetését a televízióknak, megtanácskozza ilyen irodával, hol érdemes hirdetni, ebben vagy abban a televízióban. Egyébként sok mozi előadását televízió is közvetíti. (Azt nem kívánjuk most kitérgetni, micsoda botrányok és minő korrupciók foglalkoztatják időnkint az amerikai közvéleményt a televízió üzleteivel kapcsolatban.)

Mi hát a jogos erkölcsi kifogás a televízióval szemben? Nos, *Fredric Wertham*, neves pszichiáter, a számszerű tények bizonyítékával szolgál „*Hogyan támadja meg erkölcsileg a televízió s a mozi a gyermeket*” című tanulmányában. Ez a terjedelmes és adathalmazzal alátámasztott tudományos közlemény az USA egyik legelterjedtebb folyóiratában jelent meg a közelmúltban és mondani sem kell, hogy bizony nagy feltűnést keltett. Ez a folyóirat története-sen a *Ladies' Home Journal*. Egy-egy száma 170 oldal, javarészt többszínű hirdetés van benne, ezt csak helyvel-közzel szakítja meg rendszerint sekélyes színvonalú szöveg.

Wertham cikkét kép vezeti be: Két kisfiú s egy kislány lázas arccal, ki-

düllesztett szemmel izgatottan bámul a kivetített eseményre... Mellette nagy betűkkel a tanulmány eredményeinek összegezése: „Harminc perc alatt a gyermek vetített képekkel több erőszakos bűncselekményt láthat, mint amennyit az átlagos felnőtt élte során átél. Mi ez: „szórakozás” avagy — ahogyan egy jogász kifejezte — „a fiatal lélek megrontása”? Az amerikai tudós pontosan megszabta vizsgálatának keretét. Csak arra a megállapításra szorítkozott, mivel „szórakoztatja”, „oktatja” s „neveli” a televízió s a mozi a 3—12 éves gyermekeket? Éppen ezért az erkölcsi kártevés fogalmából kizárta a VI. parancsolatba ütköző bűnök bemutatását, jöllehet az amerikai televízióban nincs hiány ilyesmiben. Csak az erőszakos cselekedeteket dolgozta föl: a gyilkosságot, a testi bántalmazást, a kínzást, a lincselést, a gyújtogatást és hasonlókat. Azt a módszert alkalmazta, hogy először közreadta a beszédes statisztikai adatokat, majd tíz kérdésbe tömörítette a szülők körében divó nézeteket a „gyermek és a televízió” problémája dolgában. E felfogások közül egyik-másik elég naív, sőt egyenest primitív.

Az amerikai rádió s televízió műsorának a jóízű és a jóerkölcs irányába való terelése érdekében, olvassuk Wertham fejtegetéseiben, már évekkel ezelőtt nemzeti szövetség alakult, a *National Association for Better Radio and Television*. A moziba lényegesen kevesebb gyermek jár, mint ahány otthon a televíziót nézi. Az egyes állomások műsorában gyermekeknek szánt közvetítés is szerepel, időtartama általában félóra. S bizonyos, hogy gondosan megválogatják az anyagát és ez színes és ötletes. Mindamellett a nemzeti szövetség töviről-hegyire megfigyelte 12 televíziós társaság gyermek-közvetítéseit és ezt az eredményt állapította meg: A műsorba „becsúszott” 7 gyilkosság, 23 gyilkossági kísérlet, 4 rablás, 1 bankrablás, több gengsztertámadás, lincselés, bombabarobbantás, autólopás, lövöldözés, verekedés... E műsorok csúcspontja egy 12 éves fiú volt, aki 4 gyilkosságot kísérelt meg! Több vagy kevesebb jóindulattal mégis azt kell megállapítani, hogy a gyermekműsor ún. fehér műsor. Csakhogy a kérdés fordulópontja éppen az, hogy a gyermek a televízió teljes műsorát is végignézheti, ha a szülei különös gonddal nem tartják távol tőle. Igenám, de a szülők erre rendszeren azt válaszolják: „*But this is far easier said than done.*” Azaz, ezt sokkal könnyebb mondani, mint megtenni! Ha a gyermek megunta a neki szánt mesejeleneteket, akkor átkapcsol más állomásra, hátha az érdekesebb... S éppen ez a lehetőség a baj szülőanyja. Az otthon szeretettel teljes melegségének hiánya — ez persze nem általános jelenség! —, a szülők hivatásbeli elfoglaltsága és társadalmi kötelezettségei, a fogadás, a tánc, a zsur, a színház stb. bizonyos fogyatékoságot eredményez az átlagos amerikai nevelésben. Ennek súlya s fonáksága miatt eleget panaszkodnak a különböző egyházak...

Most már rátérhetünk problémánk velejére! Miként fest az amerikai televízió műsora általában véve. Ízelítőül Wertham bemutatja, hogy mit lehetett látni egy hét alatt a televízióban Los Angeles városában. Azért figyelte a műsort csak este kilenc óráig, mert feltételezte, hogy a 3—12 éves gyermek akkor már lefekszik, ami természetesen nem áll helyt minden esetben. Csakorba kötve ez volt a műsor kisiklamlása: 161 gyilkosság, 60 ún. jogos emberölés, 2 öngyilkosság, 192 gyilkossági kísérlet, 83 rablás, 15 emberrablás, 24 gyilkosságra való szövetkezés, 7 lincselő kísérlet, 5 dinamitos robbantás, 11 zsarolás, 2 gyújtogatás, 2 emberkínzás, valamint számos kisebb-nagyobb erőszakos cselekmény.

„Más országok hiszékeny népei — írja Wertham —, amelyek az amerikaiakról való felfogásukat csak az általunk exportált filmekből szerzik, gyakran azt hiszik, hogy mi a gengszterek és fegyveres útonállók nemzete vagyunk. Mi nem ajánlanók más nemzet látogatójának, hogy a televízió közvetítéseire s a mozi előadásaira alapozza nemzeti jellemünk megítélését. Hogyan várhatjuk akkor el gyermekeinktől, hogy a „való élet” képét ezekből a programokból ismerjék meg?”

A szülők tíz kérdésében ellenvetések, aggodalmak és balhiedelmek húzódnak meg. Mindannyi arra vall, hogy szegények általában meghökkenve, de tétován szemlélik fiaik és leányaik bűnözésének rajzását. Wertham érthető okból nem bocsátkozik a bűnözés lélektani szövevényének kidolgozásába. Csak unos-untig hangsúlyozza s példákkal illusztrálja, hogy a televízió rossz hatást

gyakorol és a bűn útjaira sodorja a fiatalságot. Ezt a fogalmazást az átlagos amerikai megérti, hiszen nap mint nap meggyőződhetik igazáról. És sejti-érzi, hogy a nevelés is váltságba került. Miként lehetne belőle kilábalni?

Lelki életünk mechanizmusának rendkívül bonyolult és számos részletében meg nem fejtett vonatkozásai vannak. Tudatunk valamennyi jelensége, más szóval lelki, pszichikai életünk minden egyes ténye érzéki benyomásokon alapul. Ezeket a benyomásokat érzékszerveink idegvégződésai a nagyagy szürke állományú kérgébe, szellemi életünk anyagi alapjába, szubsztrátumába vezetik, ahol azok az idegdúcokban anyagi nyomot, ha tetszik, úgy is mondhatjuk, hogy emlékképet (*engramm*) hagynak. Hogy a dolog így van, azt állatkísérletekkel igazolt agyanatomiai s agyélettani kutatások eredményei végleg eldöntötték. És az is vitathatatlan, hogy az engrammok később, hosszú idő múltán is, befolyást, olykor lényeges hatást gyakorolhatnak lelki folyamatainkra. A gyermek és az ifjú agykérgébe sokkal könnyebben vésődnek be az engrammok, mint az idősebb emberébe. S éppen ezért az öregebbek már nem tudják megtartani s felidézni friss benyomásaikat, vagyis gyöngül az emlékező tehetségük, viszont a régebbieket rendszerint élénken fel tudják idézni tudatukba emlékeztük mélységeiből. A televízió káros hatása ilyenformán abban van, hogy erkölcsileg mérgező lelki tartalmakat szüremeltet a felcsperedő fiatalság belső világába. Ezek az élmények mint benyomások nyomot hagynak az agykéreg megfelelő középpontjaiban és mezeiben, amelyekhez szellemi működéseink kötődnek és különböző lélektani törvények közrejátszásával megszüülhetik és úgy látszik, sokszor meg is szülik a bűnt, a bűnt, a bűnt... Ha ebből a szempontból is vizsgáljuk a jellemalakulás sokrétű problémáját, akkor menten kézenfekvő, miért kell a gyermeket és fiatalt az erkölcsileg káros benyomásoktól megóvni. A jellem kialakulásában tehát több tényező vesz részt: a biológiai s lelki alkat, az örökölt tulajdonságok és a velük járó hajlamok, a nevelés, a környezet, a jó vagy rossz hatások stb., stb... Amikor Wertham végső következtetésül azt mondja, hogy a televízió s mozi kártevésének ellenszere az egészséges közvélemény megteremtése, hogy a hirdetésközlő irodák észbe kapjanak, a szülők lelkiismeretes gondossága, hogy mitől tartsák távol gyermekeiket és esetleg állami beavatkozás, akkor bizony a katolikus világnézet fényében még hozzáfűzhetnénk egyet-mást. (*Cavallier József*)

A FEJLŐDÉSI RENDELLENESÉGEK MEGELŐZÉSE. Az 1959. és az 1960. évben az *Orvosi Hetilapnak* több száma foglalkozott a fejlődési rendellenességekkel és azok örökletani vonatkozásaival. A szakmai részletkérdéseket itt mellőzni kívánom, annyival is inkább, mert azok sok tekintetben még ellenőrzésre szorulnak, viszont vannak a jelzett kérdéseknek olyan általános vonatkozásaik, amelyek közegészségügyi és erkölcsi szempontból is jelentőséggel bírnak. Szeretném azonban kiemelni a Gyógy-pedagógiai Tanárképző Főiskola anatómiai és élettani tanszékének azt az összefoglaló közleményét, amely *Horváth László* tollából jelent meg az O. H. 1960. évi 24. számában „Az első Teratológiai Symposion tanulságai” címmel. Ennek az összejuvetelnek szakember részvevői megállapították, hogy a fejlődési rendellenességek és koraszülések száma világszerte növekedőben van. A tapasztalatgyűjtésre elsősorban a boncoló orvos, a szülész, a gyermekgyógyász, pedagógiai téren a gyógy-pedagógus hivatott.

Horváth közleményében utal arra a lehetőségre, hogy a fejlődési rendellenességek számának növekedése a civilizáció haladásával párhuzamos jelenség. Statisztikai adatokra hivatkozva említi a világszerte tapasztalható elvárosiasodás hátrányos következményeit. Ezeket előidézhetik pl. a tömeges együttélés, közös közlekedés, tömegétkeztetés, tömegszórakozás, a rohanó életforma következtében fellépő ideges állapot, új betegségek, és hozzáfűzhetem, a szinte szokássá vált szertelen gyógyszerfogyasztás. (Hogy egy hazai adatot említsek: 1930-ban népességünk 20%-a élt városban, 1958-ban már 44%-a.) A hivatalos világstatisztika szerint 1954-ben 100.000 élveszületettre 210 fejlődési rendellenesség jutott, s ez a szám 1956-ban 250-re emelkedett, vagyis két év leforgása alatt 15%-os emelkedés volt tapasztalható.

A kérdés tanulmányozására a „symposion” héttagú bizottságot alakított.

amely meg is tette javaslatait. Ezek elsősorban a fogamzási szakban lévő nőkre vonatkoznak, akiknek olyan foglalkozásoktól és ártalmas behatásoktól való eltiltását tartják indokoltnak, amelyek közrejárhatnak fejlődési rendellenességek létrejöttében. A felsorolt javaslatok közül szükségesnek tartom kiemelni azt, hogy terhes nőt feleslegesen ne röntgenezzessünk, mert a magzatot sugárártalomnak tehetjük ki. Nem kevésbé fontos a dohányzástól való tartózkodás. Kábítószereket, vagy a magzat fejlődése szempontjából ártalmasnak tekinthető gyógyszereket orvosa tudta nélkül a terhes nő ne szedjen. Azt talán mondani sem kell, hogy az apa idült alkohollizmusa sem közömbös leendő gyermekének fejlődésére. A terhes anyát különböző lelki izgalmaktól is óvni kell. Fontos javaslat, hogy házasságkötés előtt állapítsák meg a házastársak vércsoportját és „Rh factorát”, mert ha összeférhetetlenséget ismertek fel, gondoskodni kell a szülőnőnek olyan intézetben való elhelyezéséről, amely vércserés transzfúzióra be van rendezve.

A bizottság további javaslatait az ipar, az egészségügyi, az igazságügyi szervek és a kutató teratológusok felé intézte.

Ma az „atomkorszakban” a rádióaktív sugárzásnak fokozott mértékben van jelentősége, éppen a fejlődési rendellenességek és bizonyos betegségek szempontjából. Biológiai szempontból — amint az O. H. egyik cikke kifejti — két hasadási terméknek: a strontium 90-nek és a caesium 137-nek van jelentősége. Az előbbi főleg a csontokban raktározódik el, egész életre, az utóbbi fejlődési rendellenességek alapjául szolgáló genetikai mutációkhoz vezet. Mindkettőnek hatóereje hosszú évekre terjed. A H-bomba (hidrogén) robbantásakor még nagyobb energiamegnyiség szabadul fel, mint az atombombánál és következménye generációk százaira is kihat. Fehérvérűség és csontdaganatok nem tartoznak a ritkaságok közé.

Az ember egyébként az atomrobbanásán kívül is ki van téve sugárzási ártalmaknak. Gondolunk itt főleg a kozmikus sugárzásra, a környezetben és testünkben lévő természetes rádióaktív izotópoktól eredő sugarakra és a különböző röntgenvizsgálatok okozta sugármennyiségre.

Mindezeknek a bántalmaknak megelőzése mind az egyén, mind a közösség érdekében rendkívül fontos. A jövő generáció egészsége okából a terhes anya védelmére már a terhesség kezdeti szakában gondot kell fordítani. Figyelemreméltó a bizottságnak az az állásfoglalása, amelyben szót emel az ellen, hogy az anyaságra rendelt nő vegyi óvszereket használjon. Én természetesen a többi fogamzásgátló szert sem javasolnám, hiszen szükség esetén a keresett cél elérése a természet rendjébe nem ütköző módszerekkel is rendelkezünk (I. Vigília 1958 novemberi és 1959 júliusi számát).

A házasságkötés előtti orvosi vizsgálatnak, mint preventív eszköznek a jelentőségét újból és nyomatékosan hangsúlyozni tartozunk. Ez az orvosi vizsgálat, mint ismeretes, elsősorban a fertőző tüdőbaj és vérbaj felfedezésére irányul. Hasonló vizsgálatok történnék akkor is, amikor az ipari dologzók az üzemi orvos elé kerülnek, valamint az időnként megismételt „tüdőszűréseken”.

Nem kevésbé fontos lenne azonban a házasulandók idegállapotának megismerése is, ami persze nem könnyű dolog, mert első alkalommal az emberek magatartása nem igen árulja el az idegrendszer abnormis labilitását, vagy esetleg kóros voltát. Gyakori eset, hogy csak az új környezet vagy munkakör hozza felszínre az addig rejtve maradt abnormis idegállapotot. Az ideggondozó intézetek vagy az idegszakrendelések később ugyan kezelés alá veszik az ilyen egyének egy részét, megelőzésről azonban ilyen esetekben nyilván nem beszélhetünk. Éppen ezért ajánlatos volna nagyobb üzemekben is idegszakorvosok igénybevétele, vagy általában annak a programnak a további kiterjesztése, amit nálunk az egészségügyi szervek már kezdeményeztek azaz, hogy a körzetek lakóinak egészségügyi gondozása ne csak a körzeti és felülvizsgáló orvosoknak, hanem egyúttal az illető kerülethez tartozó kórházi belgyógyász-főorvosoknak is feladatuk legyen.

A preventív munka teljességét segítené elő annak a bizottsági javaslatnak keresztülvitele, hogy a fejlődési rendellenességek országos jellegű felmérése céljából jól megszerkesztett kérdőív útján próbáljuk megszerezni a szükséges adatokat. (Bochkor Ádám)

AZ ANTARKTISZ-SZERZŐDÉS. A terület, melyre vonatkozik, 14 millió négyzetkilométer, akkora, mint Európa és az Amerikai Egyesült Államok együtt. Húsz métertől 2,000 méterig terjedő vastagságú jégtakaró borítja, amely a partokon 50—60 méter magas jégfallal végződik. Középső része fennsík, amelynek átlagmagassága fölötté van a 3,000 méternek. A fennsíkon van a tulajdonképpeni Déli-sark, 2765 méter magasan a tengerszint felett. Kb. fél-millió négyzetkilométer a jégmentes terület (völgyek, tavak). A nyár januárban, a tél júliusban van. Még nyáron is ritka a plusz 1 vagy 2 foknál melegebb idő. A klímája igen zord. Az eddig mért legalacsonyabb hőmérséklet mínusz 87,4 fok. Működő vulkánja az Erebusz, nem működő a Terror.

Az Antarktisznak őslakossága nincs. A bevándoroltak számát kétszázról tízezerre teszik a szakírók. Legtöbbjük átmenetileg ott tartózkodó tudós, segédszemélyzet, halász. Hivatalos tényezők az Északi sarkvidékről eszkimók áttelepítésének gondolatával foglalkoznak; azok talán tartósan meg tudnának maradni a hideg éghajlat alatt. Az Antarktisz ma főleg a jövő kereskedelmi közlekedésének szempontjából értékelik, de fontos a közte és Dél-Amerika között lévő 700 mérföld széles tengeri átkelő út ellenőrzése okából is.

Felfedezésének története a spanyol *De la Roché* 1675. évi útjával kezdődik és felkutatása napjainkban is állandóan folyik. A terep- és klimatikus viszonyok miatt ugyanis még a technika mai felszerelése mellett sem könnyű megbízható adatokat szerezni róla. Az 1957—1958. évi Nemzetközi Geofizikai Év a nemzetközi együttműködés jegyében zajlott le. Ötven megfigyelőállomás tevékenykedett a Déli sarkvidéken. A kutatómunkában résztvevő államok: Argentína, Ausztrália, Belgium, Chile, Északamerikai Egyesült Államok, Franciaország, Nagy-Britannia, Japán, Norvégia, Új-Zéland, Délafrikai Unió és a Szovjetunió.

Sűrűn felmerült a multban is a kérdés: kit illetnek meg a felfedezett területek? Mivel az Antarktisznak nincs lakossága, többen gondoltak arra, hogy minden további nélkül alkalmazni lehetne a felfedezői és foglalási jogcímet a szuverénítás, a főhatalom megalapítására. Hogy csak *De Balch*-ot és *Waultrin*-t említsem, szerintük erre a jéggel borított területre a lakatlan szárazföldekre érvényes szabályokat kell alkalmazni, vagyis annak a felfedező államnak uralma alá esik, amely tényleges foglalást is gyakorol rajta. Más a véleménye *Paul Fauchille*-nek. A sarkvidékek — úgymond — két különböző részből állnak: szárazföldből és tengerekből. A szárazföldet örök jég borítja s lehetetlenné teszi a tulajdonképpeni lakhatást: mindig cserélni kell a személyzetet a településeken. Ilyen területen tehát nem lehet szó foglalásról, nem lehet a helyszínen kormányt alakítani és közigazgatást létesíteni, amit a nemzetközi jog feltétlenül megkíván. A foglalás is csak *kiaknázási foglalás* (szerintem ez is csak a tengeri részekre vonatkozik), de nem *lakhatási foglalás*, miért is különleges nemzetközi jogszabályok alá kell vonni ezt a területet. „Nem egyetlen, hanem minden állam számára kell elismerni a kiaknázási jogot. Több állam együttes uralmának, egy fajta kondominiumának tárgyává kell lennie: a nemzetek családja valamennyi tagjának birtokába kell kerülnie.” *Lawrence* is úgy vélekedett, hogy a sarkvidékek szuverénítására irányuló minden igényt el kell utasítani, mert a déli sarkvidéken van ugyan föld, de senki sem tud rajta ott-hont alapítani és nem tudja azt fenntartani. S a magyar jogászokról is szólva, *Hajdu Gyula*, *Buza László* és *Vitányi Béla* professzorok szerint a gyéren lakott területek nagy távolsága miatt nem alkalmazható itt a körülvevő államok területéhez csatolásának elmélete, a „szektor-elmélet” sem. Az államok természetesen egy uratlan területet közös megállapodással ideiglenesen vagy véglegesen ki is hagyhatnak terjeszkedésükből, vagy osztatlanul több állam uralmának, közös foglalásnak vethetik azt alá. Az Antarktisz egyes területeire felfedezés jogcímén eredetileg hét állam tartott igényt. Másfélhónapos tárgyalás után Washingtonban 1959. december 1-én írta alá tizenkét ún. antarktiszi állam képviselője (ezek az államok működtek együtt a Nemzetközi Geofizikai Évben a déli sarkvidék felkutatásában) a tizennégy cikkből álló szerződést, melynek bevezetője kimondja: „Az egész emberiség érdeke, hogy az Antarktisz továbbra is kizárólag békés célokra használják és ne legyen az nemzetközi viszály színhelye vagy tárgya.” A szerződés korlátlan időtartamú, de harminc év után felülvizsgálható. Az aláíró államok területi igényeit a szerződés nem

érinti. A meglevő status quo-t „befagyasztották”, mint az egyik külföldi lap írja, vagyis a szerződés tartama alatti vállalkozások nem vezethetnek újabb területi vagy szuverenitási igényekre. Tilos minden atomrobbantás és nem szabad ott tárolni rádióaktív hulladékanyagokat. A szerződés az ún. egyéni ellenőrzést alkalmazza (ennek ellentéte a koreai vegyes vagy csoportos ellenőrzés), mely szerint a szerződő felek megfigyelői teljes mozgási szabadsággal rendelkeznek az egész Antarktiszon.

Fauchille — ellentétben az általa felállított elmélettel, mely szerint a sarkvidékekre nem alkalmazhatók a szárazföldi foglалás szabályai — később úgy képzelte a déli sarkvidék jogállását, hogy annyi részre osztják, ahány kontinens van a világon, tehát lesz egy európai, egy afrikai, egy amerikai stb. sarkvidéki rész s mindegyiken csak az odatartozó államok gyakorolhatják a főhatalmat (lényegében ez is szektor-elmélet, de kontinentális viszonyokra alkalmazva és kondominiumi elvvel bővítve). Világos, hogy ez az elképzelés éppen azon a szárazföldi összefüggési és lakhatási elméleten és foglалási jogon nyugszik, melyet előzőleg tagadásba vett. A mostani Antarktisz-szerződés megkötői nem ezt a megosztást, hanem az egységes, osztatlan nemzetköziesítést találták helyesnek, elejét véve így a kontinensek és nagyhatalmak közti versengésnek. Az aláíráskor a kormányok képviselői hangoztatták is, hogy ez a szerződés, amelyben Kelet és Nyugat meg tudott egyezni, „úttörő” és „példamutató”, mert talán mintául szolgálhat még a leszerelésnél és a világűr jogi kérdéseinek rendezésénél. A szerződésben kétségtől megvalósíthatjuk a nemzetközi közösség közös és kölcsönös érdekeinek felismerését, a béke fenntartásának, az államok egymástól függésének és szolidaritásának, tudományos és gazdasági együttműködésének áldásos gondolatát. A szerződés bizonyosság arra, hogy a különböző társadalmi rendszerű államok is kellő készség és jóakarat mellett együttesen dolgozhatnak az egész emberiség javán. (*Benkő István*)

JEGYZETLAPOK. (A szerénységről.) Mindig csodálkoztam a kapásból; és megfőllebbezhetetlenül ítélkezők bátorságán és önbizalmán. Szeretem Bartókot, szeretem Picassót, szeretem Éluard-t; de megértem, ha valaki nem szereti Bartókot, nem szereti Picassót, nem szereti Éluard-t. *De gustibus non est disputandum* — mondja a latin, s az ízlések különbözők. Az, amit sosem értettem meg, és ami mindig fölháborított: az az aggálytalan önteltség, amivel valaki hetykén kijelenti, hogy Bartók hülyeség, Picasso bővli és Éluard rossz. Mindenkinek joga van kijelenteni: Bartók, Picasso, Éluard *nekem nem tetszik*. Viszont senkinek nincs joga hozzá, hogy tőkfejnek, szélhámosnak, vagy éppen társadalom-főlforgatónak minősítse azt, akinek az tetszik, ami neki nem tetszik. Egy gépre, egy matematikai számításra, egy híd-konstrukcióra általában nem merik csak úgy kapásból rámondani, hogy — rossz. Az ilyesminek a megítéléséhez *szakmai tudás* kell. Csodálatos dolog: sok-sok, művészeti dolgokban megfőllebbezhetetlenül ítélkező embernek eszébe sem jut, hogy ehhez is kell — legalábbis kellene — némi „szakmai tudás”. Ami az ízlését illeti, abban lehet szuverén; mondhatja, hogy *nem tetszik*. De pusztán ízlésére hagyatkozva nem mondhatja, hogy *nem jó*. Mert bizony lehet, hogy a dolog nagyon is jó, csak az ő ízlése nem az! Az ő kötelessége tehát nem az volna, hogy fogyatékos ízlése alapján becsmérleje a jót, hanem fordítva: hogy fogyatékos ízlését a jó szemléletével, tanulmányozásával fokozatosan nevelje és képezze.

A helyes műélvezet iskolájának első osztálya a szerénység. De nem árt ez az erény a kritikusnak sem. A kritikusnak nem kell mindent tudnia. De illik tudnia azt, amiről ír. A szerénység megtanítja arra, hogy amit nem tud, arról ne írjon. Majd csak akkor írjon róla, ha megtanulta.

Tanulni nem szégyen. Tudatlanul nyilatkozni már inkább.

Az igazi kritikus legfőbb szenvedélye nem a kritizálás, hanem a tanulás. Az igazi kritikus előbb megért, és csak aztán kritizál.

(*Idézetek.*) „Józanann lenni drámaibb, mint bolondnak lenni” (Chesterton). — „Aki elmondta esti imádságát, olyan, mint a kapitány, aki őrszemet állított. Nyugodtan alhatik” (Baudelaire). — „A bűn mechanizmusa szinte fantáziátlanul egyértelmű, mégis mindegyre beleesünk ugyanabba az ugyanott föllállított csapdába. A bűn csábításának együgyűségénél csak a mi együgyűségünk számalmasabb, amellyel ebbe az együgyű verembe esünk” (ismeretlen szerző).

(r. gy.)

Felelős kiadó: Saád Béla

S Z E R K E S Z T Ő I Ü Z E N E T E K

Völégény. Budapest. — Mi csak vigasztalni tudjuk kérdéseiben és kéréseiben. Szerintünk amit akar, nem volna hasznos és nem is szükséges. Abból ugyanis, amit ír, nem derül ki pontosan, hogy valóban elidegenedőben volna menyasszonya. Ha viszont mégis úgy van, az ön által szorgalmazott megoldás, az esküvő, a legrosszabb lépés. Ám vegyük sorra kérdéseit. Ha valóban elidegenedő félben van a menyasszonya, semmi esetre se igyekezzék visszatartani, magához kötni, főképp nem házasság által. Mi történik akkor, ha menyasszonya majd feleség tisztázza magában véglegesen, hogy mégsem egymáshoz valók, akkor, amidőn fölbonthatatlan eskü, szentségi házasság köti önöket össze? Jobb, ha most zajlanak le mindkettőjükben az efféle gyötrődések. A keresztény jegyességnek éppen ez az egyik fő célja és jelentősége. Az egyház lehetőséget kíván benne és általa biztosítani a házasulandó felek számára, hogy véglegesen tisztázzák érzelmeiket egymás iránt és ha úgy látják jobbnak, visszaléphessenek. Ehhez a végleges belső tisztázáshoz idő kell és sok gondolkodás, mérlegelés, a kérdések okos és nyílt felvetése. Amit ön a menyasszonyáról ír, végeredményben a legtöbb fiatal leányban lezajlik, mielőtt házasságra lép. Egyszer úgy érzi, hogy „halálosan szereti” a völégényét, máskor meg eltöpreng, vajon igazán az-e az, akinek mutatja magát, vajon ő kiszolgáltathatja-e magát teljesen, mindhalálig a kiválasztott férfinak? Az ilyen töprengések miatt nem szabad megijedni, megsértődni. Nem is kell sokat vitatkozni, mert ebben a dologban nem az elméleti okfejtések győzik meg a másikat, hanem belső világunk érzelmi tényei. Ne akarja ön őt „meggyőzni” — inkább nyugtassa meg. Éppen azzal tudja legerősebben magához kapcsolni, ha nem köti le őt. Ilyenformán beszéljen hozzá: — Kedvesem, én anynyira szeretlek, hogy mindig, mindenben csak a te javadat akarom. Nagyon szenvedek, ha elhagysz. De inkább szenvedjek én, mint hogy szerencsétlenné és boldogtalanná érezd magad mellettem. Meglátja, eltűnik menyasszonya nyugtalansága, ha meggyőződik róla, hogy belső szabadságát nem kell féltennie öntől, sőt éppen ön az, aki ebben is segíti és támogatja. Persze az ilyen beszédnek, amit mi fentebb ajánlottunk és vázoltunk, a szeretetet kell sugározni, nem pedig a féltékenységet, a sértődöttséget lehelnie. Először önnek kell saját magát meggyőznie az ímént mondottak igazságáról. Ha a menyasszonyát valami nyugtalanítja, annak oka van. Talán van valami nyugtalanító az ön viselkedésében, magatartásában. Kielemezte-e ön már a saját érzelmeit, szeretetét? Azt, hogy egészen tiszta-e, tökéletes-e a szeretete a másik iránt, nem homályosítják-e el az önzés felhői: a féltékenység, az erőszakosság, a sértődöttség, a kicsinyesség? Jól tenné, ha tárgyilagosan, higgadtan, de nyíltan kibeszélnék, mi az, ami nyugtalanítja önöket a másikban és kölcsönösen, a szeretet alázatával megfogadnák, hogy igyekeznek legyőzni nyugtalanító tulajdonságaikat. Ha így együtt megbirkóznak önmagukkal egymásért, közelebb kerülnek egymáshoz is, a házasság lényegéhez is, mintha elhamarkodottan lekötnék magukat.

Cz. B. Eger. — Az egyház egyedül üdvözítő voltáról szóló hittétel nem azt tanítja, hogy a másvallásúak nem üdvözülhetnek. Azt ajánljuk, hogy olvassa el Schütz Dogmatikájának idevonatkozó fejezetét. (Schütz: Dogmatika II. köt. 291. old.) Ott olvashatja, hogy: „Amint a nap fotoszférája messze a magján túl érezteti hatását, éppúgy az egyház feje, Krisztus az ő Szentlelkét messze az egyház testén túl sugározgatja. Ennek következtében a krisztusi kegyelem és igazság részese lehet olyan valaki is, aki az egyház testéhez nem tartozik hozzá. Itt mindazokra kell gondolni, akik centripetális irányban haladnak a teljes egyházi közösség felé, tehát a komoly, őszinte igazságkeresőkre is. Mind ezekre azt kell mondani, hogy lélekben és vágyban (in voto) tagjai az egyháznak.” Mintegy tíz éve egy bostoni szerzetes, Feeney atya hirdette, hogy betűszerint kell érteni a tételt: „nincs üdvösség az egyházon kívül”. Egyházi részről formálisan elítélték. Minthogy nem fogadta el a kérdésben Róma ítéletét, kiközösítették. Az a tény tehát, hogy az egyház a krisztusi üdvösség egyedüli letéteményesének tartja magát, korántsem jelenti azt, hogy most már

mindenki elkárhozik, aki rajta kívül él. Ez ellenkeznék a krisztusi szeretet lényegével. Ellenkeznék Isten jóságával, sőt igazságosságával is, hogy jóhiszemű igazságkereső, aki saját hibáján kívül nem ismeri az evangéliumot, az egyházat, elveszítse üdvösségét. Két veszedelmes sziklát kell elkerülnünk e téren. Az egyik a vallási közöny, mely szerint „mindegy, hogy mit tanít a vallás”, vagy, hogy „minden vallás egyforma”. Ezt küszöböli ki az egyetlen igaz egyházzról és annak az embernek üdvösségében nélkülözhetetlen szerepéről szóló hittétel, melyet a IV. lateráni zsinat mondott ki. Ki kellett mondani a tételt, mert a tanítás, amely ellen védekezett, az egyház létét támadta meg alapjaiban. A másik zátony: a szeretetlenség. Az egyház ettől is óva int bennünket. A helyes katolikus magatartás: a teljes hűség Krisztus tanításához, az egyházhoz való ragaszkodás minden más vallás felett — ugyanakkor türelem és szeretet az egyes emberekkel szemben, a felebaráti szeretet gyakorlása a más hitűekkel szemben.

Oltár. Budapest. — A kérdés egyáltalán ne okozzon önöknek problémát. A barokk oltár, ha szép és művészi értékű alkotás, betehető újjót stílusú templomba. A barokk berendezés kitűnően tud hozzáilleszkedni a csúcsíves stílusú épületekhez. A múltból éppen Magyarországról nem egy példát lehet felhozni igazolásul. Csak a legismertebbet és legszebbet, a szegedi alsóvárosi templomot említjük. Ez a templom a magyarországi gót stílus egyik legérdekesebb alkotása — külföldről is járnak tudósok tanulmányozni —, a berendezése, főoltára, mellékoltárai, szószéke viszont a legtisztább barokk modorban készült.

G. D. Kecskemét. — Kérdésére kielégítő feleletet csak egész tanulmányban tudnánk adni. Alkalomadtán meg is tesszük. Addig csupán néhány jellemző adatot nyújtunk itt. Őseink valóban sokkal több „magyar szentet” tiszteltek, mint mi. Hevenesi Gábor 1737-ben megjelent *Ungaricae Sanctitatis Indicia* c. latin nyelvű könyve 55 olyan szent és boldog képmását és rövid életrajzát közli, akiket korábban magyar szentnek számítottak. Könyve függelékében egy lajstromot közöl, amelyben 211 magyarországi vonatkozású szent, illetve boldog szerepel. Egy másik hasonló tárgyú latin nyelvű könyv. Prileszky János 1743-ban megjelent *Acta Sanctorum Angariae* c. műve nem kevesebb, mint 300 olyan szentről számol be, akik valamilyen kapcsolatban voltak hazánkkal. Ez a két lajstrom azonban csupán azokat a szenteket sorolja fel, akik tiszteletének emléke a török idők viharaiban se homályosodott el. Számos magyar boldog emlékét, akiket a középkorban nálunk, sőt a szomszédos országokban is tiszteltek, annyira eltemette a nagy összeomlás, hogy csak a XIX. és XX. században fedezte fel újra a magyar történetírás. Persze a magyar középkor és a barokk nem volt nacionalista a mai értelemben, hanem patrióta volt. A magyar szentek közé sorolta a római idők Pannóniájának keresztény vértanúit és szentjeit csak úgy, mint azokat a külföldi szenteket és boldogokat, akiknek ereiben apai vagy anyai ágon magyar vér folyt, sőt azokat a szenteket is, akik életükben Magyarországon jártak, sőt akiknek holtteste hazánkba került. Így lett magyar szent például Szent Anastasius syrmiumi mártír, Borgia Szent Ferenc és Remete Szent Pál. Természetes nem csupán az ilyen „magyar szentek” alkották Pannónia virágoskertjét. Böven voltak olyanok is, akik itt születtek, itt emelkedtek az erény hős fokára és itt is haltak meg. Csak néhány példát említünk a mai katolikus hívők tömege előtt ismeretlenebbek közül: Boldog Benedek remete és mártír, Boldog Bód és Beszteréd püspökök és mártírok, Boldog Bánfi Buzád, Boldog Ilona, Boldog Eskandélyi Máté, Boldog Csáki Móric, Boldog Salamon király és remete, Boldog Lukács remete. Németország egyes kolostoraiban Hunyadi Jánost is boldogként tisztelték halála után.